

Informacja Rady Ministrów dla Sejmu RP

o skutkach obowiązywania

ustawy z dnia 25 marca 2011 r.

**o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem
systemu ubezpieczeń społecznych
(Dz. U. poz. 398, z późn. zm.)**

oraz

**ustawy z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw
w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków
zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych
(Dz. U. poz. 1717)**

wraz z propozycjami zmian

1. Wprowadzenie

1.1 Zakres informacji

Problemy związane z przyrostem długu publicznego a także dbałość o ochronę interesu ubezpieczonych – przyszłych i obecnych emerytów, wymagają stałego monitorowania. Stąd na mocy ustawy z dnia 25 marca 2011 r. *o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych* (Dz. U. poz. 398, późn. zm.) wprowadzony został mechanizm okresowych analiz zmian. Zgodnie z art. 32 ww. ustawy Rada Ministrów została zobowiązana do dokonywania przeglądu funkcjonowania systemu emerytalnego i przedkładania Sejmowi informacji o skutkach obowiązywania ww. ustawy wraz z propozycjami zmian, nie rzadziej, niż co 3 lata.

Celem ustawy z dnia 25 marca 2011 r. było zniwelowanie zagrożeń wynikających z narastania długu publicznego spowodowanego koniecznością pokrywania niedoboru w Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (FUS) powstającego w wyniku przekazywania części składki emerytalnej do otwartych funduszy emerytalnych (OFE). Funkcjonujące rozwiązania zostały zmodyfikowane tak, aby ograniczyć tempo przyrostu państwowego długu publicznego poprzez zmniejszenie kosztów budżetowych funkcjonowania części kapitałowej systemu emerytalnego i potrzeb pożyczkowych Skarbu Państwa, przy założeniu jak najmniejszej ingerencji w istniejący wówczas model systemu emerytalnego. Powyższa regulacja, wprowadziła zmiany mające na celu poprawę kondycji finansów publicznych i FUS, dotyczące:

- obniżenia poziomu części składki przekazywanej do OFE i skorelowanie go ze zwiększeniem zasilenia FUS - ewidencjonowaniem tej części składki na subkontach, które powstały przy kontaktach ubezpieczonych w FUS;
- objęcia środków ewidencjonowanych na subkontach nowymi zasadami waloryzacji opartej na nominalnym wzroście PKB, z zastrzeżeniem nie obniżania wartości środków na subkoncie w przypadku wystąpienia ujemnego wskaźnika waloryzacji i wprowadzenia zasady dziedziczenia środków zgromadzonych na subkontach;
- nowego sposobu finansowania emerytur kapitałowych, które łącznie pochodzić miały ze środków zgromadzonych w OFE oraz zewidencjonowanych na subkoncie – tzn. finansowanie z przychodów Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, w tym dotacji z budżetu państwa.

Mając na celu obniżenie kosztów funkcjonowania systemu otwartych funduszy emerytalnych, z dniem 1 stycznia 2012 r. zaczęły obowiązywać przepisy dotyczące zakazu prowadzenia działalności akwizycyjnej na rzecz OFE. Akwizycję zastąpił korespondencyjny sposób zawierania umów członkowskich oparty o samodzielny wybór ubezpieczonego dokonany na podstawie zunifikowanej i obiektywnej, aktualnej informacji o otwartych funduszach emerytalnych, sporządzanej i publikowanej przez Komisję Nadzoru Finansowego (KNF). Zmianie uległy również limity inwestycyjne OFE. Limit inwestycji m.in. w akcje spółek notowanych na regulowanym rynku giełdowym miał być stopniowo podwyższany i wynosić docelowo 90% aktywów funduszu.

Regulacje powyższej ustawy wprowadziły nową formę dobrowolnego oszczędzania na starość – Indywidualne Konto Zabezpieczenia Emerytalnego „IKZE”. Celem rachunku

prowadzonego w ramach OFE przez Dobrowolne Fundusze Emerytalne albo w instytucjach finansowych dotychczas prowadzących IKE jest uzupełnienie emerytury przysługującej z obowiązkowego systemu emerytalnego.

Pierwszy przegląd odbył się w 2013 r.¹ a jego konsekwencją były zmiany funkcjonowania otwartych funduszy emerytalnych wynikające z ustawy z dnia 6 grudnia 2013 r. *o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych* (Dz. U. poz. 1717) oraz zmiany w IKZE, polegające na wprowadzeniu kwotowego maksymalnego limitu składek i zryczałtowanego podatku przy wypłatach z IKZE.

OFE w nowym kształcie przeznaczone są dla osób, które świadomie podejmują ryzyko inwestycyjne, o czym przesądza ich decyzja o dalszym przekazywaniu składek do OFE, przy możliwości wyboru między przekazywaniem składek do OFE lub na subkonto w ZUS. Ustalenie wysokości stopy procentowej tej składki na stałym poziomie 2,92% oraz możliwość cyklicznego podejmowania decyzji o miejscu przekazania składki (do OFE lub na subkonto w ZUS) ogranicza ryzyko podejmowane przez tę grupę osób. Rozwiązaniem ograniczającym możliwe ryzyka rzutujące na wysokość zgromadzonego kapitału było wprowadzenie dla wszystkich członków OFE regulacji o obowiązkowym przekazaniu na subkonto w ZUS 51,5% środków zgromadzonych na rachunkach w OFE. 3 lutego 2014 r. OFE umorzyły 51,5% jednostek rozrachunkowych zapisanych na rachunku każdego członka funduszu.

Od 3 lutego 2014 r. OFE zobligowane były do inwestowania w akcje nie mniej niż 75% swoich aktywów. W 2015 r. limit ten został ustalony na poziomie 55%, w 2016 r. – 35%, w 2017 r. – 15%, a później zostanie zniesiony. Jednocześnie OFE nie mogą inwestować w skarbowe instrumenty dłużne oraz w instrumenty dłużne gwarantowane przez Skarb Państwa.

Całość emerytury tj. z konta, subkonta w ZUS oraz rachunku w OFE jest obecnie wypłacana przez ZUS. Dynamiczny i nieprzewidywalny charakter rynków kapitałowych oraz fakt, że nie pozostaje to bez wpływu na wartość jednostki rozrachunkowej OFE i w konsekwencji na wysokość zgromadzonego kapitału na rachunku w OFE mógłby spowodować znaczne niekorzystne zmniejszenie świadczenia z części kapitałowej w okresie długotrwałej bessy. W związku z powyższym na 10 lat przed osiągnięciem wieku emerytalnego przez ubezpieczonego, co miesiąc na subkonto w ZUS przekazywana jest określona wartość środków zgromadzonych na rachunku członka OFE. Dodatkowo, na 10 lat przed osiągnięciem przez ubezpieczonego wieku emerytalnego ZUS zaprzestaje odprowadzać składki do OFE; składki w tym okresie ewidencjonowane są na subkoncie w ZUS. Mechanizm ten pozwala na zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony wartości środków zgromadzonych w OFE w ostatnim okresie oszczędzania na emeryturę. Środki przeniesione z rachunku OFE na subkonto w ZUS podlegają obecnym zasadom waloryzacji wskaźnikiem równym średniorocznej dynamice wartości produktu krajowego brutto za ostatnich pięć lat.

¹ Stałe mechanizmy monitoringu funkcjonowania systemu emerytalnego, w których Rada Ministrów ma obowiązek przedkładania Sejmowi informacji o funkcjonowaniu systemu emerytalnego, wprowadzono ustawą z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych (Dz. U. poz. 398) – art. 32 oraz ustawą z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych ustaw (Dz. U. poz. 637) – art. 21.

Podstawą ustalenia emerytury jest zatem suma środków zewidencjonowanych na koncie i subkoncie w ZUS (wraz z kwotą środków przeniesionych z OFE). Wysokość emerytury zależy od zewidencjonowanych i zwaloryzowanych kwot środków oraz od średniego dalszego trwania życia dla osób w wieku równym wiekowi przejścia na emeryturę danego ubezpieczonego. Takie rozwiązanie zapewnia dożywotnią wypłatę świadczenia z FUS, z gwarancją wypłaty minimalnego świadczenia, pod warunkiem posiadania określonego stażu ubezpieczeniowego.

Ustawą z dnia 6 grudnia 2013 r. *o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych* wprowadzono również regulacje korzystne dla oszczędzających na IKZE:

- w miejsce obecnie obowiązującego opodatkowania wypłaty z IKZE wg skali PIT wprowadzono opodatkowanie wypłat z IKZE oraz wypłat na rzecz osób uprawnionych zryczałtowanym podatkiem dochodowym w stawce 10 %;
- uproszczono reguły związane z ustalaniem wysokości maksymalnej rocznej wpłaty na IKZE;
- wprowadzono roczny limit kwotowy wpłat na IKZE, dla wszystkich oszczędzających w jednakowej wysokości - roczny limit wpłat na IKZE nie może przekroczyć kwoty odpowiadającej 1,2-krotności przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok;
- przez określenie jednakowej dla wszystkich, kwotowej wysokości rocznego limitu wpłat na IKZE usunięto obowiązujące w dotychczasowych przepisach zróżnicowanie oszczędzających pod względem przysługującego im limitu wpłat na IKZE, zależnego od podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne oraz umożliwiono pełną ich dostępność.

Istotą niniejszego „Przeгляdu systemu emerytalnego – Informacji Rady Ministrów dla Sejmu RP wraz z propozycjami zmian” jest ocena i wpływ wprowadzonych zmian, omówienie wyników dokonanego przez Radę Ministrów przeglądu oraz rekomendacja Sejmowi RP propozycji zmian.

Należy podkreślić, że zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 11 maja 2012 r. *o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. poz. 637) Rada Ministrów dokona do końca 2016 r. przeglądu funkcjonowania systemu emerytalnego po wejściu w życie ustawy, którą podniesiono i wyrównano wiek emerytalny i przedłoży Sejmowi informację o skutkach jej obowiązywania. Przeglądy wynikające z ww. ustawy będą dokonywane co cztery lata.

Jednocześnie zgodnie z art. 61 ustawy z dnia 13 października 1998 r. *o systemie ubezpieczeń społecznych* (Dz. U. z 2016 r., poz. 963, z późn. zm.) Zakład Ubezpieczeń Społecznych zobowiązany jest do sporządzania wieloletniej prognozy wpływów i wydatków funduszu emerytalnego wyodrębnionego w ramach Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Prognoza ta stanowi podstawę gospodarki finansowej Funduszu Rezerwy Demograficznej i jest sporządzana co 3 lata. W bieżącym roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych przygotował kolejną taką prognozę – „Prognozę wpływów i wydatków funduszu emerytalnego do

2060 r.”². Poszczególne warianty prognozy ilustrują możliwy rozwój sytuacji finansowej funduszu emerytalnego FUS w perspektywie 2060 r.

1.2 Sytuacja finansów publicznych w warunkach obowiązywania ustawy z dnia 25 marca 2011 r.

Przy założeniu, że nie obowiązywałyby przepisy ustawy z 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych, inaczej wyglądałaby sytuacja finansów publicznych. Przede wszystkim, z uwagi na obowiązkowe uczestnictwo w otwartych funduszach emerytalnych, wpływy składek do funduszu emerytalnego FUS byłyby znacznie niższe od rzeczywiście zgromadzonych, wg szacunków ZUS w 2014 r. byłoby to mniej o 3,9 mld zł, a w 2015 r. o 10 mld zł.

Sektor finansów publicznych nie uzyskałby także środków z tzw. suwaka bezpieczeństwa³ oraz aktywów (i odsetek od nich) przekazanych przez OFE w związku z umorzeniem 51,5% jednostek rozrachunkowych zapisanych na rachunku każdego członka otwartego funduszu emerytalnego. Konsekwencją braku ww. środków byłaby konieczność znalezienia dodatkowego źródła finansowania, a więc zwiększenie potrzeb pożyczkowych. Wzrost potrzeb pożyczkowych oraz brak umorzenia skarbowych papierów wartościowych, które przekazane zostały przez OFE sektorowi finansów publicznych oznaczałby także wyższe koszty obsługi długu.

Tabela 1. Sytuacja finansów publicznych wg zasad ESA2010 przy założeniu braku zmian wprowadzonych ustawą z 6 grudnia 2013 r.

	2014	2015	2014	2015
	w mld zł		w % PKB	
wynik wykonanie	-57,0	-46,7	-3,3	-2,6
korekty*, w tym:	-9,8	-16,0	-0,6	-0,9
zmniejszenie składki	-3,9	-10,0	-0,2	-0,6
odsetki od przekazanych aktywów	-1,0	-0,7	-0,1	0,0
wyższe koszty obsługi długu	-4,9	-5,3	-0,3	-0,3
wynik skorygowany	-66,7	-62,6	-3,9	-3,5

* wartości ujemne oznaczają negatywny wpływ na wynik

Źródło: obliczenia Ministerstwa Finansów

² Prognoza dostępna jest na stronach Zakładu Ubezpieczeń Społecznych pod adresem: http://www.zus.pl/bip/pliki/Prognoza_fundusz_emerytalny_2015_2060.pdf i wraz z opinią niezależnego aktuarium została przedstawiona Radzie Ministrów.

³ Suwak bezpieczeństwa – stopniowe, począwszy od 10 lat przed osiągnięciem przez członka otwartego funduszu emerytalnego wieku emerytalnego, przenoszenie środków z otwartych funduszy emerytalnych na subkonto w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych – art. 100c i 111c ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (Dz. U. z 2016 r. poz. 291, z późn. zm.) oraz art. 12 ustawy nowelizującej.

Tabela. 2 Sytuacja finansów publicznych wg przepisów ustawy o finansach publicznych, przy założeniu braku zmian wprowadzonych ustawą z 6 grudnia 2013 r.

	2014	2015	2014	2015
	w mld zł		w % PKB	
wynik wykonanie	-39,6	-44,1	-2,3	-2,5
korekty*, w tym:	-15,9	-10,0	-0,9	-0,6
zmniejszenie składki	-3,9	-10,0	-0,2	-0,6
zwiększenie refundacji z tytułu przekazania składek do OFE	3,9	10,0	0,2	0,6
dochody FUS z tyt. środków z FRD pochodzących z przeniesienia aktywów z OFE oraz odsetki od tych aktywów	-7,0	-0,7	-0,4	0,0
dochody z tytułu tzw. suwaka	-4,1	-4,1	-0,2	-0,2
wyższe koszty obsługi długu	-4,9	-5,3	-0,3	-0,3
niższe wydatki FUS z tytułu wypłaty emerytur z OFE**	0,0	0,0	0,0	0,0
wynik skorygowany	-55,6	-54,1	-3,2	-3,0

* wartości ujemne oznaczają negatywny wpływ na wynik, dodatnie – pozytywny

** wartości poniżej 0,1 mld zł

Źródło: obliczenia Ministerstwa Finansów

Różnice w powyższych tabelach wynikają z odmiennych zasad klasyfikacji transakcji wg zasad ESA2010 oraz polskich przepisów. W przypadku korekty wyniku wg zasad ESA2010 uwzględnia się po stronie dochodów jedynie korektę składek oraz odsetek od przekazanych aktywów, a po stronie wydatków wyższe koszty obsługi długu. W przypadku kasowego wyniku sektora finansów publicznych konieczne jest dokonanie dodatkowych korekt. Z uwagi na fakt, że wartości odpowiadające refundacji z tytułu przekazania składek do OFE rejestrowane są jako dochody FUS, ale są neutralne dla wyniku budżetu państwa konieczne jest uwzględnienie dodatniej korekty w wysokości refundacji (w przypadku zasad ESA2010 refundacja klasyfikowana jest jako wydatek budżetu państwa oraz dochód FUS, ma więc neutralny wpływ na wynik sektora). Dochody kasowe muszą zostać skorygowane także o dochody FUS z tytułu środków z FRD pochodzących z przeniesienia aktywów z OFE oraz dochody z tytułu tzw. suwaka (te transakcje nie zostały zarejestrowane w momencie ich przekazania jako dochody wg ESA2010). Po stronie wydatków konieczne jest wyeliminowanie wydatków jakie wykazuje FUS w związku z wypłatą emerytur kapitałowych z OFE (wg zasad ESA2010 rejestracja wypłat emerytur z OFE ma neutralny wpływ na wynik, ponieważ jednocześnie rejestruje się dochody w wysokości wydatków).

2. Skutki wprowadzonych zmian w funkcjonowaniu otwartych funduszy emerytalnych

2.1. Członkowie OFE

Na koniec 2015 r. do otwartych funduszy emerytalnych (OFE) należało 16,5 mln członków, w tym 7,8 mln kobiet i 8,7 mln mężczyzn.

Tabela 3. Liczba członków OFE (w tys.) na koniec 2015 r.

OFE	Liczba członków	Udział w rynku
Nationale-Nederlanden	3 077 790	18,6%
Aviva OFE Aviva BZ WBK	2 649 332	16,0%
OFE PZU "Złota Jesień"	2 208 375	13,4%
MetLife	1 591 605	9,6%
AXA	1 152 169	7,0%
Allianz	1 076 996	6,5%
Generali	1 000 455	6,1%
Nordea	989 883	6,0%
PKO BP Bankowy	943 153	5,7%
AEGON	921 408	5,6%
Pocztalio	585 526	3,5%
Pekao	335 450	2,0%
Razem OFE	16 532 142	100,0%

Źródło: Urząd Komisji Nadzoru Finansowego

Udziały w rynku poszczególnych funduszy były istotnie zróżnicowane, co jest w znacznej mierze konsekwencją podziału rynku, jaki dokonał się w początkowym okresie funkcjonowania systemu, kiedy decydujący wpływ na liczbę pozyskanych klientów miała efektywność sieci dystrybucji (akwizycji). W kolejnych latach zmniejszała się dominacja największych funduszy, a procesowi temu sprzyjała aktywność akwizycyjna mniejszych podmiotów, procesy konsolidacyjne wśród małych i średnich funduszy, zmiana zasad losowania wykluczająca największe fundusze oraz wprowadzenie zakazu akwizycji.

Ustawą z dnia 25 marca 2011 r. z początkiem 2012 r. wprowadzono zakaz prowadzenia działalności akwizycyjnej otwartych funduszy emerytalnych. W związku z powyższym losowanie stało się najważniejszym trybem pozyskiwania członkostwa w OFE dla osób wchodzących na rynek pracy i rozpoczynających aktywność zawodową podlegającą ubezpieczeniu emerytalnemu w rozumieniu przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych. W pierwszym roku obowiązywania przepisów zakazujących prowadzenia działalności akwizycyjnej niewiele ponad 20% ubezpieczonych skorzystało z możliwości samodzielnego podjęcia decyzji o przystąpieniu do OFE. Konsekwencją wprowadzonego zakazu czynnej akwizycji było zdecydowane zmniejszenie liczby osób, które podejmują decyzję o zmianie funduszu emerytalnego i związany z tym spadek liczby osób zmieniających fundusz

emerytalny. Zgodnie z obowiązującymi przepisami w ciągu roku mają miejsce cztery sesje transferowe, podczas których dokonywane są zmiany funduszu. Przed wejściem w życie omawianych zmian ustawowych, liczba transferów wyraźnie przekraczała 100 tys. osób w każdej sesji, osiągając nawet poziom ponad 160 tys. osób w 2010 r. i 2011 r. Po wprowadzeniu zakazu akwizycji obserwowany jest znaczny spadek liczby transferów.

Tabela 4. Liczba zmian funduszu od sierpnia 2009 r. do maja 2016 r.

Data sesji transferowej	Liczba osób uczestniczących w transferze
sierpień 2009	154 817
listopad 2009	140 734
luty 2010	142 128
maj 2010	148 616
sierpień 2010	150 081
listopad 2010	162 683
luty 2011	161 169
maj 2011	153 954
sierpień 2011	127 796
listopad 2011	130 707
luty 2012	103 406
maj 2012	12 455
sierpień 2012	2 125
listopad 2012	1 480
luty 2013	1 869
maj 2013	1 993
sierpień 2013	1 675
listopad 2013	1 084
luty 2014	1 078
maj 2014	1 857
sierpień 2014	6 224
listopad 2014	15 600
luty 2015	11 550
maj 2015	2 586
sierpień 2015	921
listopad 2015	409
luty 2016	443
maj 2016	352

Źródło: Urząd Komisji Nadzoru Finansowego.

Ustawą z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych zlikwidowano całkowicie instytucje losowań przeprowadzanych przez ZUS oraz umożliwiono ubezpieczonym dokonanie wyboru, czy chcą w dalszym ciągu przekazywać część składki do otwartych funduszy emerytalnych (w odniesieniu do przyszłych składek) czy też składka ta powinna być w całości ewidencjonowana na subkoncie. Członkowie OFE podejmują decyzję o składce w wysokości 2,92% podstawy wymiaru. Decyzję można podjąć

wyłącznie w okresie tzw. „okienek transferowych”, składając stosowne oświadczenie⁴ do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Pierwsze okienko transferowe trwało od 1 kwietnia do 31 lipca 2014 r., kolejne w okresie od kwietnia do lipca w 2016 r., a następnie co 4 lata.

W 2014 r. osób uprawnionych do dokonania ww. wyboru poprzez złożenie oświadczenia było 16 678 034 (liczba otwartych rachunków w OFE). Wg stanu na dzień 3 listopada 2014 r. ZUS poprawnie zarejestrował 2 517 270 oświadczeń, z czego wynika że jedynie 15,1% osób uprawnionych skorzystało z tej możliwości. Podział liczby złożonych oświadczeń wg funkcjonujących wówczas OFE przedstawiał się następująco:

Tabela 5. Liczba złożonych w 2014 r. oświadczeń o dalszym przekazywaniu części składki do OFE

Nazwa OFE	Liczba złożonych oświadczeń
OFE PZU "Złota Jesień"	256 125
Aviva OFE Aviva BZ WBK	513 761
ING OFE	707 271
PKO BP Bankowy OFE	117 680
AXA Otwarty Fundusz Emerytalny	155 565
AEGON OFE	82 708
MetLife OFE	203 204
Nordea OFE	119 082
Generali OFE	156 372
OFE Pocztylion	46 224
Pekao OFE	35 881
Allianz Polska OFE	123 397
łącznie	2 517 270

Źródło: dane ZUS - stan na dzień 03.11.2014 r.

Jednocześnie chęć dokonania zmiany dotychczasowego OFE zadeklarowało w oświadczeniu 75 856 osób. ZUS prowadził 67 146 postępowań wyjaśniających w stosunku do złożonych oświadczeń. W okresie tzw. okienka transferowego wzrosło zainteresowanie członków funduszy zmianą OFE, co przełożyło się na dużo wyższą liczbę osób zmieniających fundusz emerytalny w następnych sesjach transferowych: w maju 2014 r. 1,8 tys. osób, w sierpniu 2014 r. 6,2 tys. osób, w listopadzie 2014 r. 15,6 tys. osób i w lutym 2015 r. 11,5 tys. osób.

W okresie od 1 kwietnia 2016 r. do 31 lipca 2016 r. zostało otwarte kolejne okienko transferowe. Ubezpieczeni mają w tym okresie możliwość podjęcia decyzji lub zmiany wcześniej podjętej decyzji w zakresie przekazywania części składki emerytalnej (2,92%) do OFE lub na subkonto w ZUS.

⁴ Oświadczenie członka otwartego funduszu emerytalnego o przekazywaniu składki do otwartego funduszu emerytalnego oraz o zapoznaniu się z informacją dotyczącą powszechnego systemu emerytalnego oraz informacją dotyczącą otwartych funduszy emerytalnych, o którym mowa w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 30 września 2015 r. w sprawie wzoru oświadczenia członka otwartego funduszu emerytalnego lub osoby, której Zakład Ubezpieczeń Społecznych ewidencjonuje składkę na subkoncie, o przekazywaniu składki do otwartego funduszu emerytalnego albo zewidencjonowaniu składki na subkoncie prowadzonym przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. poz. 1600).

Tabela 6. Bilans wpływu oświadczeń o przekazywaniu składki do otwartego funduszu emerytalnego albo zewidencjonowaniu składki na subkoncie prowadzonym przez ZUS

Ogólna liczba złożonych oświadczeń:	155 864
w tym:	
suma przetworzonych oświadczeń (oświadczenia już poprawnie zweryfikowane)	97 822
suma oświadczeń o przekazywaniu dalszej składki do OFE	88 710
suma oświadczeń o przekazywaniu dalszej składki na subkonto	9 112

Źródło: dane ZUS - stan na dzień 19.08.2016 r.

Wyniki drugiego okienka transferowego, w trakcie którego od 1 kwietnia do 31 lipca 2016 r. ubezpieczeni mogli dokonać wyboru czy ich środki mają trafiać na subkonto w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych, czy też być dzielone między subkonto a indywidualny rachunek w otwartym funduszu emerytalnym unaocznili, że wśród ubezpieczonych istnieje marginalne zainteresowanie OFE. W dłuższej perspektywie oznacza to ubytek klientów przez otwarte fundusze emerytalne, jak również mniejsze wpływy z bieżących składek. Szczególnie, że również wśród młodych ludzi, po raz pierwszy podejmujących aktywność zawodową przystępowanie do OFE nie cieszy się zbyt dużym zainteresowaniem. Wśród 740 664 osób ubezpieczonych, w okresie od stycznia 2015 r. do kwietnia 2016 r., uprawnionych do zawarcia umowy z OFE jedynie 846 (0,11%) zawarło taką umowę.

Statystyka zawierania umów z OFE wskazuje, że nieco większą aktywność ubezpieczonych w zakresie ich zawierania obserwujemy w trakcie okienka transferowego.

Tabela 7. Liczba osób, które zawarły umowę z OFE

MIESIĄC	2015 r.	2016 r.
styczeń	79	37
luty	76	28
marzec	64	27
kwiecień	59	79
maj	48	196
czerwiec	48	257
lipiec	59	278
sierpień	36	443
wrzesień	49	
październik	53	
listopad	54	
grudzień	50	

Źródło: ZUS

Zgodnie z danymi ZUS (stan na 19 sierpnia 2016 r.) liczba oświadczeń złożonych w trakcie okienka transferowego w 2016 r. wyglądała następująco:

- liczba złożonych oświadczeń

- 155 864

- liczba poprawnych (przetworzonych) oświadczeń - 97 822
- liczba oświadczeń z decyzją o przekazywaniu składki do OFE - 88 710
- liczba oświadczeń z decyzją o ewidencjonowaniu składki na subkoncie - 9 112

Na 97 822 przetworzonych przez ZUS oświadczeń 88 710 (90,7%) było z decyzją o przekazywaniu składki do OFE, a 9 112 (9,3%) z decyzją o ewidencjonowaniu składki na subkoncie.

Tak więc jedynie 0,54% z 16,46 mln osób o poprawnym członkostwie w OFE złożyło w okresie od 1 kwietnia do 31 lipca 2016 r. oświadczenia by część ich składek kierowana była również do OFE. Jeśliby porównać liczbę złożonych oświadczeń z decyzją o przekazywaniu składki do OFE do liczby osób o poprawnym członkostwie, po wyłączeniu osób, które ze względu na wiek weszły w tzw. suwak bezpieczeństwa (1 689 438), to wówczas relacja ta wzrasta do 0,6%.

Jeśliby natomiast hipotetycznie założyć, że wszystkie z 2,5 mln osób, które w poprzednim okienku transferowym podjęły decyzję o przekazywaniu składki do OFE pozostały przy swojej decyzji i nadal podlegają ubezpieczeniom społecznym, to wówczas do OFE będą przekazywane składki za 2,6 mln osób, co stanowi niecałe 16% osób o poprawnym członkostwie w OFE.

2.2. Przekazywanie składek do OFE

W 2010 r. (ostatnim roku, w którym przez 12 pełnych miesięcy stopa procentowa składki przekazywanej do OFE wynosiła 7,3% podstawy wymiaru) ZUS przekazał do funduszy ponad 22 mld zł. Po obniżeniu, z dniem 1 maja 2011 r. wysokości składki do 2,3% podstawy wymiaru, w 2012 r. ZUS przekazał do otwartych funduszy emerytalnych kwotę 8,018 mld zł.

W związku z wprowadzoną ustawą z dnia 6 grudnia 2013 r. dobrowolnością uczestnictwa w otwartych funduszach emerytalnych, członkowie OFE mogli do 31 lipca 2014 r. podjąć decyzję w sprawie przekazywania do OFE przysługującej składki emerytalnej. W wyniku tej zmiany liczba członków OFE, za których jest przekazywana składka, zmniejszyła się o około 85%. Jednocześnie przeciętna wysokość miesięcznej przekazywanej do funduszu składki wzrosła o ponad 17% do kwoty 106,3 zł.

Tabela 8. Składki i odsetki przekazane przez ZUS do OFE w latach 1999 – 2015 w relacji do PKB

OKRES	Suma składki i odsetki w mld zł (ceny bieżące)	PKB w mld zł	Relacja sumy składek i odsetek do PKB w %
razem rok 1999	2,286	673,3	0,34%
razem rok 2000	7,603	747,0	1,02%
razem rok 2001	8,707	780,0	1,12%
razem rok 2002	9,546	810,6	1,18%
razem rok 2003	10,274	845,9	1,21%
razem rok 2004	11,422	927,3	1,23%
razem rok 2005	14,022	984,9	1,42%
razem rok 2006	16,156	1065,2	1,52%

razem rok 2007	17,719	1186,8	1,49%
razem rok 2008	20,505	1277,3	1,61%
razem rok 2009	21,043	1361,9	1,55%
razem rok 2010	22,398	1445,1	1,55%
razem rok 2011	15,112	1566,6	0,96%
razem rok 2012	8,018	1629,0	0,49%
razem rok 2013	10,463	1656,3	0,63%
razem rok 2014	8,201	1719,1	0,48%
razem rok 2015	2,557	1789,7	0,14%
OGÓŁEM			17,94%

* Suma składek i odsetek przekazanych do OFE w latach 1999-2015 zdyskontowanym tempem wzrostu nominalnego PKB na wartości 2015 r. wynosi 321 mld zł, co stanowi 17,94% PKB.

Źródło: Obliczenia MRPiPS na podstawie danych ZUS, GUS i MF.

Obecnie do otwartych funduszy emerytalnych przekazywane jest 0,14% PKB – 11,5 razy mniej niż w rekordowym 2008 r.

2.3. Aktywa otwartych funduszy emerytalnych

2.3.1. Wartość aktywów netto OFE

Wartość aktywów netto otwartych funduszy emerytalnych w latach 1999 – 2015 oraz ich relacje do PKB prezentuje poniższa tabela.

Tabela 9. Wartość aktywów netto otwartych funduszy emerytalnych w latach 1999 – 2015 w relacji do PKB

Ostatni dzień roku	Wartość aktywów netto OFE (w mld zł)	PKB (w mld zł)	Relacja aktywów netto OFE do PKB (w %)
1999	2,26	673,3	0,34%
2000	9,92	747,0	1,33%
2001	19,41	780,0	2,49%
2002	31,56	810,6	3,89%
2003	44,83	845,9	5,30%
2004	62,63	927,3	6,75%
2005	86,08	984,9	8,74%
2006	116,56	1065,2	10,94%
2007	140,03	1186,8	11,80%
2008	138,26	1277,3	10,82%
2009	178,63	1361,9	13,12%
2010	221,25	1445,1	15,31%
2011	224,72	1566,6	14,34%
2012	269,59	1629,0	16,55%
2013	299,27	1656,3	18,07%
2014	149,05	1719,1	8,67%
2015	140,49	1789,7	7,85%

Źródło: Obliczenia MRPiPS na podstawie danych KNF i GUS.

W latach 2013-2015 wartość aktywów netto OFE obniżyła się w relacji do PKB z 18,07% do 7,85%, czyli ponad 2-krotnie.

2.3.2. Umorzenie części obligacyjnej aktywów OFE

W dniu 3 lutego 2014 r. umorzono 51,5% jednostek rozrachunkowych znajdujących się na rachunku każdego członka OFE, a wartość środków z tego tytułu została zewidencjonowana na subkontach w ZUS. Łączna wartość aktywów przekazana przez OFE wyniosła 153 151 226 tys. zł.

Zakład niezwłocznie przedstawił do nabycia Skarbowi Państwa wszystkie otrzymane obligacje skarbowe, a pozostałe aktywa przeniósł do Funduszu Rezerwy Demograficznej (FRD). W 2014 roku FRD przekazał na przychody funduszu emerytalnego FUS środki pieniężne otrzymane z OFE w formie gotówki wraz z pożytkami oraz środki pieniężne uzyskane z tytułu wykupu obligacji Krajowego Funduszu Drogowego (KFD) oraz PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. (PKP) w łącznej wysokości 6 969 878 tys. zł. Zakład Ubezpieczeń Społecznych w dalszym ciągu monitoruje proces przekazywania przez OFE informacji w zakresie umorzonych środków w wysokości 51,5% jednostek rozrachunkowych zgromadzonych na rachunkach członków OFE na dzień 31 stycznia 2014 r.

2.3.3. Mechanizm suwaka bezpieczeństwa

Na mocy ustawy z 6 grudnia 2013 r. wprowadzono także mechanizm tzw. „suwaka bezpieczeństwa”. Zakłada on, że 10 lat przed osiągnięciem ustawowego wieku emerytalnego środki zgromadzone na koncie członka OFE będą stopniowo (co miesiąc) przekazywane do FUS i ewidencjonowane na indywidualnym subkoncie ubezpieczonego. Z tego tytułu w 2014 r. do FUS przekazano 3 680 mln zł, a w 2015 r. 4 056 mln zł.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych cyklicznie, do 10. każdego miesiąca, przekazuje do OFE informacje o osobach, które weszły w „suwak bezpieczeństwa”. Komunikaty przekazane do funduszy emerytalnych, w IV kwartale 2015 r. dotyczyły ponad 63 tys. ubezpieczonych. Za osoby które weszły w suwak bezpieczeństwa OFE przekazały w IV kwartale 2015 r. kwotę 944,2 mln zł. Natomiast w I kwartale 2016 r. komunikaty przekazywane do OFE dotyczyły 55,7 tys. ubezpieczonych. Za osoby, które weszły w „suwak bezpieczeństwa”, OFE przekazały w I kwartale br. kwotę 862 mln zł.

Tabela 10. Liczba osób objęta „suwakiem bezpieczeństwa” w latach 2014 i 2015 oraz kwoty przekazane z tego tytułu przez OFE do ZUS

	Na koniec roku 2014	Na koniec roku 2015
Liczba osób objętych „suwakiem bezpieczeństwa”	1 363 908	1 599 757
Kwoty środków przekazane przez OFE do ZUS w ramach „suwaka bezpieczeństwa”	3 680 mln zł	4 056 mln zł

Źródło: Zakład Ubezpieczeń Społecznych

2.3.4. Przekazywanie środków z OFE na dochody budżetu państwa

Proces przekazywania środków zgromadzonych na rachunkach członków OFE na dochody budżetu za pośrednictwem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych realizowany jest na podstawie przepisów art. 111a ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. *o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych* (Dz. U. z 2016 r., poz. 291) w przypadku, gdy:

1) właściwy organ emerytalny zawiadomi o ustaleniu członkowi otwartego funduszu prawa do emerytury:

- obliczonej na podstawie art. 15 lub prawa do jej zwiększenia na podstawie art. 14 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. *o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin* (Dz. U. z 2016 r. poz. 1037) lub

- obliczonej na podstawie art. 15 lub prawa do jej zwiększenia na podstawie art. 14 ustawy z dnia 18 lutego 1994 r. *o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin* (Dz. U. z 2016 r. poz. 708);

2) Zakład Ubezpieczeń Społecznych zawiadomi o ustaleniu członkowi otwartego funduszu prawa do emerytury na podstawie art. 46-50a, art. 50c lub art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. *o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz o obliczeniu wysokości emerytury na podstawie art. 183 tej ustawy;*

3) Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego zawiadomi o wyborze przez członka otwartego funduszu renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy albo renty rodzinnej z ubezpieczenia na podstawie art. 33 ust. 2b ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. *o ubezpieczeniu społecznym rolników* (Dz. U. z 2016 r. poz. 277, z późn. zm.);

4) Minister Sprawiedliwości zawiadomi o przejściu w stan spoczynku z prawem do uposażenia, o którym mowa w art. 100 § 2 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - *Prawo o ustroju sądów powszechnych* (Dz. U. z 2015 r. poz. 133, z późn. zm.), sędziego będącego członkiem otwartego funduszu.

W latach 2007-2015 wycofano z rachunków członków funduszy w OFE, z powodu skorzystania przez nich z możliwości ustalenia prawa do emerytury w wieku niższym niż ogólnie obowiązujący i przekazano za pośrednictwem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na dochody budżetu państwa kwotę 2,51 mld zł.

Tabela 11. Kwoty środków wycofanych z OFE i przekazanych na dochody budżetu państwa w latach 2007-2015.

Rok przekazania	Kwota zwrotu w mln zł
2007	2
2008	339
2009	226
2010	103
2011	450
2012	214
2013	501
2014	105
2015	565
Suma	2 505

Źródło: Zakład Ubezpieczeń Społecznych

2.4. Subkonto

Na podstawie ustawy z dnia 25 marca 2011 r. utworzono w ramach konta ubezpieczonego w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych subkonto, na którym ewidencjonuje się informacje o zwaloryzowanej wysokości wpłaconych składek, wraz z wyegzekwowanymi od tych składek odsetkami za zwłokę. Środki gromadzone na subkoncie w ZUS są waloryzowane (rocznie lub kwartalnie – dla tych, którzy nabyli uprawnienia emerytalne w trakcie roku) według średniego nominalnego wzrostu PKB z ubiegłych 5 lat (z zastrzeżeniem nieujemności stopy waloryzacji). Termin waloryzacji składek na subkoncie jest zbieżny z terminem waloryzacji składek zewidencjonowanych na koncie ubezpieczonego. Wprowadzone zmiany miały na celu ograniczenie tempa przyrostu państwowego długu publicznego poprzez zmniejszenie kosztów budżetowych funkcjonowania części kapitałowej systemu emerytalnego i zmniejszenie potrzeb pożyczkowych Skarbu Państwa, przy założeniu jak najmniejszej ingerencji w funkcjonujący model systemu emerytalnego. Powyższa regulacja, wprowadziła zmiany mające na celu poprawę kondycji finansów publicznych i FUS, dotyczące między innymi obniżenia poziomu części składki przekazywanej do OFE z 7,3% do 2,3% w 2011 r. i 2012 r. oraz stopniowego jej zwiększania do 2,8% w 2013 r. docelowo do poziomu 3,5% w 2017 r. Obniżeniu poziomu części składki przekazywanej do OFE odpowiadało zwiększenie zasilenia FUS, dokonywane w formie ewidencjonowania na subkontach, które powstały przy kontach ubezpieczonych w ZUS (5% w 2011 r. i 2012 r., docelowo 3,8% w 2017 r.).

Wzrost deficytu sektora finansów publicznych stanowił główną przesłankę do wprowadzenia z początkiem lutego 2014 r. kolejnych zmian w funkcjonowaniu OFE, w tym zmian w przekazywaniu składek do OFE. Ustawa z dnia 6 grudnia 2013 r. wprowadziła rozwiązanie sukcesywnego przenoszenia środków zgromadzonych na rachunku w OFE na subkonto w ZUS (umorzenie 51,5% jednostek rozrachunkowych w dniu 3 lutego 2014 r. i tzw. suwak bezpieczeństwa w przypadku osób, którym pozostało nie mniej niż 10 lat do osiągnięcia wieku emerytalnego). Powyższą ustawą wprowadzona została zasada dobrowolności w zakresie przekazywania przyszłych składek do OFE. Decyzję, czy składka w wysokości

2,92% podstawy wymiaru, ma być przekazywana do OFE czy na subkonto w ZUS, można podjąć wyłącznie w okresie tzw. okienek transferowych, od 1 kwietnia do 31 lipca 2014 r., następnie w okresie tych samych miesięcy w 2016 r., a następnie co 4 lata. W okienkach transferowych można zmienić swoją poprzednią decyzję o sposobie przekazywania składek, do OFE (2,92%) albo na subkonto razem z przekazywaną już na to subkonto, składką w wysokości 4,38% (2,92% + 4,38%) oraz ewentualną zmianę poprzedniej decyzji.

Środki zewidencjonowane na subkoncie w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych, w tym również środki pochodzące z umorzenia w dniu 3 lutego 2014 r. 51,5% jednostek zapisanych na rachunku każdego członka OFE oraz zgromadzone na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym podlegają identycznym zasadom w zakresie dziedziczenia czy też podziału, w przypadku ustania małżeńskiej wspólności majątkowej.

Stan wszystkich subkont i średni stan subkonta w latach 2012-2015 r. przedstawiał się następująco:

Tabela 12. Stan subkont w latach 2012-2015 (stan na koniec roku)

	ogółem (w mln zł)
grudzień 2012	26 856,3
grudzień 2013	43 751,52
grudzień 2014	222 504,81
grudzień 2015	262 753,58

Źródło: Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Tabela 13. Średni stan subkonta w latach 2012-2015 (stan na koniec roku)

	ogółem	mężczyźni	kobiety
	(w zł)		
grudzień 2012	2 120,64	2 220,66	2 014,33
grudzień 2013	3 229,53	3 364,61	3 085,93
grudzień 2014	12 922,54	13 389,33	12 415,24
grudzień 2015	14 730,54	15 147,71	14 280,83

Źródło: Zakład Ubezpieczeń Społecznych

2.5. Wyплаты z II filaru razie śmierci członka OFE

2.5.1. Wyплаты z OFE

Możliwość wypłaty środków zgromadzonych na rachunku w funduszu na rzecz osób uposażonych w wypadku śmierci członka OFE, powoduje obniżenie wartości aktywów netto otwartych funduszy emerytalnych i zmniejszenie możliwych do wypłaty kwot świadczeń ze środków przekazywanych do funduszy emerytalnych. W okresie od 2001 r. do 2015 r. łącznie na rzecz spadkobierców oraz małżonków członków OFE, fundusze przekazały z tytułu dziedziczenia 1 661,4 mln zł.

Tabela 14. Wyплаты na rzecz małżonków i spadkobierców członków OFE w latach 2001-2015

Rok	Wyплаты gotówkowe* dokonane na rzecz spadkobierców w związku ze śmiercią członka OFE (w mln zł)
2001	1,6*
2002	8,7
2003	16,0
2004	24,3
2005	38,7
2006	62,9
2007	91,4
2008	100,3
2009	115,1
2010	173,7
2011	205,4
2012	220,6
2013	289,7
2014	178,6
2015	134,4
Łącznie	1 661,4

* wypłaty o których mowa w art.132 ust.4 ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych

Źródło: *Urząd Komisji Nadzoru Finansowego*

2.5.2. Wyплаты z subkonta w ZUS z tytułu dziedziczenia i „wypłaty gwarantowanej”

Począwszy od maja 2011 r., zgodnie z przepisami ustawy z dnia 13 października 1998 r. *o systemie ubezpieczeń społecznych* (Dz. U. z 2016 r. poz. 963, z późn. zm.), Zakład dokonuje podziału i wypłaty kwot środków zewidencjonowanych na subkoncie w razie rozwodu, unieważnienia małżeństwa albo w przypadku śmierci osoby, dla której Zakład prowadzi subkonto, na zasadach określonych w przepisach ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, dotyczących podziału środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym w razie rozwodu, unieważnienia małżeństwa albo śmierci. Środki zgromadzone na rachunku w OFE są przekazywane w ramach wypłaty

transferowej na rachunek osoby uprawnionej bądź wypłacone, po spełnieniu określonych ustawą warunków.

W 2011 r. kwota środków wypłaconych z subkonta osobom uprawnionym wyniosła ponad 30 tys. zł, natomiast kwota środków przeniesiona w ramach wypłaty transferowej - ponad 19 tys. zł. W 2012 r. suma wypłat znacznie wzrosła i wyniosła 3 mln zł, natomiast kwota wypłaty transferowej wyniosła 1,5 mln zł. W 2013 r. dokonano wypłat na łączną kwotę 12 mln zł, a wypłaty transferowej na kwotę 6 mln zł.

Po wejściu w życie ustawy z dnia 6 grudnia 2013 r. i przekazaniu do ZUS informacji o wartości 51,5% umorzonych jednostek rozrachunkowych zapisanych na rachunkach członków OFE w 2014 r. wypłaty środków wyniosły 111 mln zł, natomiast kwota wypłat transferowych wyniosła 52,5 mln zł. W 2015 r. kwota wypłat wyniosła 208 mln zł, a kwota wypłat transferowych - 91 mln zł.

Ustawą z dnia 6 grudnia 2013 r. wprowadzono również „wypłatę gwarantowaną” realizowaną na rzecz osób uposażonych lub spadkobierców, w przypadku śmierci osoby pobierającej już emeryturę, która posiadała subkonto w ZUS. W 3-letnim okresie ochronnym, liczonym od miesiąca, od którego po raz pierwszy wypłacono emeryturę Zakład dokonuje wypłaty środków gwarantowanych ustalanych jako różnica między kwotą zwaloryzowanych składek i odsetek za zwłokę zewidencjonowanych na subkoncie emeryta a iloczynem liczby pełnych miesięcy, jakie upłynęły od początku miesiąca, w którym po raz pierwszy wypłacono dożywotnią emeryturę kapitałową, do końca miesiąca, w którym nastąpiła śmierć emeryta, oraz trzydziestej siódmej części kwoty składek zewidencjonowanych na tym subkoncie. W 2014 r. ZUS dokonał wypłat na łączną kwotę 13 tys. zł., natomiast w 2015 r. na kwotę 800 tys. zł.

Tabela 15. Wypłaty z subkonta w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych z tytułu dziedziczenia i „wypłaty gwarantowanej” (w mln zł)

	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.
Jednorazowe wypłaty z tytułu dziedziczenia (w mln zł)	0,03	3	12	111	208
Wypłaty gwarantowane (w mln zł)	-	-	-	0,013	0,8

Źródło: Zakład Ubezpieczeń Społecznych

2.5.3. Pomniejszenie renty rodzinnej o wypłatę gwarantowaną.

Wypłata gwarantowana ma wpływ na wysokość renty rodzinnej wypłacanej osobom uprawnionym. Pomniejszenie renty rodzinnej o wypłatę gwarantowaną dokonywane jest w wyniku pomniejszenia podstawy obliczenia emerytury przysługującej osobie zmarłej zgodnie z art. 73 ust. 3b ustawy z 17 grudnia 1998 r. *o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych* (Dz. U. z 2016 r. poz. 887, z późn. zm.). zwanej dalej ustawą emerytalną. Podstawa obliczenia emerytury osoby zmarłej, po której ustalane jest prawo do renty rodzinnej, pomniejszana jest o kwotę zrealizowanej wypłaty gwarantowanej.

Bez znaczenia pozostaje okoliczność, czy osoba uprawniona do renty rodzinnej jest uprawniona do wypłaty gwarantowanej.

W sytuacji, gdy wniosek o rentę rodzinną został zgłoszony w trakcie trwającego postępowania o wypłatę gwarantowaną, organ rentowy ustala rentę rodzinną w wysokości zaliczkowej, a następnie oblicza wysokość renty rodzinnej w kwocie ostatecznej - po zrealizowaniu wypłaty gwarantowanej. Podobnie w sytuacji, gdy wypłata gwarantowana przysługuje więcej niż jednej osobie uprawnionej, a wniosek o wypłatę gwarantowaną zgłosi jedna z tych osób, w trakcie trwającego postępowania o wypłatę gwarantowaną. Organ rentowy ustala wówczas rentę rodzinną w wysokości zaliczkowej, pomniejszając podstawę obliczenia emerytury zmarłego o kwotę gwarantowanej wypłaty, a następnie oblicza świadczenie w kwocie ostatecznej - po zrealizowaniu tej wypłaty.

Jeżeli natomiast wypłata gwarantowana została zrealizowana po ustaleniu prawa do renty rodzinnej, wówczas podstawa obliczenia emerytury osoby zmarłej zostaje pomniejszona o kwotę wypłaty gwarantowanej na bieżąco. Zmniejszenia wysokości renty rodzinnej dokonuje się od miesiąca, w którym została wydana decyzja obniżająca wysokość renty rodzinnej lub od następnego miesiąca, jeżeli obniżenie wysokości świadczenia nie było możliwe wcześniej. Kwoty pobranej renty rodzinnej, za okresy przed zmniejszeniem jej wysokości w związku z wypłatą gwarantowaną, nie podlegają dochodzeniu od osób uprawnionych do wypłaty renty rodzinnej.

Analogiczny tryb postępowania stosuje się w sytuacji, gdy wypłata gwarantowana została zrealizowana na rzecz jednej z osób uprawnionych, przed zgłoszeniem wniosku o rentę rodzinną. Organ rentowy pomniejsza podstawę obliczenia emerytury zmarłego o zrealizowaną kwotę wypłaty gwarantowanej na rzecz jednej z tych osób, a następnie oblicza wysokość renty rodzinnej - po ustaleniu, że pozostałe osoby uprawnione nie zgłosiły wniosku o wypłatę gwarantowaną.

Podkreślenia wymaga, że osoby uprawnione do wypłaty gwarantowanej nie są zobowiązane do złożenia wniosku o wypłatę gwarantowaną w tym samym czasie. Jeżeli wypłata gwarantowana na rzecz, np. dwóch osób, zostanie dokonana w dwóch różnych terminach - organ rentowy dla ustalenia renty rodzinnej dokonuje dwukrotnego pomniejszenia podstawy obliczenia emerytury osoby zmarłej.

W przypadku gdy renta rodzinna, obliczona jako odpowiedni procent emerytury osoby zmarłej (ustalanej od podstawy obliczenia pomniejszonej o kwotę zrealizowanej wypłaty gwarantowanej), jest niższa od kwoty najniższego świadczenia, wówczas organ rentowy podwyższa ją do kwoty najniższej renty rodzinnej.

Według stanu na dzień 10 maja 2016 r. pomniejszenia o wypłatę gwarantowaną dokonano w 19 sprawach o rentę rodzinną.

2.6. Opłaty i koszty obciążające członków OFE

Rodzaje i wysokości opłat pobieranych od członków OFE są ściśle uregulowane ustawą z dnia 28 sierpnia 1997 r. *o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych* (Dz. U. z 2016 r. poz. 291). Od początku działalności powszechne towarzystwa emerytalne (PTE) mogły pobierać procentową opłatę od wpłacanych składek i miesięczną opłatę za zarządzanie aktywami funduszu. W początkowym okresie funkcjonowania OFE wysokość opłaty od składki nie była ograniczana ustawowo i w skrajnym przypadku sięgała nawet 10%, a wysokość opłaty za zarządzanie była ograniczona do 0,05% miesięcznie, czyli 0,6% rocznie.

Od 2004 r. zmieniono w znaczący sposób system opłat, wprowadzając górne ograniczenie dla opłaty od składki (na początku 7%, docelowo 3,5%) oraz zmieniając sposób naliczania opłaty za zarządzanie na regresywny (im wyższe aktywa, tym niższa procentowa opłata, od 0,54% rocznie do 0,276%). Wprowadzono także nową formę opłaty – wycofanie środków z rachunku premiewego, której wysokość uzależniona jest od miejsca funduszu w rankingu stóp zwrotu (towarzystwo zarządzające funduszem o najwyższej stopie zwrotu może otrzymać przychód z tego tytułu w wysokości 0,06% aktywów netto rocznie, a towarzystwo uzyskujące najgorsze wyniki inwestycyjne nie otrzymuje z tego tytułu żadnego przychodu).

Od 1 stycznia 2010 r. ustawą z dnia 26 czerwca 2009 r. *o zmianie ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych oraz ustawy o zmianie ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. Nr 127, poz. 1048) obniżono do 3,5 % opłatę od składki oraz wprowadzono maksymalne wysokości wynagrodzeń za zarządzanie otwartym funduszem emerytalnym. Wprowadzono więc górne ograniczenie zarówno opłaty od składki, jak i górne kwotowe ograniczenie opłaty za zarządzanie na poziomie 186 mln zł rocznie.

Pomimo powodującego znaczny spadek kosztów zakazu akwizycji żadne z funkcjonujących na polskim rynku powszechnych towarzystw emerytalnych nie podjęło decyzji o obniżeniu wysokości pobieranych opłat. Stąd też na mocy ustawy z dnia 6 grudnia 2013 r. obniżona została wysokość maksymalnej opłaty od składki o połowę do poziomu 1,75%. Obniżona została również opłata pobierana przez ZUS od przekazywanych do OFE składek do poziomu 0,4%. Ponadto, umożliwiono OFE zróżnicowanie opłaty od składki w zależności od stażu. OFE mogą pobierać opłatę od składki w niższej wysokości w stosunku do członków posiadających dłuższy staż członkowski, określony w statucie funduszu.

Z informacji Komisji Nadzoru Finansowego dotyczącej otwartych funduszy emerytalnych z dnia 27 kwietnia br⁵ wynika, że jedynie 2 spośród 12 funkcjonujących OFE ustaliło niższą niż maksymalną wysokość opłaty od składki (Aviva OFE Aviva BZ WBK – 0,75% oraz PKO BP Bankowy OFE – 1,70%). Pozostałe 10 funduszy pobiera maksymalną opłatę od przekazywanych składek.

Pomimo wprowadzenia ustawą nowelizującą zmian w funkcjonowaniu OFE, koszt funkcjonowania tego systemu jest nadal niewspółmiernie wysoki do osiągniętych przez nie

⁵ www.knf.gov.pl/Images/Informacja_dot_OFE_z_dnia_27_kwietnia_2016_tcm75-46857.pdf

wyników. Od początku funkcjonowania tego systemu (w latach 1999-2015) przychody PTE przekroczyły już 20 mld zł, a w ostatnich 3 latach łączny koszt opłat w OFE wyniósł prawie 3,5 mld zł. Co więcej, zmniejszenie w lutym 2014 r. aktywów OFE o 51,5% nie przyczyniło się do proporcjonalnego obniżenia opłat pobieranych przez PTE. Łączna suma opłat zmniejszyła się o mniej niż 51,5%. Co więcej, jednocześnie stopa zwrotu OFE w latach 2012-2015 zmniejszyła się o ponad 20%.

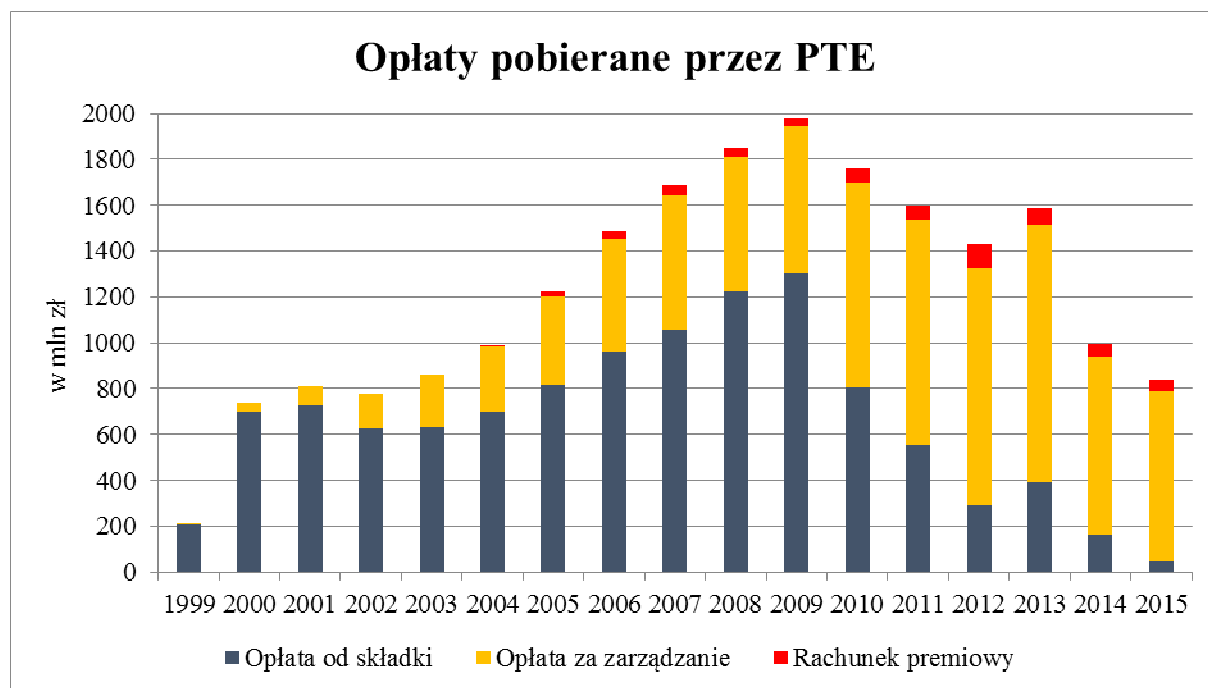
Oznacza to, że podobnie jak w okresie kryzysu finansowego, w latach 2007-2011 (kiedy OFE miały najniższe średnie ważone stopy zwrotu, PTE pobierały najwyższe opłaty), ubezpieczeni ponieśli podwójną stratę – obniżyła się wartość jednostki rozrachunkowej w związku z prowadzoną polityką inwestycyjną oraz PTE uzyskały wysokie przychody za zarządzanie tymi aktywami. Nominalną wysokość opłat pobranych przez PTE w latach 1999-2015 przedstawia poniższa tabela. Łącznie w latach 1999-2015 tytułem opłat i wynagrodzeń pobrana została kwota odpowiadająca 1,75% PKB.

Tabela 16. Opłaty pobrane od członków OFE w latach 1999-2015 (mln zł)

Rok	Opłata od składki	Opłata za zarządzanie	Rachunek premiowy	Obciążenia łącznie	Relacja opłat do PKB (w%)
1999	207,8	2,3	0	210,1	0,03%
2000	701,1	35,0	0	736,1	0,10%
2001	727,4	83,4	0	810,8	0,10%
2002	624,5	150,7	0	775,2	0,10%
2003	633,1	227,8	0	860,9	0,10%
2004	698,6	282,7	7,3	988,6	0,11%
2005	818,6	381,0	25,2	1 224,8	0,12%
2006	960,2	491,1	33,5	1 484,8	0,14%
2007	1 056,5	586,6	42,4	1 685,5	0,14%
2008	1 225,7	585,7	40,1	1 851,5	0,15%
2009	1 304,4	639,7	35,1	1 979,2	0,15%
2010	806,3	893,7	61,4	1 761,4	0,12%
2011	553,5	981,2	61,8	1 596,5	0,10%
2012	290,4	1 032,4	110,0	1 432,2	0,09%
2013	391,0	1 122,3	74,3	1 587,6	0,10%
2014	160,7	781,2	55,1	997,0	0,06%
2015	47,2	740,8	48,5	836,5	0,05%
Łącznie	11 207,0	9 017,6	594,7	20 818,7	1,75%

Źródło: Ministerstwo Finansów i Urząd Komisji Nadzoru Finansowego. Relacja opłat do PKB - Obliczenia MRPiPS na podstawie danych UKNF i GUS

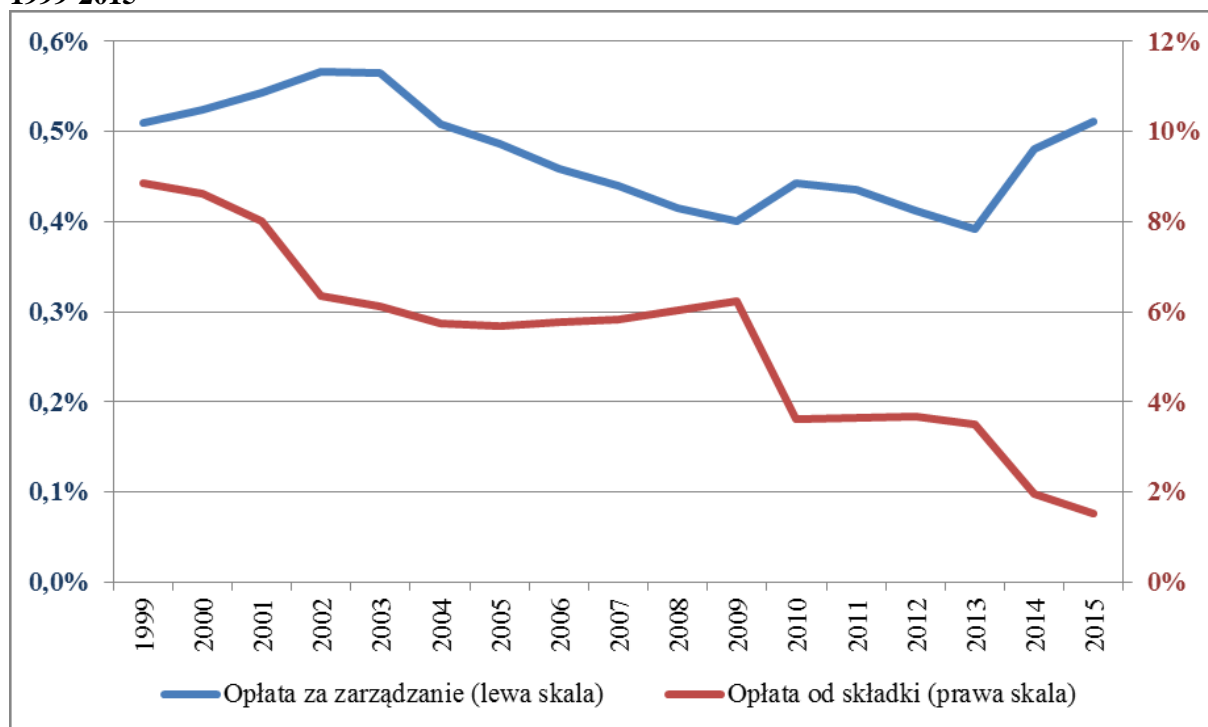
Wykres 1. Opłaty pobierane przez PTE w latach 1999-2015

Źródło: opracowanie MF na podstawie danych KNF

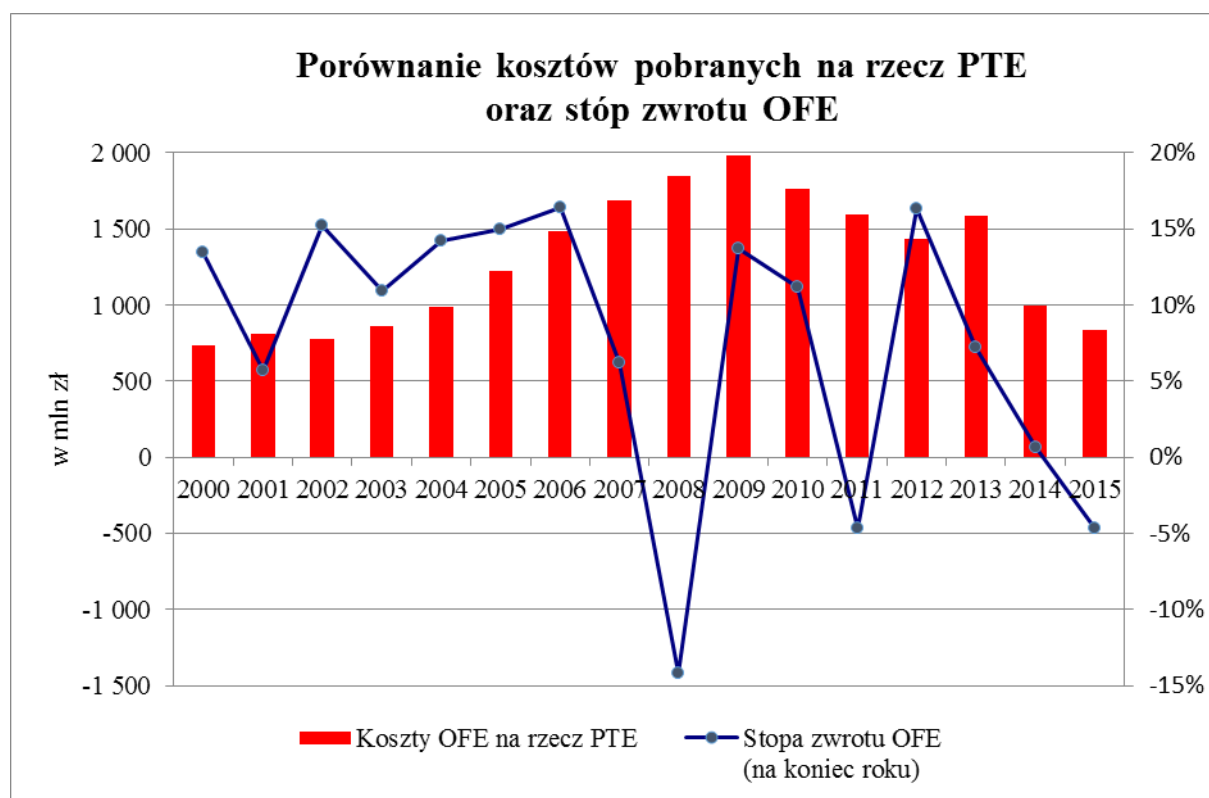
Zmiany legislacyjne zmierzające do obniżenia stawek pobieranych opłat przyczyniły się do obniżenia obciążeń istotnych z punktu widzenia członków OFE, w sumie nie wpływając na obniżenie rentowności PTE (ograniczenie kosztów ponoszonych przez PTE ze względu na zakaz akwizycji). Średnie stawki opłaty od składki i za zarządzanie pobieranych przez PTE w latach 1999-2015 przedstawia poniższy wykres.

Wykres 2. Średnie stawki opłaty od składki i za zarządzanie pobieranych przez PTE w latach 1999-2015

Źródło: Obliczenia UKNF na podstawie sprawozdań PTE i OFE

Wykres 3. Porównanie kosztów pobranych na rzecz PTE oraz stóp zwrotu OFE

Źródło: opracowanie MF na podstawie danych KNF

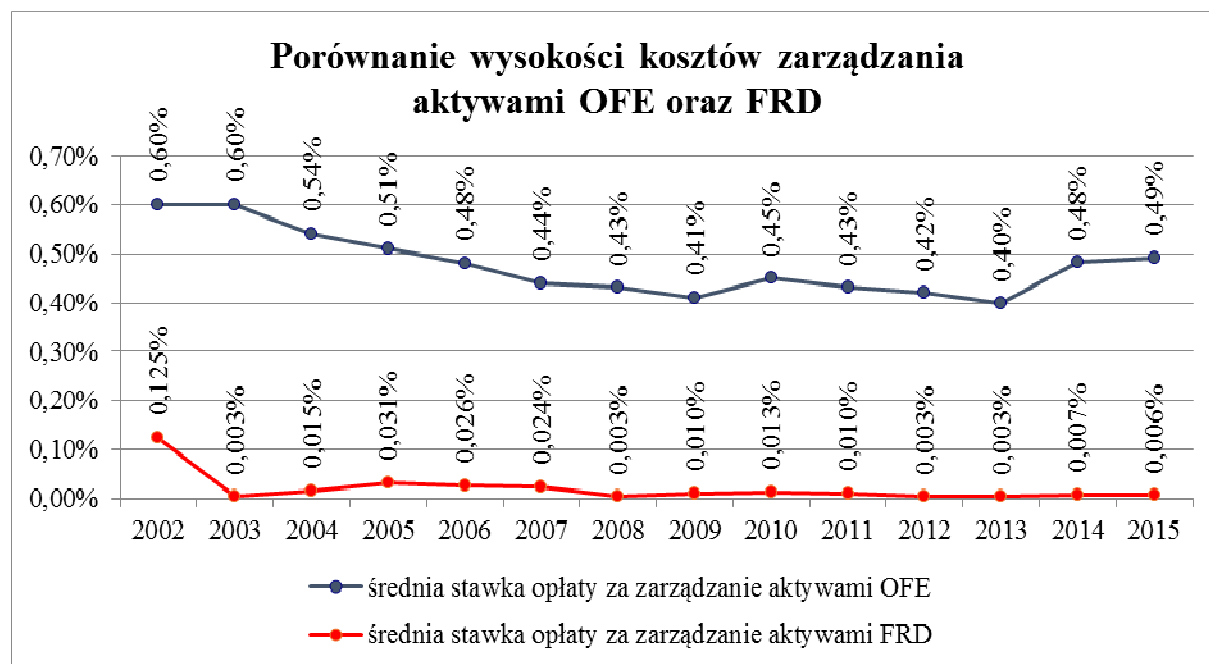
Tabela 17. Porównanie kosztów pobranych na rzecz PTE (w mln zł) oraz stóp zwrotu OFE

Rok	Stopa zwrotu OFE (na koniec roku)	Koszty OFE na rzecz PTE (w mln zł)
2000	13,43%	736,1
2001	5,69%	810,8
2002	15,27%	775,2
2003	10,91%	860,9
2004	14,22%	988,6
2005	14,99%	1224,8
2006	16,41%	1484,8
2007	6,21%	1685,5
2008	-14,15%	1851,5
2009	13,75%	1979,2
2010	11,23%	1761,4
2011	-4,68%	1596,5
2012	16,34%	1432,2
2013	7,24%	1587,6
2014	0,62%	997,0
2015	-4,65%	836,5

Źródło: opracowanie MF na podstawie danych KNF

Analizując koszty zarządzania aktywami OFE przez PTE, warto porównać je do kosztów zarządzania aktywami w Funduszu Rezerwy Demograficznej. Na uwagę zasługuje fakt, że po przekazaniu kwoty odpowiadającej 51,5% jednostek rozrachunkowych zapisanych na rachunku każdego członka OFE, średnia stawka opłaty za zarządzanie aktywami OFE w latach 2014 i 2015 wzrosła względem lat poprzednich i była najwyższa od 2005 r. W ostatnich dwóch latach koszty zarządzania PTE były ponad 80-krotnie wyższe niż w przypadku FRD.

Wykres 4. Porównanie wysokości kosztów zarządzania aktywami OFE oraz FRD

Źródło: opracowanie MF na podstawie danych KNF i ZUS

Podsumowując, wprowadzone w 2013 r. zmiany w funkcjonowaniu OFE w zakresie poziomu opłat i kosztów obciążających członków funduszy okazały się mało efektywne. Choć nominalnie zmniejszyły się opłaty pobierane przez OFE w latach 2014 i 2015, to wynikało to nie z obniżenia prowizji dla PTE, ale z przekazania części aktywów w łącznej kwocie odpowiadającej 51,5% jednostek rozrachunkowych zapisanych na rachunku każdego członka OFE na dzień 31 stycznia 2014 r.

Na wysokość opłat i kosztów obciążających członków OFE zwraca również uwagę Narodowy Bank Polski. W opinii NBP funkcjonowaniu sektora funduszy emerytalnych i podmiotów nimi zarządzających powinna przyświecać zasada ochrony interesów przyszłego emeryta (maksymalizacja wartości środków zgromadzonych przez uczestników OFE na moment przejścia na emeryturę). Zdaniem Narodowego Banku Polskiego stawki opłat, w tym zwłaszcza opłaty od składki, której obecnie maksymalna wysokość wynosi 1,75%, zostały ustalone na wysokim poziomie. Nadal istnieje przestrzeń do obniżki tej opłaty, nawet przy uwzględnieniu prowizji od składki, którą powszechnie towarzystwa emerytalne płacą ZUS (0,4%).

Dziesięć z dwunastu funkcjonujących na rynku OFE pobiera obecnie opłatę w wysokości 1,75% przekazywanej składki. Na tej podstawie można wnioskować, że fundusze emerytalne nie starają się konkurować ze sobą wysokością tych kosztów. Jednocześnie PTE zarządzające funduszem pobierającym najniższą na rynku opłatę od składki (0,75%) osiągnęło w 2015 r. rentowność kapitału własnego znacznie powyżej średniej w sektorze. Tym samym można wnioskować, że obniżka opłaty od składki nie musi wiązać się ze spadkiem rentowności towarzystwa.

Proces oszczędzania na cele emerytalne charakteryzuje się długim horyzontem inwestycyjnym, zatem opłaty pobierane przez OFE mają duży wpływ na wartość zgromadzonych środków. Podsumowując, w kapitałowej części systemu emerytalnego istnieje możliwość dalszej istotnej obniżki wysokości opłat, zwłaszcza opłaty od składki.

2.7 Polityka inwestycyjna OFE

W 2013 r., tj. przed wprowadzeniem zmian systemowych wynikających z poprzedniego *Przeglądu funkcjonowania systemu emerytalnego*, inwestycje OFE koncentrowały się na polskich skarbowych papierach wartościowych oraz akcjach notowanych na GPW. Średni udział dłużnych papierów skarbowych w portfelach OFE wynosił 48,3%, zaś krajowych instrumentów udziałowych 40,4%. Inwestycje w aktywa denominowane w walutach obcych stanowiły średnio 1,4% portfela.

Zgodnie z informacjami UKNF, analiza stopnia wykorzystania limitów inwestycyjnych przypisanych kategoriom lokat dopuszczonym dla OFE pozwala stwierdzić, że w 2013 r. limity nie były najistotniejszym czynnikiem ograniczającym możliwości inwestycyjne funduszy emerytalnych. Niski stopień wykorzystania większości limitów związanych z instrumentami finansowymi innymi niż akcje był w największym stopniu pochodną niewystarczającej podaży określonych instrumentów na rynku. Limitem determinującym charakter i ryzyko polityki inwestycyjnej były ograniczenia związane z lokatami w instrumenty udziałowe. Portfele OFE w tym zakresie dostosowywały się do bieżącej sytuacji rynkowej, co było widoczne w poziomie wykorzystania limitu w okresach dobrej koniunktury i niekorzystnej sytuacji na giełdach. Jednocześnie OFE pozostawiały sobie pewien margines bezpieczeństwa zabezpieczający je przed przekroczeniem limitów i koniecznością ograniczonego czasowo dostosowania składu portfela do przepisów prawa.

Z dniem 1 lutego 2014 r. nastąpiła zmiana w przepisach regulujących zasady polityki lokacyjnej OFE w zakresie limitów inwestycyjnych. Wprowadzono zakaz lokowania aktywów OFE w instrumenty skarbowe oraz określono minimalny limit udziału akcji w aktywach na poziomie 75%, który obowiązywał do 31 grudnia 2014 r. i w kolejnych latach był obniżany. Ustawodawca przewidział okres na dostosowanie portfeli OFE do nowych limitów inwestycyjnych. Do dnia 4 lutego 2016 r. OFE mogły posiadać w swoich aktywach skarbowe papiery wartościowe, obligacje na rzecz Krajowego Funduszu Drogowego emitowane przez Bank Gospodarstwa Krajowego i bankowe papiery wartościowe emitowane przez BGK, które zostały nabyte przed dniem 4 lutego 2014 r. i nie zostały przekazane do ZUS. Do dnia 4 lutego 2015 r. OFE musiały dostosować swoje lokaty do zmienionych limitów inwestycyjnych w zakresie lokat w depozyty bankowe, certyfikaty inwestycyjne

i jednostki uczestnictwa funduszy inwestycyjnych, jeżeli w wyniku przekazania aktywów do ZUS nie spełniały zmienionych ograniczeń lokacyjnych.

Porównywane do tej pory z funduszami stabilnego wzrostu, OFE stały się funduszami o profilu akcyjnym. Przekazanie części aktywów do ZUS oraz ograniczenie części dłużnej portfela *de facto* do obligacji korporacyjnych i samorządowych spowodowało całkowite odwrócenie proporcji w portfelach OFE.

Najważniejszymi zmianami w strukturze lokat OFE były:

- zredukowanie części dłużnej portfela z ok. 48% w 2013 r. do 2,2% na koniec 2014 r.,
- zwiększenie udziału części akcyjnej z ok. 40% w 2013 r. do 79,7% na koniec 2014 r.

W odniesieniu do portfela dłużnego OFE, należy wskazać, że w 2014 r. zmieniła się również jego struktura. Od lutego 2014 r. dominują w nim obligacje o zmiennym oprocentowaniu oraz papiery dłużne wyemitowane przez banki krajowe, obligacje spółek publicznych i obligacje korporacyjne, w szczególności emitentów prowadzących działalność w sektorze paliwowym, deweloperskim i energetycznym.

Do stycznia 2014 r. OFE odgrywały istotną rolę jako podmioty finansujące zadłużenie Skarbu Państwa. Średni udział OFE w finansowaniu krajowego zadłużenia SP w okresie od września 2011 do stycznia 2014 wynosił 21,7%. W lutym 2014 r., w związku z przekazaniem obligacji Skarbu Państwa do ZUS wskaźnik ten spadł do poziomu 0,2%. Od dnia 4 lutego 2016 r., po zakończeniu okresu przejściowego, otwarte fundusze nie posiadają już w swoich portfelach skarbowych papierów wartościowych.

W 2014 r. nastąpił widoczny wzrost wartości lokat OFE w aktywach denominowanych w walutach innych niż krajowa. Na koniec 2014 r. stanowiły one 4% portfela OFE. W tej kwocie niemal 98% stanowiły instrumenty udziałowe. Wzrost udziału lokat denominowanych w walutach obcych nastąpił w wyniku zmniejszenia wartości aktywów denominowanych w PLN na skutek przekazania obligacji skarbowych do ZUS oraz w związku z większym zainteresowaniem zarządzających zagranicznymi rynkami kapitałowymi.

Zwiększone możliwości inwestycyjne OFE w aktywa denominowane w walutach obcych wynikają z implementacji do polskiego porządku prawnego wyroku Trybunału Sprawiedliwości UE w sprawie C-271/09, który zobowiązał Polskę do zniesienia ograniczeń inwestycji OFE za granicami RP.

W 2015 r., w wyniku zmniejszenia wartości aktywów denominowanych w PLN na skutek przekazania obligacji skarbowych do ZUS oraz w związku z większym zainteresowaniem zarządzających zagranicznymi rynkami kapitałowymi, nastąpił dalszy znaczący wzrost udziału lokat denominowanych w walutach obcych. Na koniec 2015 r. udział tego rodzaju lokat osiągnął 8,1% portfela inwestycyjnego OFE. W tej kwocie ponad 94% stanowiły instrumenty udziałowe. Wszystkie otwarte fundusze emerytalne posiadały w portfelach inwestycyjnych instrumenty denominowane w walucie innej niż PLN. W większości były one denominowane w euro, dolarach amerykańskich lub czeskiej koronie, w mniejszym stopniu w innych walutach. Do tej kategorii lokat zaliczają się również instrumenty finansowe notowane w ramach dual listingu i nabywane przez OFE w Polsce.

Największa część portfela OFE obejmującego lokaty poza granicami kraju była ulokowana w instrumentach emitentów z Niemiec (ponad 24%), USA (prawie 18%) oraz Austrii i Włoch. OFE lokowały środki przede wszystkim w instrumenty emitentów z państw Unii Europejskiej (ponad 76% portfela lokat poza granicami kraju), Ameryki Północnej (18%) i państw europejskich spoza UE (przede wszystkim w Turcji). W 2015 r. pojawiły się inwestycje w instrumenty emitentów z Azji oraz Ameryki Środkowej.

Czynnikiem wpływającym na zwiększenie udziału lokat OFE w instrumenty denominowane w walutach innych niż krajowa były też możliwość dywersyfikacji portfeli, a także możliwość upłynnienia posiadanych aktywów, które są znacznie bardziej ograniczone w przypadku lokat w aktywa denominowane w walucie krajowej.

Zwiększone zainteresowanie instrumentami zagranicznymi wynikało m.in. z uruchomienia od listopada 2014 r. przekazywania do ZUS środków OFE z tytułu „suwaka bezpieczeństwa”. Dla OFE oznaczało to konieczność utrzymywania stałych zasobów gotówki na obowiązkowe transfery do ZUS. Wskutek tego OFE rozpoczęły proces stopniowego dostosowywania portfeli poprzez wyprzedaj krajowych instrumentów udziałowych na rzecz akcji zagranicznych.

Podsumowując zmiany w polityce inwestycyjnej OFE w 2014 r., należy stwierdzić, że w wyniku zmian prawnych OFE zmieniły profil ryzyka inwestycyjnego upodabniając się do akcyjnych funduszy inwestycyjnych. Ustawowy zakaz inwestowania w instrumenty dłużne i zwiększenie dostępności instrumentów notowanych na zagranicznych rynkach finansowych postawił zarządzających portfelami OFE w nowej sytuacji. Prowadzenie działalności w zmienionym otoczeniu prawnym i rynkowym wymusiło wymóg większej aktywności, ale też zwrócenia szczególnej uwagi na aspekt zarządzania ryzykiem rynkowym i operacyjnym.

Na koniec 2015 r. zaangażowanie OFE w instrumenty udziałowe, zarówno krajowe, jak i zagraniczne, wyniosło 83,7% wartości portfela, natomiast w odniesieniu do wyłącznie krajowych instrumentów udziałowych stanowiło odpowiednio 76,1% wartości portfela OFE. 90,9% instrumentów udziałowych posiadanych przez OFE było notowanych na rynku polskim, przy czym zauważalny był trend systematycznego wzrostu udziału instrumentów notowanych na regulowanych rynkach zagranicznych.

W zakresie dłużnych papierów wartościowych zaangażowanie OFE na koniec 2015 r. wyniosło 8,5%. O ile jeszcze rok wcześniej zaangażowanie to koncentrowało się na emitowanych przez Skarb Państwa dłużnych papierach wartościowych o stałym oprocentowaniu, to na koniec 2015 r. dominującą pozycją wśród nich były obligacje o zmiennym oprocentowaniu, stanowiące 5,5% portfela OFE. Wynikało to z konstrukcji instrumentów emitowanych przez spółki publiczne i banki, opartych na zmiennym kuponie, które stanowiły główny składnik portfela dłużnego na koniec 2015 r.

Pozostałymi inwestycjami OFE, poza lokatami w instrumenty udziałowe i dłużne, były lokaty w krótkoterminowych depozytach bankowych oraz w transakcjach typu buy sell back (BSB). Należy ponownie zwrócić uwagę, iż od 1 lutego 2014 r. OFE nie mogą zawierać transakcji BSB, których przedmiotem kupna i sprzedaży byłyby papiery wartościowe Skarbu Państwa i takie transakcje nie były po tej dacie zawierane. Na koniec 2015 r. wartość depozytów bankowych OFE stanowiła 6,5% wartości portfela, z czego 99% stanowiły depozyty w PLN.

Aktualnie, ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych nie pozwala na nabywanie przez OFE m.in. obligacji emitowanych przez Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK) na zasadach określonych w ustawie z dnia 27 października 1994 r. o autostradach płatnych oraz o Krajowym Funduszu Drogowym, jeśli ich spłata jest gwarantowana przez Skarb Państwa. Powoduje to zmniejszenie bazy popytowej dla ww. obligacji i może powodować trudności związane z dostępem do kapitału na zasilenie Krajowego Funduszu Drogowego (KFD).

2.8 Wpływ OFE na prywatyzację i Giełdę Papierów Wartościowych

W latach 2013-2016 OFE aktywnie angażowały się we wszystkie procesy prywatyzacyjne realizowane przez Skarb Państwa za pośrednictwem rynku kapitałowego. Wartość akcji nabytych przez OFE w sześciu prywatyzacjach prowadzonych poprzez GPW w latach 2013-2014 wyniosła 3,7 mld zł.

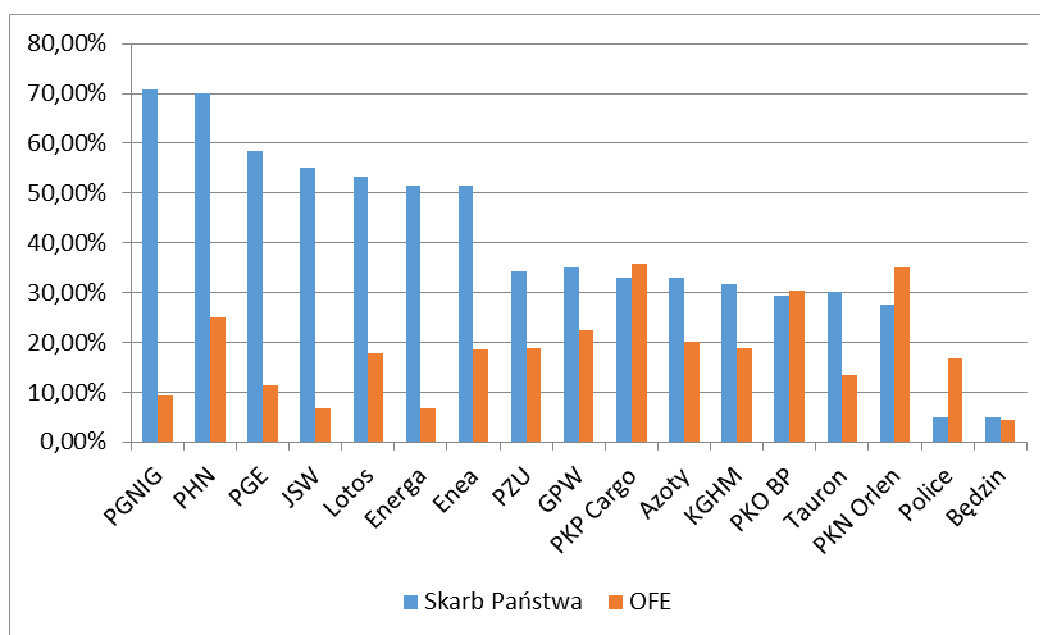
Tabela 18. Wartość akcji nabywanych przez OFE od Skarbu Państwa w latach 2013-2016 w mln zł

Nazwa spółki	Data zawarcia transakcji	Wartość akcji oferowanych przez Skarb Państwa	Wartość akcji nabywanych przez OFE
PKO Bank Polski SA	2013-01-24	856,3	2 602,9*
Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin SA	2012-10-29	681,5	348,2
Polski Holding Nieruchomości SA	2013-02-13	214,8	147,9
Zakłady Azotowe w Tarnowie-Mościcach SA	2013-04-18	584,0	19,7
Energa SA	2013-12-11	2 300,2	280,8
PGE SA	2014-07-02	121,5	239,5*
RAZEM		4 799,9	3 739,0

* OFE nabywały również akcje oferowane przez BGK ** OFE nabywały również akcje oferowane przez Polskie Inwestycje Rozwojowe

Źródło: Opracowanie MSP na podstawie Informacji o działalności inwestycyjnej OFE, KNF

Wykres 5. Udziały OFE w spółkach z udziałem Skarbu Państwa notowanych na GPW

Źródło: Opracowanie MSP na podstawie Serwis stooq.pl. Dane na dzień 31.12.2015 r.

Otwarte Fundusze Emerytalne mają obecnie w posiadaniu znaczne pakiety spółek z udziałem Skarbu Państwa, które były prywatyzowane w ostatnich latach. Łączna kapitalizacja spółek Skarbu Państwa (stan na dzień 27 maja 2016 roku) notowanych na GPW to około 190 mld zł, z czego niemal 39 mld zł to wartość udziałów OFE.

Jednak po 25 latach prowadzenia procesów przekształceń własnościowych zasób podmiotów będący własnością Skarbu Państwa, możliwy do objęcia procesami przekształceń własnościowych, jest coraz mniejszy, jak również branże, w których działają spółki będące w nadzorze Ministra Skarbu Państwa, nie są tak atrakcyjne dla potencjalnych inwestorów jak kilkanaście lat temu.

W efekcie zaobserwować można spadek liczby procesów prywatyzacyjnych w ostatnich latach, a w związku z tym również spadek przychodów osiągniętych ze sprzedaży udziałów w spółkach Skarbu Państwa.

Tabela 19. Przychody z prywatyzacji brutto w latach 2008-2015

Okres	Przychody z prywatyzacji brutto (w mld zł)
2008-2012	51,50
2013	4,40
2014	1,00
2015	0,04

Źródło: Opracowanie MSP

Tabela 20. Udział OFE w kapitalizacji ogółem oraz kapitalizacji free float na GPW

Okres	Kapitalizacja ogółem (GPW, akcje krajowe) (mln zł)	Kapitalizacja free-float (OFE wliczane do free float) (mln zł)	Kapitalizacja akcji notowanych na GPW posiadanych przez OFE (mln zł)	Udział OFE w kapitalizacji ogółem	Udział OFE w kapitalizacji free-float
2012	525 390	239 697	92 295	17,63%	38,50%
2013	593 464	279 348	120 312	20,27%	43,07%
2014	591 165	282 762	117 752	19,92%	41,64%
2015	516 785	246 251	106 200	20,55%	43,13%

Źródło: Opracowanie MSP na podstawie danych GPW

Łączna wartość obrotów akcjami na głównym rynku akcji w 2013 roku wyniosła 256,1 mld zł przy 450 spółkach na parkiecie, a w 2014 i 2015 roku mimo wzrostu liczby notowanych spółek do odpowiednio 471 i 487 podmiotów, obroty spadły do odpowiednio 232,8 i 225,2 mld zł. Ze względu na niewielki stosunkowo udział OFE w obrotach GPW, mniejsze strumienie środków jakimi dysponowały OFE nie miały znaczącego wpływu na spadek obrotów GPW. OFE stosują politykę inwestowania relatywnie biernego przez co mimo dużego udziału w kapitalizacji ogółem jak i w kapitalizacji *free float* cechuje się niskim udziałem w obrotach GPW.

Tabela 21. Udział OFE w obrotach instrumentami finansowymi (główny rynek akcji) na GPW

Okres	Udział OFE w obrotach GPW
I 2013	9%
II 2013	7%
I 2014	6%
II 2014	7%
I 2015	5%
II 2015	5%

Źródło: Opracowanie MSP na podstawie danych GPW

Podkreślenia wymaga, że w wyniku przekazania części obligacyjnej do ZUS, zlikwidowana została jedynie część „nie inwestycyjna” portfela OFE, która tworzyła „jałowy” z punktu widzenia procesów gospodarczych obieg pieniądza i nie miała więc wpływu na pozytywne oddziaływanie OFE na wzrost gospodarczy związane z aktywnością na giełdzie. W wyniku zmian OFE dokonały jedynie zmiany struktury portfela w celu dywersyfikacji ryzyka: wyraźnie wzrósł udział akcji spółek notowanych na zagranicznych rynkach (wzrost o 160% w porównaniu do stanu sprzed dwóch lat) w stosunku do papierów udziałowych polskich spółek.

Należy jednak zauważyć, że z uwagi na duże zaangażowanie OFE w kapitalizacji giełdy oraz z uwagi na specyfikę inwestycji OFE (relatywnie pasywne inwestycje długoterminowe przy jednoczesnym braku zaangażowania w kreowanie strategii spółek), Fundusze przyczyniły się do sukcesywnego obniżenia płynności papierów na rynku giełdowym. Wyrazem tego jest duży udział OFE w tzw. *free float*, zarazem przy niskim procentowym zaangażowaniu w obrotach GPW. Właściwie funkcjonujący publiczny rynek kapitałowy powinien natomiast prowadzić do zrównoważonej struktury akcjonariatu spółek publicznych zapewniającej dość wysoką płynność oraz równowagę między kapitałem krótko- i długoterminowym w akcjonariacie. Z tej perspektywy wzrost udziałów OFE w kapitalizacji giełdy mógłby doprowadzić do spadku płynności notowanych papierów, a przez to osłabienia kondycji rynku i spadku jego atrakcyjności.

2.9 Ocena efektywności

Wyniki inwestycyjne OFE są zazwyczaj porównywane z waloryzacją na subkoncie ZUS. W 2013 r. waloryzacja na subkoncie w ZUS była prawie o 1% niższa niż stopa zwrotu OFE. Natomiast w dwóch ostatnich latach waloryzacja na subkoncie znacznie przewyższyła stopę zwrotu w OFE. Należy przy tym mieć na uwadze, że w kolejnych latach wskaźnik waloryzacji może spadać.

Tabela 22. Porównanie stóp zwrotu OFE i waloryzacji na subkoncie w ZUS

Rok	Stopa zwrotu OFE	Waloryzacja na subkoncie w ZUS
2011	-4,64%	7,54%
2012	16,36%	6,27%
2013	7,25%	5,10%
2014	0,62%	4,89%
2015	-4,65%	4,37%

Źródło: opracowanie MRPiPS na podstawie danych MF, KNF i ZUS

W 2015 r., po raz trzeci od początku funkcjonowania OFE, roczna stopa zwrotu była ujemna i wyniosła -4,65%. Główną przyczyną była sytuacja na rynku akcji, który poruszał się w trendzie horyzontalnym z okresami dużej nerwowości i gwałtownych przecen i wzrostów, związanymi z niespokojną sytuacją międzynarodową, konfliktami na Ukrainie i w Afryce Północnej, niepewnością na rynkach surowcowych, a także sygnałami spowolnienia wzrostu gospodarczego. W lipcu 2015 r. nastąpił spadek indeksów poniżej dolnej linii trendu głównie ze względu na negatywne zachowanie rynków wywołane korektą wysokich wzrostów na rynkach zachodnich oraz przeceną na giełdzie w Szanghaju. W krótkim okresie, od maja 2015 r., zauważalne były spadki na rynku akcji, w tym również GPW.

Wyniki inwestycyjne OFE mogą być również porównywane ze stopami zwrotu Funduszu Rezerwy Demograficznej, zarządzanego przez ZUS, w przypadku którego podstawowym kryterium oceny prowadzonej polityki inwestycyjnej i celem przyjętej strategii w odniesieniu do części aktywów lokowanych w akcje, jest zbieżność stopy zwrotu ze zmianą wartości indeksu WIG. Zgodnie z informacjami dostępnymi na stronie internetowej ZUS, środki FRD w części dotyczącej akcji zarządzane są wg strategii inwestowania pasywnego.

Z kolei środki FRD w części dłużnej posiadanego portfela zarządzane są aktywnie, w sposób odzwierciedlający bieżące oczekiwania wysokości bazowych stóp procentowych. Podstawowym kryterium oceny polityki inwestycyjnej w odniesieniu do części środków FRD lokowanej w dłużnych papierach wartościowych jest utrzymanie ich realnej wartości. Wypracowane stopy zwrotu z części dłużnej posiadanego portfela powinny być wyższe od wskaźników inflacji w danych okresach.

Zgodnie z § 3 ust. 1 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2014 r. w sprawie lokowania środków Funduszu Rezerwy Demograficznej (Dz. U. poz. 152) dopuszczalne proporcje udziału poszczególnych lokat środków FRD nie mogą przekroczyć następujących wartości środków FRD:

- 1) 100% - w bony, obligacje skarbowe i inne papiery wartościowe Skarbu Państwa;
- 2) 80% - w obligacje emitowane przez Bank Gospodarstwa Krajowego na zasadach określonych w ustawie z dnia 27 października 1994 r. o autostradach płatnych oraz o Krajowym Funduszu Drogowym (Dz. U. z 2015 r. poz. 641, z późn. zm), gwarantowane przez Skarb Państwa;
- 3) 20% - w papiery wartościowe emitowane przez gminy, związki gmin i miasto stołeczne Warszawa;

- 4) 80% - w dłużne papiery wartościowe gwarantowane przez Skarb Państwa, z wyłączeniem instrumentów, o których mowa w pkt 2;
- 5) 30% - w akcje zdematerializowane, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. *o obrocie instrumentami finansowymi* (Dz. U. z 2014 r. poz. 94, z późn. zm);
- 6) 20% - w obligacje zdematerializowane, zgodnie z przepisami *ustawy*, o której mowa w pkt 5, z wyłączeniem obligacji, dla których proporcje udziału zostały określone w pkt 1-4;
- 7) 5% - w obligacje emitowane przez spółki publiczne, w rozumieniu ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. *o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych* (Dz. U. z 2013 r. poz. 1382, z późn. zm).

Zgodnie z danymi dostępnymi na stronie internetowej ZUS struktura portfela FRD w latach 2012-2015 przedstawiała się następująco:

Tabela 23. Struktura portfela FRD w latach 2012-2015

Rodzaj aktywów	2012	2013	2014	2015
	udział %			
akcje	13,8	14,5	16,5	13,2
bony skarbowe	0,7	0,0	0,0	0,0
depozyty bankowe	0,0	0,0	0,9	6,2
obligacje korporacyjne	0,0	0,0	0,3	0,5
obligacje skarbowe	85,5	85,5	82,3	80,1
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie MF na podstawie danych ZUS

Na koniec 2013 r., w wyniku dokonanych transakcji oraz wzrostu kursów akcji, udział akcji znajdujących się w portfelu inwestycyjnym FRD, w porównaniu z końcem 2012 r., wzrósł o 0,7 p.p. – do poziomu 14,5%. Łączny udział skarbowych papierów wartościowych w całości aktywów na koniec 2013 r. zmniejszył się o 0,7 p.p., przy czym zaangażowanie w obligacje skarbowe na początek i na koniec roku nie zmieniło się i wyniosło 85,5%.

Stopa zwrotu z całości zarządzanych przez FRD aktywów w 2013 r. wyniosła 3,01%. W portfelu FRD przeważały skarbowe papiery wartościowe. Średnioroczny udział tych instrumentów w aktywach FRD wyniósł 83,65%. Wypracowana w tej części portfela stopa zwrotu wyniosła 2,60% i była o 1,9 p.p. wyższa od przyjętego benchmarku w postaci inflacji liczonej grudzień 2013 r. do grudnia 2012 r. Jednocześnie dobra koniunktura na GPW pozwoliła na wypracowanie stopy zwrotu z części akcyjnej portfela FRD na poziomie 4,49%.

W 2014 r. stopa zwrotu z całości zarządzanych przez FRD aktywów w 2014 r. wyniosła 4,03%. Zgodnie z celem prowadzonej polityki inwestycyjnej, jakim jest osiągnięcie maksymalnego bezpieczeństwa i rentowności lokowanych środków finansowych, w portfelu FRD przeważały skarbowe papiery wartościowe. Średnioroczny udział tych instrumentów w aktywach Funduszu wyniósł 75,73%. Wypracowana w tej części portfela stopa zwrotu wyniosła 4,44% i była o 5,44 p.p. wyższa od przyjętego benchmarku w postaci rocznej inflacji. Wypracowana stopa zwrotu z posiadanego portfela akcji wyniosła 1,91%.

Średnioroczny udział akcji w portfelu Funduszu wyniósł 15,66%. Osiągnięte w części akcyjnej wyniki pozwoliły na uplasowanie się FRD na piątym miejscu spośród 54 funduszy inwestycyjnych akcji.

W 2015 r. stopa zwrotu z całości zarządzanych przez FRD aktywów wyniosła -0,12%. Zgodnie z celem prowadzonej polityki inwestycyjnej, jakim jest osiągnięcie maksymalnego bezpieczeństwa i rentowności lokowanych środków finansowych, w portfelu FRD przeważały skarbowe papiery wartościowe. Średnioroczny udział tych instrumentów, łącznie z posiadanymi obligacjami komercyjnymi w aktywach Funduszu wyniósł 82,37%. Wypracowana w tej części portfela stopa zwrotu wyniosła 2,06 % i była o 2,56 p.p. wyższa od przyjętego benchmarku w postaci rocznej inflacji. Osiągnięte w części dłużnej wyniki pozwoliły na uplasowanie się FRD na drugim miejscu spośród 12 funduszy inwestycyjnych dłużnych polskich papierów skarbowych. Wypracowana stopa zwrotu z posiadanego portfela akcji wyniosła -13,12% – dla porównania roczna zmiana publikowanego na GPW w Warszawie S.A. indeksu WIG 20, skupiającego największe spółki, wyniosła -19,72%, natomiast zmiana wartości indeksu WIG wyniosła -9,62%. Średnioroczny udział akcji w portfelu Funduszu wyniósł 15,87%.

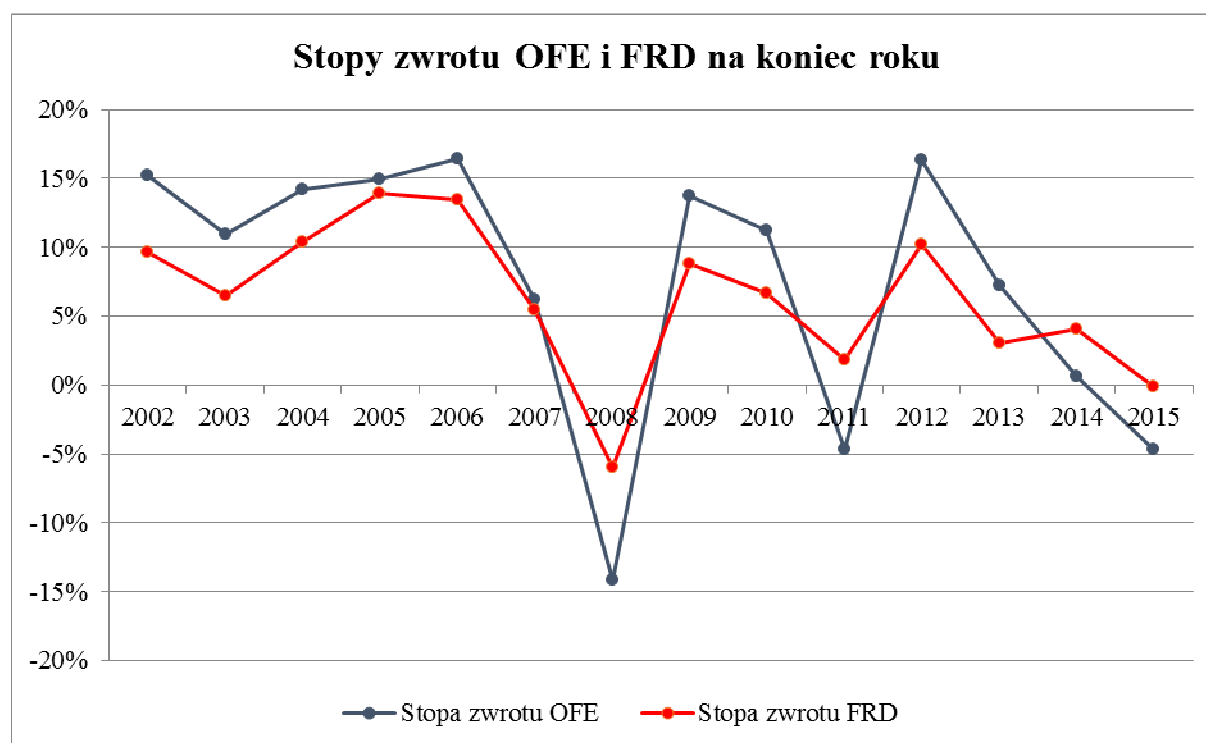
Podsumowując, w 2013 r. średnia ważona stopa zwrotu OFE była wyższa niż stopa zwrotu FRD, natomiast w ostatnich dwóch latach sytuacja uległa zmianie i wyniki inwestycyjne OFE były znacznie gorsze niż FRD.

Tabela 24. Stopy zwrotu OFE i FRD w latach 2000-2015

Rok	Stopa zwrotu OFE	Stopa zwrotu FRD
2000	13,43%	-
2001	5,69%	-
2002	15,27%	9,65%
2003	10,91%	6,51%
2004	14,22%	10,40%
2005	14,99%	13,95%
2006	16,41%	13,44%
2007	6,21%	5,50%
2008	-14,15%	-5,92%
2009	13,75%	8,85%
2010	11,23%	6,64%
2011	-4,68%	1,81%
2012	16,34%	10,21%
2013	7,24%	3,01%
2014	0,62%	4,03%
2015	-4,65%	-0,12%

Źródło: opracowanie MF na podstawie danych KNF i ZUS

Wykres 6. Stopy zwrotu OFE i FRD na koniec roku

Źródło: opracowanie MF na podstawie danych KNF i ZUS

2.10 Ocena adekwatności kapitałowej OFE i rentowności PTE

Analizując poziom zabezpieczenia kapitałowego, trzeba z jednej strony zwrócić uwagę na spełnienie przez PTE wymogów w tym zakresie określonych przepisami prawa, zaś z drugiej na poziom środków finansowych umożliwiających PTE pokrycie kosztów związanych z działalnością zarządzanych funduszy.

W latach 2013-2015 wysokość kapitałów własnych we wszystkich powszechnych towarzystwach utrzymywała się powyżej poziomu minimalnego, wskazanego w art. 33 ust. 1 ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych. Poszczególne PTE mają obowiązek utrzymywania kapitałów własnych na poziomie nie niższym niż 2 500 000 euro. W latach 2013-2015 r. łączne kapitały własne PTE wyniosły odpowiednio: 3 647,1 mln zł, 3 607,1 mln zł oraz 2 458,6 mln zł.

W związku ze zmianami prawnymi w systemie emerytalnym w lutym 2014 r. o ponad połowę zmniejszyły się aktywa OFE, co spowodowało znaczące poprawienie wskaźników pokrycia kapitałowego dla PTE. Jednocześnie przestało istnieć, najistotniejsze w działalności PTE, ryzyko niedoboru. Spowodowało to zwiększenie presji akcjonariuszy PTE na wycofanie części kapitału i wypłatę dywidendy, co znalazło odzwierciedlenie w wypłacie wysokich dywidend w 2014 r., obejmujących nie tylko wypracowany zysk netto z roku poprzedniego, ale również wycofanie części środków zgromadzonych na kapitale rezerwowym lub zapasowym. Pomimo wysokiej wypłaty dywidend, w większości PTE poziom kapitałów własnych na koniec 2014 r. był wyższy niż rok wcześniej, co wynikało z osiągnięcia

w 2014 r. ponadprzeciętnych zysków, w znacznej mierze wynikających ze zmian w Funduszu Gwarancyjnym.

Należy podkreślić, że w 2014 r. likwidacji uległa dotychczasowa formuła działania Funduszu Gwarancyjnego. Z dniem 1 lipca 2014 r. powszechne towarzystwa emerytalne uzyskały prawo do wycofania środków zgromadzonych na rachunku części dodatkowej Funduszu Gwarancyjnego. Jednocześnie zwrot wpłat z części dodatkowej Funduszu Gwarancyjnego stanowił przychód powszechnego towarzystwa emerytalnego w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób prawnych. Przychód PTE z tytułu wycofania środków z części dodatkowej Funduszu Gwarancyjnego wyniósł 959,5 mln zł i miał istotny wpływ na wynik finansowy PTE w 2014 r. oraz wypłaconą dywidendę.

W 2014 r. 11 PTE posiadało zdolność do wypłaty dywidendy (spełniało wymogi wynikające z przepisów ustawy z dnia 15 września 2000 r. *Kodeks spółek handlowych* (Dz. U. z 2016 r. poz. 1578, z późn. zm.)), a 10 spośród nich podjęło decyzję o jej wypłacie na łączną kwotę 1,1 mld zł. Relacja wypłaconych przez PTE dywidend do wyników netto wypracowanych w 2013 r. przez wszystkie PTE wynosiła 289,9% (w 2013 r. 46,1%). Oprócz wypłaty dywidendy z akumulowanych zysków z lat ubiegłych na wysokość tego wskaźnika istotnie wpłynęły straty wykazane w 2013 r. przez 2 towarzystwa, które obniżyły sumę zysków wszystkich PTE stanowiącą podstawę tego wskaźnika. Natomiast w 2015 r. większość PTE zdecydowała się wypłacić w formie dywidendy całość zysku za 2014 r. oraz część zysków osiągniętych w latach poprzednich zgromadzonych na kapitale zapasowym lub rezerwowym (8 PTE). Relacja wypłaconych przez PTE dywidend do wyników netto wypracowanych w 2014 r. przez wszystkie PTE wynosiła 134,6%. Dla poszczególnych PTE relacja dywidendy przeznaczonej do wypłaty w 2015 r. do kapitału własnego na koniec 2014 r. kształtowała się w przedziale od 5,7% do 65,5%. Z kolei stosunek wartości dywidend przeznaczonych do wypłaty w 2015 r. do zysku netto za 2014 r. kształtował się w przedziale od 92% do 150%.

Należy również zauważyć, że tylko w ostatnich latach 2013-2015 zyski PTE wyniosły odpowiednio: 375,2 mln zł, 1 093,8 mln zł i 483,5 mln zł, co łącznie wynosi prawie 2 mld zł. Ponadto, od początku funkcjonowania systemu do 2015 r. PTE wypłaciły swoim akcjonariuszom z osiągniętego zysku dywidendę w wysokości ponad 7 mld zł.

Tabela 25. Dywidendy wypłacone przez PTE w latach 1999-2015 (w mln zł)

Rok	Wynik finansowy PTE	Dywidenda	Dywidenda do zysku z roku poprzedniego
1999	-1234,2	-	-
2000	-478,4	-	-
2001	-161,9	-	-
2002	56,3	-	-
2003	449,2	20,2	35,9%
2004	384,6	199,5	44,4%
2005	460,8	302,4	78,6%
2006	604,5	346,8	75,3%
2007	701,8	492,4	81,5%
2008	740,3	530,8	75,6%
2009	762,3	604,1	81,6%
2010	598,0	487,8	64,0%
2011	618,7	878,7	146,9%
2012	719,8	288,3	46,6%
2013	377,8	332,1	46,1%
2014	1097,7	1087,6	287,9%
2015	481,9	1478,4	134,7%
Łącznie	-	7049,1	-

Źródło: opracowanie MF na podstawie danych KNF

W związku ze zmianami wprowadzonymi na mocy ustawy z dnia 6 grudnia 2013 r. ocena rentowności PTE w dużej mierze uzależniona jest od wartości nowych składek wpływających do OFE w porównaniu do środków przekazywanych przez OFE do ZUS w ramach „suwaka bezpieczeństwa”. Różnice pomiędzy wartością nowych składek odprowadzanych do OFE a wartością środków przekazywanych przez OFE do ZUS w ramach „suwaka bezpieczeństwa” kształtuje się następująco:

Tabela 26. Przepływy środków między ZUS a OFE w latach 2013-2015

	2013	2014	2015
Wartość składek przekazanych do OFE (mln zł)	10 462,6	8 201,3	2 558,2
Wartość środków przekazanych do ZUS w ramach „suwaka bezpieczeństwa” (mln zł)	-	4 076,7	4 055,9
Różnica (mln zł)	-	4 124,6	-1 497,7

Źródło: opracowanie MF na podstawie danych ZUS

O ile w 2014 r. wysokość składek odprowadzonych do OFE przekraczała o ponad 4 mld zł wartość środków przekazanych do ZUS w ramach „suwaka bezpieczeństwa”, o tyle w 2015 r. sytuacja się odwróciła i wartość środków przekazanych do ZUS w ramach „suwaka bezpieczeństwa” była wyższa o niemal 1,5 mld zł od wartości składek odprowadzonych do OFE. Sytuacja taka nie stanowiła zagrożenia dla PTE zarządzających OFE, które w analizowanych latach osiągały wysokie dodatnie wyniki finansowe.

2.11 Wartość środków na rachunkach w otwartych funduszach emerytalnych

Z danych UKNF wynika, że średnia wartość środków na rachunku w OFE wyniosła na koniec 2015 roku 8 505,10 zł, w tym kapitał kobiety wyniósł średnio 7 861,90 zł, a mężczyzny 9 085,15 zł.

Przeprowadzone dla przeciętnego hipotetycznego ubezpieczonego symulacje wysokości środków zgromadzonych w poszczególnych otwartych funduszach emerytalnych wskazują, że wraz z długością okresu opłacania składek rośnie bezwzględna różnica pomiędzy kwotą środków zgromadzonych w najlepszym i najgorszym funduszu emerytalnym. Im więcej pieniędzy w funduszu emerytalnym, tym większe zatem znaczenie kwoty opłat i wyników inwestycyjnych funduszu emerytalnego. Na 1 czerwca 2016 r. w zależności od roku przystąpienia do OFE zgromadzony kapitał w najlepszym z OFE był wyższy o od 2,2% do 10,6% od zgromadzonego kapitału na koncie w najslabszym z funduszy. Bezwzględną różnicę pomiędzy wartością środków zgromadzonych w najlepszym i najgorszym funduszu, w zależności od roku rozpoczęcia pracy, ilustruje poniższe zestawienie.

Tabela 27. Hipotetyczny stan konta w otwartym funduszu emerytalnym w zależności od momentu rozpoczęcia pracy, stan na 1 czerwca 2016 r.

Moment rozpoczęcia pracy	Wartość opłaconych składek na II filar (tak jak do OFE)*	Stan konta w OFE				
		Średni	Minimalny	Maksymalny	Bezwzględna i względna różnica	
lipiec 1999	16 937,94 zł	24 536,88 zł	23 083,41 zł	25 428,96 zł	2 345,55 zł	9,2%
lipiec 2000	16 183,02 zł	22 436,63 zł	21 018,24 zł	23 363,78 zł	2 345,54 zł	10,0%
lipiec 2001	15 347,02 zł	20 267,40 zł	19 004,09 zł	21 145,22 zł	2 141,14 zł	10,1%
lipiec 2002	14 458,80 zł	18 141,89 zł	17 075,80 zł	19 008,66 zł	1 932,86 zł	10,2%
lipiec 2003	13 544,06 zł	16 299,70 zł	15 298,93 zł	17 107,33 zł	1 808,40 zł	10,6%
lipiec 2004	12 597,68 zł	14 602,63 zł	13 736,57 zł	15 350,90 zł	1 614,33 zł	10,5%
lipiec 2005	11 607,62 zł	13 009,40 zł	12 245,98 zł	13 677,96 zł	1 431,98 zł	10,5%
lipiec 2006	10 574,72 zł	11 588,86 zł	10 917,54 zł	12 135,98 zł	1 218,44 zł	10,0%
lipiec 2007	9 484,57 zł	10 305,47 zł	9 779,09 zł	10 736,57 zł	957,48 zł	8,9%
lipiec 2008	8 291,61 zł	8 904,88 zł	8 484,29 zł	9 217,61 zł	733,32 zł	8,0%
lipiec 2009	6 984,54 zł	7 176,38 zł	6 864,07 zł	7 383,06 zł	518,99 zł	7,0%
lipiec 2010	5 637,95 zł	5 592,11 zł	5 382,42 zł	5 730,37 zł	347,94 zł	6,1%
lipiec 2011	4 419,00 zł	4 259,75 zł	4 118,44 zł	4 346,40 zł	227,96 zł	5,2%
lipiec 2012	3 958,19 zł	3 749,83 zł	3 637,23 zł	3 817,20 zł	179,96 zł	4,7%
lipiec 2013	3 419,66 zł	3 214,19 zł	3 126,66 zł	3 270,31 zł	143,64 zł	4,4%
lipiec 2014	2 517,16 zł	2 333,40 zł	2 277,97 zł	2 367,51 zł	89,54 zł	3,8%
lipiec 2015	1 167,24 zł	1 124,84 zł	1 111,70 zł	1 136,26 zł	24,55 zł	2,2%

*stopa składki do OFE - 7,3%, od maja 2011 r. do grudnia 2012 r. - 2,3%, w 2013 r. - 2,8%, od 2014 r. 2,92%.
kwota składek wpłaconych do ofe uwzględnia pomniejszenie mające miejsce w lutym 2014 r. tj. o 51,5%

Źródło: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

Wyniki symulacji wskazują, że dla wszystkich osób środki na rachunku w ZUS byłyby wyższe od łącznego stanu rachunku tj. średniego w OFE i subkonta. Gdyby nie podjęły decyzji o podziale składki, kwota oszczędności zgromadzonych na ich emeryturę byłaby wyższa o od 1,4% do 8,4%. Gdyby od 1 stycznia 2011 r. nie wprowadzono podziału części składki odprowadzanej w ramach II filaru tj. 7,3% na OFE i subkonto różnica byłaby jeszcze większa na korzyść ZUS i wynosiłaby od 3,6% do 13,7%. Wyniki tych symulacji obrazują poniższe tabele.

Tabela 28. Różnica pomiędzy wartością środków zewidencjonowanych na koncie w ZUS a zgromadzonych na rachunkach w OFE i subkoncie łącznie przez osobę urodzoną w latach 1949 – 1968, która mogła podjąć decyzję o podziale składki, w zależności od roku rozpoczęcia pracy (stan na 1 czerwca 2016 r.)

Moment rozpoczęcia pracy	Stan konta w ZUS* (składka 7,3%)	Średni stan konta w OFE+ subkonto w ZUS** (składka 7,3%)	Bezwzględna i względna różnica	
lipiec 1999	62 735,62 zł	60 778,48 zł	1 957,14 zł	3,1%
lipiec 2000	58 861,22 zł	56 235,49 zł	2 625,73 zł	4,5%
lipiec 2001	54 946,80 zł	51 543,28 zł	3 403,52 zł	6,2%
lipiec 2002	50 955,65 zł	46 945,66 zł	4 009,99 zł	7,9%
lipiec 2003	46 924,28 zł	42 960,84 zł	3 963,44 zł	8,4%
lipiec 2004	42 868,14 zł	39 289,95 zł	3 578,19 zł	8,3%
lipiec 2005	38 811,23 zł	35 843,70 zł	2 967,53 zł	7,6%
lipiec 2006	34 827,69 zł	32 770,95 zł	2 056,74 zł	5,9%
lipiec 2007	31 000,62 zł	29 994,88 zł	1 005,74 zł	3,2%
lipiec 2008	27 343,43 zł	26 965,31 zł	378,12 zł	1,4%
lipiec 2009	23 754,32 zł	23 226,44 zł	527,88 zł	2,2%
lipiec 2010	20 248,68 zł	19 799,54 zł	449,14 zł	2,2%
lipiec 2011	16 811,63 zł	16 506,84 zł	304,78 zł	1,8%
lipiec 2012	13 343,96 zł	12 954,65 zł	389,31 zł	2,9%
lipiec 2013	9 858,78 zł	9 481,46 zł	377,32 zł	3,8%
lipiec 2014	6 381,00 zł	6 152,15 zł	228,85 zł	3,6%
lipiec 2015	2 918,10 zł	2 875,70 zł	42,40 zł	1,5%

*stan konta w ZUS uwzględnia czerwcową waloryzację, która została przeprowadzona 1 czerwca 2016 r. dla składek wpłaconych do 31 stycznia 2014 r.

**Do kwietnia 2011 r. stopa składki do OFE - 7,3%, od maja 2011 r. do grudnia 2012 r. – OFE 2,3% a subkonto 5%, w 2013 r. - OFE 2,8% a subkonto 4,5%, od 2014 r. – 2,92% a subkonto 4,38%. Stan konta na Subkoncie w ZUS uwzględnia czerwcową waloryzację, która została przeprowadzona 1 czerwca 2016 r. dla składek wpłaconych do 31 stycznia 2014 r.

Źródło: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

Tabela 29. Różnica pomiędzy wartością środków zewidencjonowanych na koncie w ZUS a zgromadzonych średnio na rachunku w OFE przez osobę urodzoną w latach 1949 – 1968, która mogła podjąć decyzję o podziale składki, w zależności od roku rozpoczęcia pracy (stan na 1 czerwca 2016 r.)

Moment rozpoczęcia pracy	Stan konta w ZUS* (składka 7,3%)	Średni stan konta w OFE * (składka 7,3%)	Bezwzględna i względna różnica	
lipiec 1999	62 735,62 zł	57 500,85 zł	5 234,77 zł	8,3%
lipiec 2000	58 861,22 zł	53 170,45 zł	5 690,77 zł	9,7%
lipiec 2001	54 946,80 zł	48 697,80 zł	6 249,00 zł	11,4%
lipiec 2002	50 955,65 zł	44 315,32 zł	6 640,33 zł	13,0%
lipiec 2003	46 924,28 zł	40 516,97 zł	6 407,31 zł	13,7%
lipiec 2004	42 868,14 zł	37 017,85 zł	5 850,28 zł	13,6%
lipiec 2005	38 811,23 zł	33 732,86 zł	5 078,37 zł	13,1%
lipiec 2006	34 827,69 zł	30 803,90 zł	4 023,79 zł	11,6%
lipiec 2007	31 000,62 zł	28 157,73 zł	2 842,88 zł	9,2%
lipiec 2008	27 343,43 zł	25 269,93 zł	2 073,51 zł	7,6%
lipiec 2009	23 754,32 zł	21 706,01 zł	2 048,30 zł	8,6%
lipiec 2010	20 248,68 zł	18 439,47 zł	1 809,20 zł	8,9%
lipiec 2011	16 811,63 zł	15 333,08 zł	1 478,55 zł	8,8%
lipiec 2012	13 343,96 zł	11 996,06 zł	1 347,90 zł	10,1%
lipiec 2013	9 858,78 zł	8 836,01 zł	1 022,77 zł	10,4%
lipiec 2014	6 381,00 zł	5 833,49 zł	547,51 zł	8,6%
lipiec 2015	2 918,10 zł	2 812,09 zł	106,01 zł	3,6%

*stan konta w ZUS uwzględnia czerwcową waloryzację, która została przeprowadzona 1 czerwca 2016 r. dla składek wpłaconych do 31 stycznia 2014 r.

**przypadek hipotetyczny, gdyby pozostawić stan prawny przed 2011 r. (nie powstały subkonta, nie wprowadzono „suwaka bezpieczeństwa” – wszystkie środki zostały w OFE), stopa składki do OFE - 7,3%.

Źródło: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

Hipotetyczne porównanie działania mechanizmu waloryzacji konta i subkonta prowadzonego przez ZUS, z uwzględnieniem waloryzacji, która miała miejsce w czerwcu 2016 r., ze stanem rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, pozwala stwierdzić, że dla wszystkich osób, środki na subkoncie byłyby wyższe od średnich stanów rachunków w OFE oraz na koncie w ZUS. Zarówno środki na subkoncie jak i na koncie w ZUS byłyby wyższe od średniego stanu konta w ofe. Różnice w stanach rachunków będą tym większe im dłuższy będzie okres opłacania składek. Na 1 czerwca 2016 r. stan rachunku w ofe byłby niższy o od 42 zł do ponad 6 000 zł niż na subkoncie i o od 42 zł do ponad 3700 zł niż w ZUS. Porównanie konta i subkonta w ZUS ze stanem rachunku w otwartym funduszu emerytalnym w zależności od momentu rozpoczęcia pracy przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 30. Porównanie konta i subkonta w ZUS ze stanem rachunku w otwartym funduszu emerytalnym w zależności od momentu rozpoczęcia pracy

Rok rozpoczęcia pracy	Wartość opłaconych składek na II filar (tak jak do OFE)*	Stan konta w ZUS	Stan rachunku w OFE	Stan subkonta** w ZUS	Stan Konta w ZUS	Stan konta w OFE	Stan konta subkonto*
					składki = 100%		
lipiec 1999	16 937,94 zł	28 249,81 zł	24 536,88 zł	30 605,73 zł	167%	145%	180,7%
lipiec 2000	16 183,02 zł	26 245,55 zł	22 436,63 zł	28 058,04 zł	162%	139%	173,4%
lipiec 2001	15 347,02 zł	24 220,58 zł	20 267,40 zł	25 614,47 zł	157%	132%	166,9%
lipiec 2002	14 458,80 zł	22 155,91 zł	18 141,89 zł	23 276,52 zł	153%	125%	161,0%
lipiec 2003	13 544,06 zł	20 070,46 zł	16 299,70 zł	21 048,00 zł	148%	120%	155,4%
lipiec 2004	12 597,68 zł	17 972,18 zł	14 602,63 zł	18 897,88 zł	143%	116%	150,0%
lipiec 2005	11 607,62 zł	15 873,50 zł	13 009,40 zł	16 781,63 zł	137%	112%	144,6%
lipiec 2006	10 574,72 zł	13 812,78 zł	11 588,86 zł	14 700,31 zł	130%	110%	139,0%
lipiec 2007	9 484,57 zł	11 833,00 zł	10 305,47 zł	12 649,58 zł	125%	109%	133,4%
lipiec 2008	8 291,61 zł	9 941,11 zł	8 904,88 zł	10 576,21 zł	120%	107%	127,6%
lipiec 2009	6 984,54 zł	8 084,43 zł	7 176,38 zł	8 476,12 zł	116%	103%	121,4%
lipiec 2010	5 637,95 zł	6 270,93 zł	5 592,11 zł	6 463,77 zł	111%	99%	114,6%
lipiec 2011	4 419,00 zł	4 697,40 zł	4 259,75 zł	4 764,92 zł	106%	96%	107,8%
lipiec 2012	3 958,19 zł	4 132,21 zł	3 749,83 zł	4 166,81 zł	104%	95%	105,3%
lipiec 2013	3 419,66 zł	3 516,91 zł	3 214,19 zł	3 523,33 zł	103%	94%	103,0%
lipiec 2014	2 517,16 zł	2 552,40 zł	2 333,40 zł	2 550,89 zł	101%	93%	101,3%
lipiec 2015	1 167,24 zł	1 167,24 zł	1 124,84 zł	1 167,24 zł	100%	96%	100,0%

* kwota składek wpłaconych do OFE uwzględnia pomniejszenie mające miejsce w lutym 2014 r. tj. o 51,5%.

** hipotetyczny przypadek, gdzie zamiast OFE od 1999 r. powstało subkonto w ZUS.

Zarówno w przypadku ZUS jak i subkonta uwzględniono czerwową waloryzację, która została przeprowadzona 1 czerwca 2016 r. - dla składek wpłaconych do 31 stycznia 2014 r. stopa składki do OFE - 7,3%, od maja 2011 r. do grudnia 2012 r. - 2,3%, w 2013 r. - 2,8%, od 2014 r. 2,92%.

Źródło: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

Hipotetyczne porównanie działania mechanizmu waloryzacji konta i subkonta prowadzonego przez ZUS, z uwzględnieniem waloryzacji zarówno rocznej, jak i kwartalnej, (tak jak w przypadku naliczania kapitału dla osoby przechodzącej na emeryturę) ze stanem rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, pozwala stwierdzić, że na koniec kwietnia 2016 r. środki na kontach ofe (przy obecnych zasadach waloryzacji) byłyby niższe od średnich stanów kont w ZUS i na subkoncie. Różnice będą tym większe im dłuższy będzie okres opłacania składek. Na 1 czerwca 2016 r. stan rachunku w ofe byłby niższy o od 42 zł do ponad 3700 zł niż na subkoncie i o od 42 zł do ponad 3200 zł niż w ZUS. Porównanie konta i subkonta w ZUS ze stanem rachunku w otwartym funduszu emerytalnym w zależności od momentu rozpoczęcia pracy obrazują poniższe tabele.

Tabela 31. Porównanie konta i subkonta w ZUS ze stanem rachunku w otwartym funduszu emerytalnym w zależności od momentu rozpoczęcia pracy według stanu na koniec maja 2016 r. (wariant uwzględniający w przypadku ZUS waloryzację roczną i kwartalną)

Rok rozpoczęcia pracy	Wartość opłaconych składek na II filar (tak jak do OFE)*	Stan konta w ZUS*	Stan rachunku w OFE	Stan subkonta** w ZUS
lipiec 1999	16 937,94 zł	27 753,42 zł	24 536,88 zł	28 284,72 zł
lipiec 2000	16 183,02 zł	25 806,33 zł	22 436,63 zł	25 969,07 zł
lipiec 2001	15 347,02 zł	23 839,12 zł	20 267,40 zł	23 742,78 zł
lipiec 2002	14 458,80 zł	21 833,32 zł	18 141,89 zł	21 617,74 zł
lipiec 2003	13 544,06 zł	19 807,38 zł	16 299,70 zł	19 597,47 zł
lipiec 2004	12 597,68 zł	17 768,96 zł	14 602,63 zł	17 643,18 zł
lipiec 2005	11 607,62 zł	15 730,15 zł	13 009,40 zł	15 719,67 zł
lipiec 2006	10 574,72 zł	13 728,21 zł	11 588,86 zł	13 827,90 zł
lipiec 2007	9 484,57 zł	11 804,90 zł	10 305,47 zł	11 963,94 zł
lipiec 2008	8 291,61 zł	9 966,98 zł	8 904,88 zł	10 079,41 zł
lipiec 2009	6 984,54 zł	8 163,25 zł	7 176,38 zł	8 170,58 zł
lipiec 2010	5 637,95 zł	6 401,49 zł	5 592,11 zł	6 341,51 zł
lipiec 2011	4 419,00 zł	4 872,85 zł	4 259,75 zł	4 797,38 zł
lipiec 2012	3 958,19 zł	4 323,78 zł	3 749,83 zł	4 253,75 zł
lipiec 2013	3 419,66 zł	3 696,44 zł	3 214,19 zł	3 637,28 zł
lipiec 2014	2 517,16 zł	2 603,30 zł	2 333,40 zł	2 579,78 zł
lipiec 2015	1 167,24 zł	1 167,24 zł	1 124,84 zł	1 171,47 zł

* kwota składek wpłaconych do OFE uwzględnia pomniejszenie mające miejsce w lutym 2014 r. tj. o 51,5%.

**konta w ZUS zostały zwaloryzowane, tak jak w przypadku osoby przechodzącej na emeryturę w maju 2016 r., ostatnia waloryzacja kwartalna za IV kwartał 2015 r.

Źródło: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

Tabela 32. Relacja stanu konta do wartości opłaconych składek na II filar (tak jak do OFE) w zależności od rodzaju rachunku (wariant uwzględniający w przypadku ZUS waloryzację roczną i kwartalną)

Rok rozpoczęcia pracy	Stan konta w ZUS	Stan rachunku w OFE	Stan subkonta* w ZUS
	Wartość opłaconych składek na II filar (tak jak do OFE)=100%		
lipiec 1999	163,9%	144,9%	167,0%
lipiec 2000	159,5%	138,6%	160,5%
lipiec 2001	155,3%	132,1%	154,7%
lipiec 2002	151,0%	125,5%	149,5%
lipiec 2003	146,2%	120,3%	144,7%
lipiec 2004	141,0%	115,9%	140,1%
lipiec 2005	135,5%	112,1%	135,4%
lipiec 2006	129,8%	109,6%	130,8%
lipiec 2007	124,5%	108,7%	126,1%
lipiec 2008	120,2%	107,4%	121,6%
lipiec 2009	116,9%	102,7%	117,0%
lipiec 2010	113,5%	99,2%	112,5%
lipiec 2011	110,3%	96,4%	108,6%
lipiec 2012	109,2%	94,7%	107,5%
lipiec 2013	108,1%	94,0%	106,4%
lipiec 2014	103,4%	92,7%	102,5%
lipiec 2015	100,0%	96,4%	100,4%

* konta w ZUS zostały zwaloryzowane, tak jak w przypadku osoby przechodzącej na emeryturę w maju 2016 r., ostatnia waloryzacja kwartalna za IV kwartał 2015 r.

Źródło: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

W 2014 r. 51,5% aktywów z OFE zostało zewidencjonowane na subkoncie oraz wprowadzono mechanizm tzw. suwaka bezpieczeństwa. Zakłada on, że 10 lat przed osiągnięciem ustawowego wieku emerytalnego środki zgromadzone na koncie członka OFE będą stopniowo (co miesiąc) przekazywane do FUS i ewidencjonowane na indywidualnym subconcie ubezpieczonego. W efekcie przeniesienia w 2014 r. części obligacyjnej aktywów z OFE na subkonto oraz zastosowania ww. wymienionego mechanizmu należy oczekiwać, że stan konta emerytalnego z części składki emerytalnej w wysokości 7,3% na koniec kwietnia 2016 r. będzie wyższy o od 1,1% do 4,9% niż w sytuacji gdyby tego mechanizmu nie wprowadzono. Wyniki symulacji przedstawiono poniżej w tabelach.

Tabela 33. Stan konta emerytalnego z części składki 7,3%, w zależności ilości lat do ukończenia ustawowego wieku emerytalnego przez ubezpieczonego (w zł)

czas do emerytury *	kapitał emerytalny z części składki 7,3% po wprowadzeniu suwaka (obecny stan prawny) (A) (w zł)			kapitał emerytalny z części składki 7,3% przed wprowadzeniem suwaka (B) (w zł)		
	OFE	subkonto	razem	OFE	subkonto	razem
1 rok i 8m	-	63 890,68	63 890,68	24 536,88	36 241,60	60 778,48
2 lata i 8m	1 802,77	61 595,27	63 398,04	24 536,88	36 241,60	60 778,48
3 lata i 8m	4 140,21	59 150,91	63 291,12	24 536,88	36 241,60	60 778,48
4 lata i 8m	6 300,32	56 689,34	62 989,66	24 536,88	36 241,60	60 778,48
5 lata i 8m	8 460,42	54 227,77	62 688,19	24 536,88	36 241,60	60 778,48
6 lata i 8m	10 620,53	51 766,20	62 386,73	24 536,88	36 241,60	60 778,48
7 lata i 8m	12 780,64	49 304,63	62 085,27	24 536,88	36 241,60	60 778,48
8 lata i 8m	14 940,75	46 843,06	61 783,80	24 536,88	36 241,60	60 778,48
9 lata i 8m	17 100,86	44 381,49	61 482,34	24 536,88	36 241,60	60 778,48

*w momencie wprowadzenia w życie suwaka bezpieczeństwa tj. od października 2014 r.

** kwota składek wpłaconych do OFE uwzględnia pomniejszenie mające miejsce w lutym 2014 r. tj. o 51,5%.

Do kwietnia 2011 r. stopa składki do OFE - 7,3%, od maja 2011 r. do grudnia 2012 r. – OFE 2,3% i subkonto 5%, w 2013 r.

- OFE 2,8% i subkonto 4,5%, od stycznia 2014 r. składka 7,3% tylko na subkonto.

Obliczenia uwzględniają roczną waloryzację subkonta, która została przeprowadzona 1 czerwca 2016 r. - dla składek wpłaconych do 31 stycznia 2014 r.

czas do emerytury*	Różnica względna i bezwzględna pomiędzy (A) i (B)	
	(w zł)	(w %)
1 rok i 8m	3 112,20	4,9
2 lata i 8m	2 619,55	4,1
3 lata i 8m	2 512,64	4,0
4 lata i 8m	2 211,18	3,5
5 lata i 8m	1 909,71	3,0
6 lata i 8m	1 608,25	2,6
7 lata i 8m	1 306,79	2,1
8 lata i 8m	1 005,32	1,6
9 lata i 8m	703,86	1,1

3. Pracownicze programy emerytalne (PPE), Indywidualne Konta Emerytalne (IKE), Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego (IKZE)

3.1. Pracownicze programy emerytalne

3.1.1. Podstawowe informacje o pracowniczych programach emerytalnych

Pracownicze programy emerytalne są dobrowolną formą grupowego oszczędzania na emeryturę, organizowaną przez pracodawcę przy współudziale pracowników. Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. *o pracowniczych programach emerytalnych* (Dz. U. z 2016 r. poz. 1449) składkę podstawową finansuje pracodawca, natomiast pracownik może dobrowolnie dokonywać dodatkowych wpłat z własnych środków w ramach składki dodatkowej. Środki wnoszone do programu są odprowadzane i zarządzane przez instytucję finansową, która jest wybierana przez pracodawcę i pracowników w fazie organizowania programu.

Pracownicze programy emerytalne mogą być prowadzone w jednej z czterech form:

- w formie pracowniczego funduszu emerytalnego,
- w formie umowy o wnoszenie przez pracodawcę składek pracowników do funduszu inwestycyjnego,
- w formie umowy grupowego ubezpieczenia na życie pracowników z zakładem ubezpieczeń w formie grupowego ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym,
- w formie zarządzania zagranicznego.

Pracowniczy program emerytalny może być utworzony przez jednego pracodawcę jako program zakładowy lub też wspólnie z innymi pracodawcami, którzy zdecydowali się na jego realizację na jednakowych warunkach - jako program międzyzakładowy.

3.1.2. Liczba i forma pracowniczych programach emerytalnych

Do dnia 31 grudnia 2015 r. organ nadzoru zarejestrował 1.465 PPE, z czego na koniec 2015 r. funkcjonowały 1.054 programy (pozostałe 411 PPE to programy wykreślone z rejestru) prowadzone przez 1 120 pracodawców, w tym:

- 689 w formie umowy grupowego ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, zawartej z zakładem ubezpieczeń,
- 332 w formie umowy o wnoszenie przez pracodawcę składek pracowników do funduszu inwestycyjnego, zawartej z funduszem inwestycyjnym,
- 33 w formie pracowniczego funduszu emerytalnego.

Mimo, iż w 2015 r. zostało utworzonych 25 nowych pracowniczych programów emerytalnych, liczba programów funkcjonujących na koniec roku spadła o 10 PPE, w stosunku do 2014 r. Było to wynikiem wykreślenia programów z rejestru, jakie miały miejsce w 2015 r. Na 35 dokonanych wykreśleń, 9 miało charakter techniczny, tj. nie wiązało się z utratą uczestników, lub przeniesieniem środków poza system, a w 5 przypadkach wykreślone zostały programy nieaktywne, tj. takie, w których nie odprowadzano składek.

Pozostałe wykreślenia dokonywane były najczęściej w związku z zawarciem przez pracodawcę i pracowników porozumienia o likwidacji PPE (11 PPE), bądź z powodu likwidacji lub upadłości pracodawcy (7 PPE). 3 programy zostały wykreślone w związku z jednostronną decyzją pracodawcy o likwidacji programu.

Chociaż liczba nowo rejestrowanych programów w okresie kilku ostatnich lat utrzymuje się na podobnym poziomie: w 2010 r. – 29 rejestracji, w 2011 r. – 37, w 2012 i 2013 r. po 33 rejestracje, a w 2014 r. - 29 wpisów, to jednak odnotować należy, że liczba utworzonych programów w 2015 r. jest najniższą wielkością od początku funkcjonowania PPE. Sytuację poprawia jednak fakt, że w 2015 r. zarejestrowano 3 międzyzakładowe programy, realizowane odpowiednio przez 6, 13 i 3 pracodawców.

Najczęściej realizowaną formą PPE w 2015 r. były, podobnie jak w latach poprzednich, programy w formie ubezpieczeniowej, jednakże udział tej formy w ostatnich latach nieznacznie, ale systematycznie się zmniejsza, głównie na rzecz PPE w formie umowy z funduszem inwestycyjnym. W dalszej kolejności ubezpieczeni wybierają umowę grupowego ubezpieczenia na życie pracowników z zakładem ubezpieczeń w formie grupowego ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Najmniej uczestników korzysta z pracowniczych funduszy emerytalnych. Nie powstał żaden program oparty na zarządzaniu zagranicznym.

Według UKNF począwszy od 2006 r. liczba działających programów nie uległa istotnej zmianie, co prowadzi do wniosku, że rynek pracowniczych programów emerytalnych znajduje się w fazie stagnacji. W latach 2012-2015 daje się zaobserwować niewielki spadek liczby programów, ale nie wpływa to negatywnie na liczbę uczestników, gdyż w tym samym okresie odnotowuje się systematyczny wzrost tej liczby oraz wartości odprowadzanych składek i aktywów. Powyższe wynika z uwzględnienia w tej wielkości znaczącej liczby programów wykreślanych corocznie z przyczyn „technicznych”, tj. wykreśleń spowodowanych zmianą struktury organizacyjno-prawnej pracodawców (jeden pracodawca zastępujący kilku pracodawców prowadzących ppe) oraz likwidacją nieaktywnych programów, tzn. takich, do których nie wpływały składki lub prowadzący je pracodawcy trwale zaprzestali działalności na tle liczby wykreślonych programów.

Trochę lepiej prezentują się dane dotyczące liczby uczestników PPE, gdyż w okresie 2006-2015 r. liczba ta wzrosła o 39,5%.

3.1.3. Uczestnicy pracowniczych programów emerytalnych.

Z danych uzyskanych przez UKNF od podmiotów zarządzających wynika, iż na koniec 2015 r. liczba uczestników pracowniczych programów emerytalnych nieco wzrosła w stosunku do liczby uczestników na koniec 2014 r. (381,0 tys.) i wyniosła 392,6 tys. osób, co stanowiło 2,41% ogółu liczby osób aktywnych zawodowo. Odnotowany wzrost liczby uczestników PPE o 11,6 tys. osób stanowił 3% przyrost w stosunku do 2014 r. Wzrost ten był dwukrotnie wyższy niż rok wcześniej, kiedy liczba uczestników zwiększyła się o 6 tys. osób i zbliżył się do wartości odnotowanych w 2012 i 2013 roku (odpowiednio 13,4 tys. i 16,9 tys.).

Wskaźnik uczestnictwa w PPE, wyznaczony jako stosunek liczby uczestników, na rzecz których wnoszone są składki do programów oraz liczby osób zatrudnionych u pracodawców prowadzących PPE, na koniec 2015 r. wyniósł 70,3% i obniżył się o 4,9% w stosunku do wskaźnika z końca 2014 r. Spadek tego wskaźnika dotyczył tylko jednej z form w jakich mogą być prowadzone PPE – programów w formie ubezpieczeniowej.

Na koniec 2015 r. 84% osób objętych dobrowolnym zabezpieczeniem emerytalnym w ramach PPE stanowili uczestnicy czynni, czyli osoby, na rzecz których w ostatnim kwartale pracodawca odprowadził składki podstawowe. Pozostałe 16% stanowili uczestnicy bierni, tzn. osoby na rzecz których nie były odprowadzane składki. Są to np. osoby, które dobrowolnie wystąpiły z programu, bądź zmieniły pracodawcę i pozostawiły środki w programie prowadzonym przez dotychczasowego pracodawcę.

W 2015 r. nastąpił jednoczesny wzrost zarówno liczby uczestników czynnych jak i biernych. wzrost ten dotyczył uczestników programów realizowanych w formie umowy z funduszem inwestycyjnym, natomiast w dwóch pozostałych formach odnotowano nieznaczne spadki.

Tabela 34. Uczestnicy pracowniczych programów emerytalnych

Forma programu	Uczestnicy według stanu na dzień:					
	31.12.2013		31.12.2014		31.12.2015	
	ogółem	w tym uczestnicy czynni	ogółem	w tym uczestnicy czynni	ogółem	w tym uczestnicy czynni
Umowa grupowego ubezpieczenia na życie pracowników z zakładem ubezpieczeń w formie grupowego ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym	128 797	107 728	117 158	96 428	117 659	96 117
Umowa o wnoszenie przez pracodawcę składek pracowników do funduszu inwestycyjnego	189 142	173 569	219 110	201 467	230 438	209 968
Pracowniczy fundusz emerytalny	57 049	32 744	44 740	24 338	44 518	23 605
Razem:	374 988	314 041	381 008	322 233	392 615	329 690

Źródło: na podstawie danych Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego

3.1.4. Wartość aktywów zgromadzonych w pracowniczych programach emerytalnych

Wartość aktywów zgromadzonych w pracowniczych programach emerytalnych na koniec 2015 r. wyniosła 10,6 mld zł i wzrosła o 3,5% w stosunku do 2014 r.

Według UKNF, analizującego przyrost wartości aktywów w 2015 r. w poszczególnych formach, przyrost ten w 2015 roku dotyczył wszystkich form, w jakich realizowane są programy. Najwyższy przyrost dotyczył PPE realizowanych przez fundusze inwestycyjne,

w których w ostatnim roku aktywa wzrosły o 271 mln zł (wzrost o ponad 4,7%). Aktywa programów w formie ubezpieczeniowej wzrosły o 2,6%, natomiast aktywa PPE zgromadzone w pracowniczych funduszach emerytalnych wzrosły zaledwie o 1,1%.

Tabela 35. Środki zgromadzone w PPE

Forma programu	Aktywa według stanu na dzień (w zł)			
	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014	31.12.2015
Umowa grupowego ubezpieczenia na życie pracowników z zakładem ubezpieczeń w formie grupowego ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym	2 416 272 140,47	2 687 026 806,91	2 760 905 418,10	2 832 881 680,02
Umowa o wnoszenie przez pracodawcę składek pracowników do funduszu inwestycyjnego	4 054 663 126,96	4 680 763 619,30	5 724 883 964,24	5 996 290 352,88
Pracowniczy fundusz emerytalny	1 879 961 557,45	2 039 544 412,37	1 773 742 516,89	1 794 279 729,93
Razem	8 350 896 824,88	9 407 334 838,58	10 259 531 899,23	10 623 451 762,83

Największy udział w rynku PPE mierzony wartością zgromadzonych aktywów miały podobnie jak w latach ubiegłych – fundusze inwestycyjne. Na koniec 2015 r. wartość zgromadzonych środków w tych instytucjach wynosiła 5 996 mln zł, co stanowiło ponad połowę całkowitej kwoty środków zgromadzonych w PPE.

Z analiz zawartych w raporcie sporządzonym przez UKNF - „Pracownicze Programy Emerytalne w 2015 r.” wynika, że mimo zasilenia instytucji prowadzących pracownicze programy składkami na łączną kwotę 1,2 mld zł, aktywa netto PPE w ujęciu wartościowym wzrosły jedynie o 364 mln zł. Po uwzględnieniu odpływu środków z PPE związanych z dokonywaniem przez uczestników wypłat i wypłat transferowych poza PPE (na IKE), wpływy netto na PPE wyniosły 729 mln zł, a więc wartość zbliżoną do wygenerowanej w 2014 r. (737 mln zł). Napływ dodatkowych środków do programów nie przełożył się na zwiększenie o podobną wartość aktywów netto PPE. Jak podano w wyżej wspomnianym raporcie w przybliżeniu można oszacować, że strata na działalności inwestycyjnej w PPE wyniosła 365 mln zł. Dla porównania w 2014 r. zysk obliczony w analogiczny sposób wyniósł 115 mln zł, w 2013 roku – 325 mln zł, zaś w 2012 r. – ponad 1 mld zł.

Średnia wartość aktywów przypadających na statystycznego uczestnika PPE w dniu 31 grudnia 2015 r. wyniosła 27,5 tys. zł i wzrosła w stosunku do stanu na 31.12.2014 r. o 0,3 tys. zł, tj. o 1,2%. Wartość ta w poprzednich latach wynosiła; w 2014 r. – 27,1 tys. zł, w 2013 r. – 25,7 tys. zł, a w 2012 r. – 23,8 tys. zł.

3.1.5. Składki

Zgodnie z ustawą o pracowniczych programach emerytalnych, wysokość składki podstawowej jest ustalana w umowie zakładowej i może być ona określona procentowo od wynagrodzenia uczestnika, albo też w jednakowej kwocie dla wszystkich uczestników programu albo procentowo od wynagrodzenia z określeniem maksymalnej kwotowej wysokości składki.

Na 1.054 programy funkcjonujące na koniec 2015 r., w przypadku 764 programów wysokość finansowanej przez pracodawcę składki została określona jako procent od wynagrodzenia uczestnika programu, w tym w 124 przypadkach składka miała dodatkowo kwotowy limit. W pozostałych programach wysokość składki podstawowej została określona kwotowo i mieściła się w przedziale od 40 do 315 zł w PPE prowadzonych w formie umowy z funduszem inwestycyjnym oraz od 1 do 400 zł w programach w formie umowy z zakładem ubezpieczeń. W przypadku PPE prowadzonych w formie pracowniczego funduszu emerytalnego we wszystkich programach wysokość składki podstawowej została określona procentowo.

W 2015 r. do pracowniczych programów emerytalnych odprowadzono łącznie 1.231,1 mln zł składek, w tym 1.192,9 mln zł z tytułu składek podstawowych odprowadzonych przez pracodawców i 38,3 mln zł z tytułu dobrowolnych składek dodatkowych wniesionych przez uczestników. Roczny przyrost składek ogółem odprowadzonych do PPE w 2015 r. był niższy niż osiągnięty w dwóch poprzednich latach i wyniósł 1,7%. W ostatnich latach przyrost ten oscylował w granicach 4-5%, podczas gdy przed 2012 r. tempo przyrostu składek wynosiło kilkanaście procent.

Nieco lepiej przedstawiają się te dane w odniesieniu do składek dodatkowych odprowadzanych do PPE. W 2015 roku przyrost dobrowolnych składek dodatkowych, w stosunku do 2014 roku, wyniósł ok. 5,3%.

Jednakże nadal to pracodawca w olbrzymiej części finansuje składki odprowadzane do PPE. Suma składek podstawowych odprowadzanych w 2015 r. przez pracodawców na rzecz uczestników stanowiła prawie 97% łącznej kwoty składek odprowadzonych na rachunki uczestników w omawianym okresie i wskaźnik ten nie zmienił się w stosunku do poprzedniego roku w zauważalny sposób. Natomiast około 3% kwoty składek, jakie trafia na rachunki uczestników PPE, pochodzi z dobrowolnych wpłat pracowników dokonywanych tytułem składki dodatkowej.

3.1.6. Średnia wysokość składek: podstawowej i dodatkowej

W 2015 roku średnia roczna składka podstawowa przypadająca na jednego uczestnika PPE wyniosła 3 659 zł, zaś średnia roczna składka dodatkowa, w przeliczeniu na osoby opłacające składkę dodatkową – 1 204 zł. Średnia wysokość składki dodatkowej w PPE, kształtowała się w 2015 r., podobnie jak i we wcześniejszych latach, znacznie poniżej wyznaczonych limitów, co wobec obowiązującego w 2015 limitu możliwej do wniesienia kwoty – 17,8 tys. zł,

tytułem składki dodatkowej, świadczy o stosunkowo niskiej skłonności do oszczędzania na cele emerytalne z własnych środków.

Tabela 36. Wysokość średniej rocznej składki podstawowej i dodatkowej przypadającej na 1 uczestnika PPE w zł.

Rok	składka podstawowa*	składka dodatkowa**
2012	3 707	1 210
2013	3 643	1 030
2014	3 686	1 114
2015	3 659	1 204

* średnioroczna składka podstawowa na uczestnika PPE liczona jako iloraz sumy składki podstawowej do średniej liczby uczestników czynnych (średnia stanu na początek i koniec okresu);

** średnioroczna składka dodatkowa na uczestnika PPE liczona jako iloraz sumy składki dodatkowej do średniej liczby uczestników wnoszących składki dodatkowe (średnia stanu na początek i koniec okresu).

3.1.7. Wypłaty

Zgodnie z ustawą o PPE, zgromadzone przez uczestnika na jego rachunku środki mogą podlegać wypłacie, wypłacie transferowej (do innego PPE lub na IKE) lub zwrotowi. Przesłanki do wycofania środków z programu, w każdym z wyżej wymienionych przypadków, są szczegółowo określone przepisami prawa.

Wypłata zgromadzonych oszczędności może nastąpić:

- na wniosek uczestnika po osiągnięciu przez niego 60 roku życia,
- po przedstawieniu przez niego decyzji o przyznaniu prawa do emerytury, po ukończeniu 55-ego roku życia,
- na wniosek osoby uprawnionej - w przypadku śmierci uczestnika,
- bez wniosku uczestnika w przypadku ukończenia przez niego 70 lat (o ile wcześniej nie wystąpił z wnioskiem o wypłatę środków).

W 2015 r. z pracowniczych programów emerytalnych wypłacono łącznie kwotę 401,7 mln zł, tj. o 47,5 mln zł więcej niż w 2014 r. Tym samym wartość wypłat dokonanych w 2015 r. wzrosła o 13 % w porównaniu z rokiem 2014. Wypłaty te dotyczyły 11 tys. osób, co oznacza, że średnia wartość wypłaconych środków przypadających na 1 uczestnika lub osobę uprawnioną wyniosła 36,4 tys. zł i wzrosła w porównaniu z 2014 r. o prawie 5 tys. zł.

Wzrost wartości wypłacanych z PPE środków dotyczył każdej z form, w których prowadzone jest PPE.

Tabela 37. Wysokość wypłat w latach 2012 - 2015

Forma PPE	Kwota wypłat (w tys. zł)			
	2012	2013	2014	2015
FI	96 678,9	125 633,6	187 159,2	231 643,1
PFE	37 767,4	44 549,9	60 126,3	54 528,9
ZU	69 617,1	88 718,1	106 949,3	115 555,9
Rynek PPE	204 063,4	258 901,6	354 234,9	401 727,9

Tabela 38. Średnia wartość wypłaty przypadająca na 1 uczestnika w latach 2012 – 2015

Forma PPE	Średnia wartość wypłaty (w tys. zł)			
	2012	2013	2014	2015
FI	25 843	29 021	32 991	36 786
PFE	31 334	33 221	38 444	44 550
ZU	20 652	21 644	27 550	32 828
Rynek PPE	24 535	26 502	31 859	36 385

3.1.8. Wypłaty transferowe

Przepisy regulujące działalność pracowniczych programów emerytalnych umożliwiają przekazanie zgromadzonych przez uczestnika w PPE środków do programu prowadzonego przez innego pracodawcę lub też na indywidualne konto emerytalne. W 2015 r. dokonano transferów zgromadzonych środków na kwotę 230 mln zł, przy czym w kwocie tej uwzględniono także przeniesienia środków pomiędzy programami związane ze zmianą formy programu lub podmiotu zarządzającego środkami. W 2015 r. 8,9 tys. uczestników zdecydowało o przekazaniu środków zgromadzonych w PPE do innego PPE lub na IKE. Łączna wartość wypłat transferowych dokonanych w 2015 r. wyniosła blisko 230 mln zł.

W ostatnich latach dominowały wypłaty transferowe dokonywane na IKE, które stanowiły średnio ok. 70% ogólnej wartości wypłat transferowych, oprócz 2011 roku, w którym proporcje te uległy odwróceniu i blisko 70% ogólnej kwoty transferów dotyczyło przeniesienia środków w ramach PPE. W 2014 r. powtórzyła się sytuacja zaobserwowana w 2011 r. i około 75% ogólnej kwoty transferów dotyczyło przeniesienia środków do innego PPE. Duża liczba transferów dokonanych w 2014 r. była związana z reorganizacją programów realizowanych przez pracodawców z grupy PZU.

Wypłaty transferowe zrealizowane do innych podmiotów działających na rynku PPE dotyczyły 2 tys. osób a łączna ich wartość wyniosła 41,3 mln zł, co oznacza, że średnia wypłata transferowa dokonywana pomiędzy pracowniczymi programami emerytalnymi na jednego uczestnika wyniosła nieco ponad 20,6 tys. zł.

Tabela 39. Wypłaty transferowe do PPE prowadzonego przez innego pracodawcę (w tys. zł)

Forma PPE	Kwota wypłat transferowych do PPE prowadzonego przez innego pracodawcę (w tys. zł)			
	2012	2013	2014	2015
FI	9 269,60	16 355,00	74 122,30	13 913,10
PFE	1 419,70	678,90	403 647,30	247,20
ZU	20 160,60	38 226,80	159 378,50	27 129,40
Rynek PPE	30 849,90	55 260,70	637 148,10	41 289,70

W 2015 r. uczestnicy pracowniczych programów emerytalnych przetransferowali 189,0 mln zł na indywidualne konta emerytalne. Wypłaty transferowe z PPE na IKE dotyczyły niespełna 8,9 tys. osób. Średnia wypłata transferowa środków z PPE na rachunek IKE w omawianym okresie wyniosła zatem 27,4 tys. zł.

Tabela 40. Wyплаты transferowe na IKE

	2012	2013	2014	2015
liczba wypłat transferowych	9 133	7 810	8 761	6 891
wartość wypłat transferowych (w tys. zł)	184 069	188 372	205 769	188 965
średnia wypłata transferowa na rachunek IKE (w tys. zł)	20,20	24,10	23,50	27,40

W okresie ostatnich trzech lat liczba PPE z 1 094 programów funkcjonujących według stanu na dzień 31.12 2012 r. zmniejszyła się o 40 programów i na koniec 2015 r. działało 1 054 PPE, w których uczestniczyło 392,6 tys. osób. Co prawda w większości wykreślenia programów następowały z przyczyn „technicznych” (zmiana struktury organizacyjno-prawnej pracodawców oraz likwidacja nieaktywnych programów) jednakże nie zmienia to faktu, że liczba ich zamiast zanotować wzrost, spadła.

Z przedstawionych danych wynika, że na koniec 2015 r. PPE było objętych jedynie 2,4% pracujących (392,6 tys. osób).

W PPE zgromadzono 10,6 mld zł, na IKE – 5,64 mld zł. Średnia wartość aktywów przypadających na statystycznego uczestnika PPE wyniosła na koniec grudnia 2015 r. 27,5 tys. zł i wzrosła w stosunku do roku poprzedniego o 0,3 tys. zł, tj. o 1,2%. Wysokość średniej rocznej składki podstawowej wyniosła w analogicznym okresie odpowiednio 3659 zł w 2015 r. i 3686 zł w 2014 r., natomiast średniej składki dodatkowej 1204 zł w 2015 r. i 1114 zł w 2014 r. Pracodawcy odprowadzają prawie 97% łącznej kwoty składek odprowadzanych na rachunki uczestników. Wpłaty dobrowolne pracowników stanowią około 3% kwoty składek.

3.1.9. Tabela 41. Wybrane dane dot. rynku PPE w latach 2002-2015

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba działających PPE (liczba wpisanych PPE pomniejszona o wykreślone PPE)	182	207	342	906	974	1 019	1 078	1 099	1 113	1 116	1 094	1 070	1 064	1 054
Liczba PPE zarejestrowanych w danym roku	37	72	139	597	96	62	77	49	29	37	33	33	29	23
Liczba PPE wykreślonych w danym roku	5	47	4	33	25	19	15	32	15	34	55	57	35	35
Liczba uczestników PPE (w tys.)	81,2	96,5	129,1	260,3	281,5	312,1	325,0	333,5	342,5	344,6	358,1	375,0	381,0	392,6
Wartość składek podstawowych odprowadzonych w danym roku (w mln zł)	195,9	211,1	256,0	397,8	670,4	724,2	806,0	864,4	948,3	1 041,8	1 079,5	1 122,4	1 172,7	1 192,8
Wartość składek dodatkowych odprowadzonych w danym roku (w mln zł)	6,5	12,2	11,7	15,8	22,7	23,3	26,0	24,5	26,3	30,5	34,2	31,9	36,3	38,3
Wartość zgromadzonych aktywów na koniec roku (w mln zł)	279,8	527,0	919,5	195,5	2 793,2	3 806,4	3 607,7	4 998,2	6 286,1	6 597,7	8 350,9	9 407,3	10 259,5	10 623,5
Średnia roczna składka podstawowa *na uczestnika (w zł)	bd.	bd.	2 705	2 445	2 818	2 845	2 975	3 115	3 335	3 646	3 707	3 643,4	3 686,2	3 659
Średnia roczna składka dodatkowa ** na uczestnika (w zł)	bd.	bd.	1 025	1 042	1 127	1 013	1 001	915	1 002	1 157	1 210	1 030,5	1 113,8	1 204
Średnia wartość rachunku PPE na koniec roku na uczestnika (w zł)	bd.	bd.	8 152	8 710	10 318	12 825	11 325	15 180	18 597	19 204	23 766,8	25 665,2	27 141,8	27 464

Źródło: Urząd Komisji Nadzoru Finansowego.

* średnioroczna składka podstawowa na uczestnika PPE liczona jako iloraz sumy składki podstawowej do średniej liczby uczestników czynnych (średnia stanu na początek i koniec okresu);

** średnioroczna składka dodatkowa na uczestnika PPE liczona jako iloraz sumy składki dodatkowej do średniej liczby uczestników wnoszących składki dodatkowe (średnia stanu na początek i koniec okresu).

3.2. Indywidualne konta emerytalne

3.2.1. Podstawowe informacje o indywidualnych kontach emerytalnych

Prawo do dokonywania wpłat na IKE przysługuje osobie fizycznej, która ukończyła 16 lat. Prawo przyznano również osobom małoletnim (w tym przypadku mowa jest o osobach w przedziale wiekowym 16-18 lat), ograniczając możliwość dokonania wpłat tylko do lat kalendarzowych, w których osoby te uzyskują dochody z pracy wykonywanej na podstawie umowy o pracę. Jednocześnie należy wskazać, że oszczędzającym na IKE może być również osoba w niższym niż 16 lat wiek, jeśli jest osobą uprawnioną do nabycia środków po zmarłym oszczędzającym na IKE. Wówczas może przetransferować środki zgromadzone przez zmarłego na założone dla niego IKE. Jednak do momentu osiągnięcia pełnoletniości lub momentu osiągnięcia dochodów z pracy osoba małoletnia nie może dokonywać wpłat.

Wyłącznie jeden oszczędzający może gromadzić oszczędności na IKE. Oznacza to, że nie ma możliwości gromadzenia oszczędności wspólnie, np. z małżonkiem czy z dzieckiem. Każda z tych osób musi założyć własne, odrębne IKE. IKE można założyć bez względu na to, czy jest się uczestnikiem pracowniczego programu emerytalnego. IKE można założyć podpisując umowę o prowadzenie IKE z:

- 1) funduszem inwestycyjnym otwartym lub specjalistycznym funduszem inwestycyjnym otwartym;
- 2) podmiotem prowadzącym działalność maklerską o świadczenie usług polegających na wykonywaniu zleceń nabycia lub zbycia instrumentów finansowych i prowadzenie rachunku papierów wartościowych oraz rachunku pieniężnego;
- 3) zakładem ubezpieczeń na życie - w formie umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym;
- 4) bankiem - w formie rachunku oszczędnościowego;
- 5) dobrowolnym funduszem emerytalnym.

Na IKE można co roku wpłacić maksymalnie 300% prognozowanego na dany rok przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej (limit ten obowiązuje od 2009 r., a w latach 2004-2008 wynosił 150% prognozowanego na dany rok przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia)⁶. Dodatkowo limit ten w kolejnym roku nie może być niższy od limitu wpłat na IKE obowiązującego w roku poprzednim. W przypadku osób małoletnich wysokość wpłat ograniczona jest ponadto wysokością uzyskiwanego dochodu z pracy.

W trakcie oszczędzania na IKE możliwa jest zmiana instytucji finansowej prowadzącej konto albo przeniesienie zgromadzonych środków do pracowniczego programu emerytalnego, którego uczestnikiem jest oszczędzający. Również w przypadku rezygnacji z dalszego uczestnictwa w PPE i zakończenia pracy u pracodawcy prowadzącego ten program lub w przypadku likwidacji programu możliwe jest przyjęcie na IKE środków zgromadzonych w ramach pracowniczego programu emerytalnego. Przeniesienie środków czyli wypłata transferowa zwolniona jest z podatku od dochodów kapitałowych.

⁶ Zmianę tę wprowadzono ustawą z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy o indywidualnych kontach emerytalnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 220, poz. 1432).

Oszczędzający może w każdym czasie zakończyć oszczędzanie i wycofać zgromadzone na IKE oszczędności, jednak wiąże się to z koniecznością zapłacenia 19% podatku od dochodów kapitałowych, tak jak w przypadku innych lokat. Do czasu wejścia w życie ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o zmianie ustawy o indywidualnych kontach emerytalnych oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. poz. 1432) oszczędzający, jeżeli zdecydował się na zwrot, to musiał wycofać całość środków znajdujących się na IKE. Natomiast od 1 stycznia 2009 r. możliwe jest wycofanie części zgromadzonego kapitału, jeśli wycofywane środki pochodzą z wpłat na IKE. Dochód uzyskany na indywidualnym koncie emerytalnym z tytułu częściowego zwrotu podlega opodatkowaniu.

W przypadku zwrotu z IKE, na które wcześniej przyjęto wypłatę transferową z programu emerytalnego, instytucja finansowa przed dokonaniem zwrotu, zobowiązana jest do przekazania do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych kwoty w wysokości 30% sumy składek podstawowych wpłaconych do programu emerytalnego, ze względu na fakt, że od kwot wpłacanych przez pracodawcę do PPE tytułem składki podstawowej nie były odprowadzane składki na ubezpieczenia społeczne. Środki przekazane do ZUS-u będą zaewidencjonowane na koncie oszczędzającego w ZUS-ie, albo kwota ta będzie uwzględniona w podstawie wymiaru emerytury w przypadku świadczenia przyznawanego oszczędzającemu na starych zasadach. Indywidualne konto emerytalne ma służyć oszczędzaniu na dodatkową emeryturę, dlatego też z ulgi podatkowej - zwolnienia z podatku dochodów kapitałowych - mogą skorzystać jedynie osoby, które spełnią warunki do wypłaty.

Wypłata środków zgromadzonych na IKE następuje wyłącznie na wniosek oszczędzającego po osiągnięciu przez niego wieku 60 lat lub nabyciu uprawnień emerytalnych i ukończeniu 55 roku życia oraz spełnieniu dodatkowego warunku dokonywania wpłat na IKE co najmniej w pięciu dowolnych latach kalendarzowych, ewentualnie dokonania ponad połowy wartości wpłat, ale nie później niż na pięć lat przed dniem złożenia przez oszczędzającego wniosku o dokonanie wypłaty. Moment wypłaty środków zgromadzonych na IKE zależy od oszczędzającego. Również do jego decyzji (albo osoby uprawnionej, w przypadku śmierci oszczędzającego) pozostawiono wybór formy wypłaty, tzn. czy jednorazowo będzie wypłacony cały zgromadzony kapitał, czy też wypłata środków zgromadzonych na IKE będzie miała formę ratalną. Wypłata jednorazowa, a w przypadku wypłaty w ratach pierwsza rata, powinny być dokonane w terminie nie dłuższym niż 14 dni od dnia złożenia przez oszczędzającego wniosku o dokonanie wypłaty, chyba, że zażąda on wypłaty w terminie późniejszym. Nie ma obowiązku wypłaty środków zgromadzonych na IKE w określonym czasie (np. po ukończeniu 70 lat, czy po przejściu na emeryturę).

Po dokonaniu wypłaty jednorazowej albo wypłaty pierwszej raty oszczędzający nie może założyć ponownie IKE, gdyż zwolnienie podatkowe z tytułu gromadzenia oszczędności na IKE przysługuje tylko raz. Jeżeli wypłata ma formę ratalną, to dokonanie wypłaty pierwszej raty powoduje, że oszczędzający nie może już wpłacać na IKE.

W umowie o prowadzenie IKE można wskazać osobę (lub kilka osób), której zostaną wypłacone środki po śmierci oszczędzającego. W przypadku gdy oszczędzający nie wyznaczy takiej osoby, środki zgromadzone na IKE przypadają spadkobiercom, a w przypadku IKE prowadzonego przez zakłady ubezpieczeń na życie środki przyznane na podstawie umowy

ubezpieczenia przypadają najbliższej rodzinie ubezpieczonego w kolejności ustalonej w ogólnych warunkach ubezpieczenia. Osoba uprawniona (osoba wskazana, spadkobierca, najbliższa rodzina oszczędzającego) może wypłacić te środki albo przenieść na swoje IKE, bądź do pracowniczego programu emerytalnego. W przypadku przeniesienia, środki te zwolnione są zarówno z podatku od dochodów kapitałowych, jak i z podatku od spadków i darowizn. W 2012 r. możliwe było przeniesienie zgromadzonych środków z IKE na IKZE.

Nadzór nad prowadzeniem IKE, w zależności od rodzaju instytucji finansowej prowadzącej to konto, w okresie od 1 września 2004 r. do 18 września 2006 r. sprawowały 3 organy nadzoru; Komisja Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych (KNUIFE) – nad zakładami ubezpieczeń, Komisja Papierów Wartościowych i Giełd (KPWIG) – nad funduszami inwestycyjnymi i podmiotami prowadzącymi działalność maklerską oraz Komisja Nadzoru Bankowego - nad bankami. Od 19 września 2006 r. Komisja Nadzoru Finansowego przejęła nadzór na IKE sprawowany dotychczas przez KNUIFE i KPWIG⁷, a od 1.01.2008 r. również nadzór sprawowany przez Komisję Nadzoru Bankowego. Od dnia 1 stycznia 2008 r. w wyniku organizacyjnej integracji organów nadzoru nad rynkiem finansowym nadzór nad IKE sprawuje Komisja Nadzoru Finansowego.

Instytucje prowadzące IKE zobowiązane są do przekazywania wraz z dokonywaniem transferu oszczędności, informacji o wszystkich operacjach na IKE mających miejsce w okresie, w którym IKE było prowadzone przez tą instytucję. Podobne zobowiązanie nałożono na kolejnych prowadzących to konto. Informacje te są również przekazywane do pracowniczego programu emerytalnego, wraz transferem środków do tego programu. Tak samo zarządzający programem emerytalnym⁸, został zobowiązany do przekazywania analogicznych informacji. Natomiast ostatnia instytucja, wypłacając zgromadzony kapitał, jest obowiązana do przekazania naczelnikowi urzędu skarbowego właściwego dla danego oszczędzającego, informacje umożliwiające weryfikację uprawnień do zwolnienia podatkowego.

W okresie działania IKE wprowadzono następujące zmiany, dotyczące funkcjonowania i konstrukcji IKE:

- 1) zwiększono roczny limit wpłat na IKE, tak, że wynosi on trzykrotność średniego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej, na dany rok i zmieniono sposób ustalania rocznego limitu wpłat na IKE przez możliwość określania tej kwoty nie tylko w oparciu o wysokość prognozowanego przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok, określonego w ustawie budżetowej, ustawie o prowizorium budżetowym, ale również w oparciu o ich projekty, jeżeli odpowiednie ustawy nie zostały uchwalone, przyjęto, że limit wpłat na IKE w kolejnym roku nie może być niższy niż w roku poprzednim oraz umożliwiono dokonanie częściowego zwrotu i wypłaty w ratach⁹;

⁷ ustawa z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (Dz. U. z 2016 r., poz. 174, z późn. zm.),

⁸ ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych (Dz. U. z 2016 r., poz. 1449, z późn. zm),

⁹ ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy o indywidualnych kontach emerytalnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 220, poz. 1432), która weszła w życie 1.01.2009 r.

- 2) umożliwiono nierezydentom dokonywanie wpłat na IKE¹⁰. Przed zmianą, tj. do 19 lutego 2010 r. prawo do wpłat na IKE miała osoba fizyczna, mająca nieograniczony obowiązek podatkowy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (polski rezydent), która ukończyła 16 lat;
- 3) poszerzono krąg instytucji finansowych mogących prowadzić konto IKE o dobrowolny fundusz emerytalny¹¹, utworzony i zarządzany przez powszechne towarzystwo emerytalne, którego przedmiotem działalności jest prowadzenie indywidualnego konta emerytalnego lub indywidualnego konta zabezpieczenia emerytalnego;
- 4) w 2012 roku umożliwiono przeniesienie środków zgromadzonych przez oszczędzającego na IKE na IKZE, które rozpoczęły funkcjonowanie od 1.01.2012 r. Takie przeniesienie środków było zwolnione z podatku dochodowego a środki te stanowiły podlegającą odliczeniu od dochodu wpłatę na IKZE, przy czym nadwyżka tej wpłaty ponad limit wpłat przypadający w danym roku podatkowym podlega odliczeniu w kolejnych latach. Z możliwości tej skorzystało 3 460 oszczędzających, którzy złożyli dyspozycję przeniesienia środków na IKZE o łącznej wartości 56,1 mln zł. Część tych dyspozycji została zrealizowana dopiero w 2013 r. z uwagi na to, że były one składane w dniu 31 grudnia 2012 r.

Na dzień 31 grudnia 2015 r. instytucje finansowe prowadziły 855 220 IKE, a wartość środków zgromadzonych na tych kontach wyniosła 5 644 962 tys. zł.

3.2.2. Liczba IKE

Na dzień 31 grudnia 2015 r. IKE prowadziło łącznie 50 instytucji finansowych: 12 zakładów ubezpieczeń, fundusze inwestycyjne zarządzane przez 16 towarzystw funduszy inwestycyjnych, 6 podmiotów prowadzących działalność maklerską, 9 banków komercyjnych, 1 bank spółdzielczy oraz banki spółdzielcze zrzeszone w 2 bankach zrzeszających oraz dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane przez 4 powszechne towarzystwo emerytalne.

W okresie pierwszych 4 miesięcy funkcjonowania IKE (1.09.2004-31.12.2004 r.) założono 175 476 tych kont. Początkowo dawało to podstawy do przypuszczeń, że tą indywidualną formą dodatkowego oszczędzania będzie objętych więcej osób niż formą grupową (wg danych KNUiFE we wrześniu 2004 r. było 100 000 uczestników programów emerytalnych). Przez okres ponad dwóch lat rynek IKE systematycznie się rozwijał a liczba prowadzonych IKE rosła i na koniec 2006 r. w porównaniu z danymi na koniec 2005 r. liczba rachunków wzrosła prawie 2-krotnie, tj. o 415 tys. (o 97,6%). Chociaż w 2007 r. we wszystkich formach, poza bankami, wystąpiła dodatnia dynamika wzrostu liczby prowadzonych IKE, to jednak była ona zdecydowanie niższa niż w latach poprzednich i 2007 r., szczególnie jego II półrocze, przyniosło zdecydowane zahamowanie rozwoju tej formy oszczędzania emerytalnego. W latach 2008-2010 liczba prowadzonych IKE

¹⁰ ustawa z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy o indywidualnych kontach emerytalnych oraz ustawy o pracowniczych programach emerytalnych (Dz. U. z 2010 r. Nr 18, poz. 98) - dostosowanie do przepisów prawa wspólnotowego,

¹¹ ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych (Dz. U. Nr 75, poz. 398).

systematycznie spadała; w 2008 r. o 61 660 kont, w 2009 r. o 44 613 kont, w 2010 r. o 16 753 konta. W okresie tym liczba zamykanych rachunków w związku z dokonaniem wypłaty, wypłaty transferowej i zwrotu była wyższa od liczby nowootwieranych kont. Jedynymi instytucjami, które zanotowały w powyższym okresie wzrost liczby prowadzonych IKE były podmioty prowadzące działalność maklerską. Zmiana powyższej tendencji nastąpiła w I połowie 2011 r., na koniec 2011 r. zanotowano wzrost liczby IKE o 21 983 kont. Liczba IKE zwiększyła się w funduszach inwestycyjnych (o 31,6 tys.) oraz w podmiotach prowadzących działalność maklerską (o 2,5 tys.). Natomiast w zakładach ubezpieczeń i bankach odnotowano spadek liczby IKE (odpowiednio: o ok. 11,0 tys. i o ok. 1,1 tys. IKE). W zakładach ubezpieczeń liczba IKE spadała w latach 2007-2012 i dopiero w 2013 r. tendencja ta uległa odwróceniu. W latach 2013-2015 zaobserwowano wzrost liczby IKE we wszystkich instytucjach finansowych, za wyjątkiem funduszy inwestycyjnych, w których w okresie 2012-2014 r. następował niewielki spadek liczby prowadzonych IKE i sytuacja ta uległa zmianie w 2015 r., w którym zanotowano wzrost liczby prowadzonych IKE do poziomu jeszcze nie notowanego przez tą instytucję, tj. do prawie 202 tys. IKE.

Mimo niewielkiego wzrostu liczby prowadzonych IKE w okresie ostatnich 3 lat nadal nie osiągnięto poziomu z 2007 r., kiedy to na dzień 31 grudnia 2007 r. prowadzono 915 492 IKE.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2015 r. instytucje finansowe prowadziły 855 220 IKE.

Pod względem liczby prowadzonych IKE, podobnie jak w całym okresie funkcjonowania tego rynku, na pierwszym miejscu znajdują się zakłady ubezpieczeń (573 092 IKE). Drugą pod względem liczby prowadzonych IKE instytucją finansową są fundusze inwestycyjne (201 989 IKE), następnie banki (52 371 IKE) i podmioty prowadzące działalność maklerską (25 220 IKE). Najmniej IKE prowadzonych jest w dobrowolnych funduszach emerytalnych – 2 548 IKE, ale IKE w tej instytucji zaczęło funkcjonować dopiero w 2012 r. Jedynymi instytucjami, które odnotowują stały wzrost liczby prowadzonych kont są podmioty prowadzące działalność maklerską.

Tabela 42. Liczba IKE według stanu na dzień 31 grudnia danego roku

Rok	IKE (ogółem)	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane przez PTE
liczba (w sztukach)						
2004	175 476	110 728	50 899	6 279	7 570	
2005	427 865	267 529	103 624	7 492	49 220	
2006	840 263	634 577	144 322	8 156	53 208	
2007	915 492	671 984	192 206	8 782	42 520	
2008	853 832	633 665	173 776	9 985	36 406	
2009	809 219	592 973	172 532	11 732	31 982	
2010	792 466	579 090	168 664	14 564	30 148	
2011	814 449	568 085	200 244	17 025	29 095	
2012	813 734	557 595	188 102	20 521	47 037	479
2013	817 651	562 289	182 807	21 712	49 370	1 473
2014	824 485	573 515	174 515	22 884	51 625	1 946
2015	855 220	573 092	201 989	25 220	52 371	2 548

Źródło: na podstawie informacji przekazywanych przez organy nadzoru, a od 2008 r. przez UKNF

3.2.3. Liczba IKE założonych po raz pierwszy

Na liczbę IKE, służących do uzupełnienia przyszłych dochodów emerytalnych, wpływa nie tylko liczba kont zamykanych z powodu zakończenia oszczędzania i wypłaty zgromadzonych środków lub wcześniejszego wycofania ich w formie zwrotu, ale przede wszystkim liczba osób zainteresowanych rozpoczęciem oszczędzania na dodatkową emeryturę.

Tabela 43. Liczba IKE założonych po raz pierwszy w kolejnych latach kalendarzowych

rok	IKE (ogółem)	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne
		liczba (w sztukach)				
2004	175 476	110 728	50 899	6 279	7 570	
2005	264 286	167 586	57 211	1 362	38 127	
2006	444 079	384 789	49 828	993	8 469	
2007	117 267	57 289	51 477	1 059	1 442	
2008	51 465	33 011	15 010	1 318	2 128	
2009	37 669	14 974	19 161	1 905	1 629	
2010	34 784	11 765	18 105	3 013	1 901	
2011	72 560	11 749	56 530	2 631	1 650	
2012	56 222	12 694	19 366	3 302	20 460	400
2013	50 872	25 263	17 456	2 000	5 194	959
2014	47 661	29 105	11 058	1 787	5 278	433
2015	65 774	17 569	40 467	2 905	4 345	488

Źródło: na podstawie informacji przekazywanych przez organy nadzoru, a od 2008 r. przez UKNF

Na początku funkcjonowania IKE, czyli w latach 2004-2006 liczba otwieranych IKE systematycznie rosła. W 2007 r. nastąpiło istotne zmniejszenie zainteresowania oszczędzaniem na IKE i liczba kont otwartych po raz pierwszy w 2007 r. zmniejszyła się o 326,8 tys. i była prawie 4-razy mniejsza, niż w roku poprzednim. W zakładach ubezpieczeń po raz pierwszy otwarto 7 razy mniej IKE niż w roku 2006 a w bankach 4 razy mniej. Spadek ogólnej liczby IKE otwartych po raz pierwszy byłby jeszcze wyższy, gdyby nie odnotowano niewielkiego wzrostu w rozpoczęciu oszczędzania na IKE w funduszach inwestycyjnych i w podmiotach prowadzących działalność maklerską. W latach 2008-2010 następował dalszy spadek zainteresowania otwieraniem IKE, gdyż w 2008 r. otwartych po raz pierwszy było 65,8 tys. IKE mniej, niż w roku poprzednim, a w latach 2009 i 2010 odpowiednio mniej o 13,8 tys. i o 2,8 tys. IKE. Na zmniejszenie zainteresowania otwieraniem nowych IKE miała wpływ zła sytuacja panująca na rynkach finansowych. Dopiero w 2011 r. tendencja spadku liczby IKE założonych po raz pierwszy uległa odwróceniu i takich kont założono prawie dwukrotnie więcej niż w 2010 r. W 2012 r. liczba IKE otwartych po raz pierwszy spadła o 16 338 kont, w porównaniu do 2011 r. Nieznaczny wzrost nowo założonych IKE zanotowano w zakładach ubezpieczeń i podmiotach prowadzących działalność maklerską. Ze względu na niepewną sytuację na rynku finansowym oszczędzający otworzyli mniej nowych IKE w funduszach inwestycyjnych, a zdecydowanie więcej w bankach (IKE założonych po raz pierwszy w bankach w 2012 r. było ponad 12 razy więcej niż w 2011 r.). W latach 2013 i 2014 po raz pierwszy założono odpowiednio 50 872 i 47 661 IKE, najwięcej

w zakładach ubezpieczeń, w których w okresie kilku poprzedzających lat takich kont oszczędzający zakładali dwukrotnie mniej. W okresie tym spadło zainteresowanie otwarciem pierwszego IKE w funduszach inwestycyjnych, podmiotach prowadzących działalność maklerską i w dobrowolnych funduszach emerytalnych. W 2013 r., w stosunku do liczby IKE założonych po raz pierwszy w 2012 r. najwyższy, bo prawie czterokrotny spadek odnotowano w bankach, jednakże było to konsekwencją tego, że to w bankach w poprzedzającym roku (2012 r.) zaobserwowano 12-krotny wzrost. W 2015 r. zainteresowanie rozpoczęciem oszczędzania na IKE uległo niewielkiemu zwiększeniu i takich kont otwarto 65 774, w większości w funduszach inwestycyjnych (40 467 kont).

3.2.4. Struktura oszczędzających na IKE

Począwszy od 2004 r. przez okres ponad trzech lat liczba prowadzonych IKE z roku na rok rosła zarówno w przypadku kobiet jak i mężczyzn. Do końca 2007 r. liczba rachunków kobiet i mężczyzn wzrosła odpowiednio z 90 tys. do prawie 500 tys. kont i z 86 tys. do blisko 420 tys. kont. W następnych latach liczba IKE dla obu płci z roku na rok spadała. W 2010 r. liczba rachunków kobiet i mężczyzn zmniejszyła się odpowiednio do 420 tys. kont (tj. spadła o 15%) i do 370 tys. kont (tj. spadła o 11%) w porównaniu z 2007 r. Zmiana powyższej tendencji nastąpiła w 2011 r. i w latach 2012-2015 ponownie zanotowano stały niewielki przyrost liczby IKE w przypadku obu płci, z wyjątkiem 2012 roku kiedy nieco spadła liczba IKE posiadanych przez kobiety.

Od początku funkcjonowania IKE w każdym roku było więcej IKE prowadzonych dla kobiet niż dla mężczyzn. W 2015 r. 52,2% wszystkich IKE należało do kobiet a 47,8% do mężczyzn. Biorąc pod uwagę liczbę osób posiadających IKE według płci i wieku, w grupie wiekowej ponad 40 lat, dominują kobiety.

Tabela 44. Liczba osób posiadających IKE według płci i wieku

Liczba oszczędzających w IKE ogółem w tys., w tym:	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	175,5	427,9	840,3	915,5	853,8	809,2	792,5	814,4	813,7	817,6	824,5	855,2
Kobiety, w tym:	89,4	233,7	454,4	496,9	457,9	431,4	420,7	432,8	428,6	430,6	431,8	446,6
do 30 lat	13,1	30,8	59,7	56,0	49,0	40,4	32,9	29,9	24,8	19,3	15,0	12,6
31-40 lat	23,6	51,7	98,0	104,0	101,7	100,3	97,6	98,4	95,9	92,4	89,3	85,2
41-50 lat	27,9	64,5	122,7	126,1	113,2	106,5	102,8	103,5	102,4	103,3	104,7	108,5
51-60 lat	17,9	56,8	120,9	140,4	135,4	134,0	133,5	135,7	134,2	134,6	132,6	133,2
ponad 60 lat	7,0	30,0	53,1	70,4	58,6	50,3	53,9	65,3	71,4	81,0	90,2	107,1
Mężczyźni, w tym:	86,1	194,2	385,8	418,6	395,9	377,8	371,8	381,7	385,1	387,0	392,7	408,6
do 30 lat	13,9	29,8	63,4	59,8	53,1	44,6	36,8	33,6	28,3	22,2	17,5	15,9
31-40 lat	26,3	51,0	96,5	104,2	103,8	104,5	102,7	104,6	104,2	100,8	98,9	95,8
41-50 lat	24,8	51,5	99,6	103,5	96,1	92,3	91,0	92,6	94,8	96,7	101,0	106,9
51-60 lat	15,6	41,5	89,1	102,6	101,4	101,9	102,8	104,5	104,8	105,7	106,3	108,3
ponad 60 lat	5,4	20,4	37,2	48,6	41,4	34,6	38,5	46,4	53,0	61,6	69,0	81,7

Źródło: Urząd Komisji Nadzoru Finansowego.

Struktura oszczędzających w IKE według wieku w ciągu 12 lat uległa znacznemu przebudowaniu. Po pierwszych czterech miesiącach funkcjonowania IKE, tj. na koniec 2004 r. 15,4% IKE stanowiły rachunki założone przez osoby najmłodsze (tj. w wieku poniżej 30 lat). Liczba osób najmłodszych oszczędzających na IKE (do 30 lat) wzrastała do 2006 r., kiedy wyniosła 123,1 tys. osób. Obecnie jest to jedyna grupa oszczędzających na IKE, gdzie od 2007 r. systematycznie spada liczba kont i na koniec 2015 r. udział tej grupy wiekowej w oszczędzaniu na IKE wynosi jedynie 3,3%. Całkiem odmiennie było w przypadku grupy osób w wieku od 51-60 lat. Na koniec 2004 r. 19,1% IKE stanowiły rachunki założone przez osoby w wieku od 51-60 lat. Po tym czasie odsetek tych osób z roku na rok wzrastał i na koniec grudnia 2015 r. był już na poziomie nieco ponad 28%. Podobnie było w przypadku grupy osób w wieku powyżej 60 lat. Na koniec 2004 r. udział tej grupy we wszystkich IKE wynosił 7,1%. W kolejnych latach kształtował się on na poziomie od 10,8% do 17%, a w 2015 r. udział tej grupy osób wzrósł do poziomu 22 %, co oznacza trzykrotny wzrost.

3.2.5. Limity wpłat na IKE

Na IKE można co roku wpłacić maksymalnie 300% prognozowanego na dany rok przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej (limit ten obowiązuje od 2009 r., a w latach 2004-2008 wynosił 150% prognozowanego na dany rok przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia).

Tabela 45. Limity wpłat na IKE w latach 2004 – 2016 (w zł)

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Kwota limitu (w zł)	3 435	3 635	3 521	3 697	4 055	9 579	9 579	10 077	10 578	11 139	11238	11877	12165

Źródło: Obwieszczenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

3.2.6. Średnia wysokość wpłaty na IKE

W 2015 r. oszczędzający wpłacili na IKE kwotę 944,7 mln zł, co stanowi 3,9% wzrost w stosunku do kwoty wpłat dokonanych na IKE w 2014 r. (909 mln zł).

W całym okresie funkcjonowania średnia wysokość wpłaty na IKE była zróżnicowana i zależała od rodzaju instytucji finansowej prowadzącej to konto. Najwyższe wpłaty wnoszono do podmiotów prowadzących działalność maklerską, w których średnia wysokość wpłaty na IKE była najbardziej zbliżona do kwoty ustalonego na dany rok limitu. W pierwszych trzech latach drugą po względem średniej wysokości wnoszonych wpłat były fundusze inwestycyjne, ale po załamaniu się rynku finansowego, miejsce to straciły na rzecz banków, do których począwszy od 2008 r. średnio wnoszone są wyższe wpłaty, niż do funduszy inwestycyjnych i zakładów ubezpieczeń. Drugą pozycję pod względem średniej wysokości wnoszonej wpłaty od 2013 r. banki utraciły na rzecz dobrowolnych funduszy emerytalnych, funkcjonujących od 2012 roku.

W 2015 roku największe wpłaty na IKE dokonywane były przez oszczędzających w podmiotach prowadzących działalność maklerską – średnia wysokość wpłat w tej instytucji w 2015 r. wyniosła 8,7 tys. zł. Do banków prowadzących IKE średnio wpłacano na konto 4,5 tys. zł. Średnia wysokość wpłaty na IKE prowadzone przez fundusze inwestycyjne w 2015 r. wyniosła 3,7 tys. zł, przez zakłady ubezpieczeń na życie – 2,6 tys. zł, a w dobrowolnych funduszach emerytalnych wysokość średniej wpłaty wyniosła 4,6 tys. zł.

W 2015 r. średnia wysokość wpłaty na IKE dla całego rynku wyniosła 3 500 zł.

Tabela 46. Średnia wysokość wpłaty na IKE w kolejnych latach

rok	IKE (ogółem)	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane przez PTE
Średnia wpłata na IKE w zł						
2005	2 204	1 188	2 758	3 349	1 521	
2006	2 199	1 226	2 708	3 211	1 649	
2007	1 719	1 386	2 327	3 102	1 214	
2008	1 561	1 352	1 795	2 848	1 953	
2009	1 850	1 435	1 911	8 388	2 609	
2010	1 971	1 421	2 196	7 813	2 793	
2011	1 982	1 526	1 811	8 004	2 298	
2012	2 600	1 600	2 600	8 100	4 600	4 600
2013	3 100	2 200	3 200	8 800	4 700	5 800
2014	3 400	2 800	3 500	8 600	4 000	5 200
2015	3 500	2 600	3 700	8 700	4 500	4 600

Zródło: na podstawie informacji przekazywanych przez organy nadzoru, a od 2008 r. przez UKNF

3.2.7. Średnia wartość rachunku IKE

Biorąc pod uwagę kwoty możliwe do wpłacenia od początku funkcjonowania IKE należy stwierdzić, że przeciętny stan konta jest daleki od stanu, jaki by osiągnięto, wpłacając maksymalne kwoty. Suma możliwych do wpłacenia kwot w latach 2004-2015 wyniosła 92,4 tys. zł, podczas gdy najwyższe kwoty zgromadzili prowadzący IKE w podmiotach prowadzących działalność maklerską, w których średni stan konta na koniec 2015 r. wynosił 35,8 tys. zł. Niezły rezultat, pod względem średniego stanu rachunku, osiągnęły dobrowolne fundusze emerytalne działające na rynku IKE od czterech lat, w których stan konta wyniósł 10 tys. zł. Najniższy stan konta odnotowano w zakładach ubezpieczeń, w których średnia wartość rachunku IKE na koniec 2015 r. wyniosła 3,6 tys. zł. Również niski jest ogólny średni stan rachunku IKE na koniec tego okresu – 6,6 tys. zł.

Tabela 47. Średnia wartość rachunku IKE w kolejnych latach (w tys. zł)

rok	IKE (ogółem)	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane przez PTE
Średnia wartość rachunku (w tys. zł)						
2005	1,6	0,9	3,0	5,9	2,1	
2006	1,5	0,8	4,0	8,2	3,0	
2007	2,0	1,1	4,4	10,9	4,7	
2008	1,9	1,1	3,2	12,1	5,8	
2009	2,7	1,6	4,6	16,3	7,6	
2010	3,4	2,0	5,8	20,2	9,7	
2011	3,4	2,0	4,5	22,6	11,6	
2012	4,4	2,5	6,0	26,1	10,2	4,4
2013	5,2	2,9	7,3	31,2	12,7	7,7
2014	6,1	3,3	8,7	34,5	15,6	9,7
2015	6,6	3,6	8,4	35,8	18,3	10,0

Źródło: na podstawie informacji przekazywanych przez organy nadzoru, a od 2008 r. przez UKNF

3.2.8. Liczba aktywnych IKE

Począwszy od 2007 r. zaczęto przekazywać dane również o liczbie IKE, które w danym roku zostały zasilone chociaż jedną wpłatą. Z poniższych zestawień wynika, że duża liczba kont jest kontami „nieaktywnymi”, tj. nie zasilonymi żadną wpłatą w danym roku. Kont aktywnych było w 2007 r. – 39,83%, w 2008 – 35,98%, w 2009 r. – 33,86%, w 2010 r. – 31,79%, w 2011 r. – 33,76 %, w 2012 r. – 31,7%, w 2013 r. – 31,8% , w 2014 r. – 32%, a w 2015 r. – 31,5%. W latach 2007-2012 (od 2007 r. zaczęto gromadzić dane o ilości kont aktywnych) zaobserwowano spadek liczby aktywnych IKE, który został zahamowany w 2012 r. i od tego roku udział procentowy kont zasilanych chociaż jedną wpłatą kształtuje się na podobnym poziomie. Tak więc w okresie ostatnich trzech lat, od daty pierwszego przeglądu systemu emerytalnego, sytuacja w zasadzie nie uległa zmianie.

Tabela 48. Liczba aktywnych IKE w latach 2007-2015

rok	IKE (ogółem)	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane przez PTE
na które dokonano wpłaty (w szt.)						
2007	364 615	196 968	121 303	7 533	37 811	
2008	307 197	192 626	81 463	9 104	24 004	
2009	274 001	171 737	74 112	7 856	20 296	
2010	251 898	153 461	69 691	9 042	19 524	
2011	274 971	141 014	104 383	10 676	18 898	
2012	257 777	136 947	77 229	13 610	29 671	320
2013	259 923	143 674	70 675	13 366	31 275	933
2014	264 217	150 357	63 173	13 424	36 197	1 066
2015	269 395	144 230	72 601	14 154	37 097	1 313

Źródło: na podstawie informacji przekazywanych przez organy nadzoru, a od 2008 r. przez UKNF

Tabela 49. Wskaźnik aktywnych IKE w latach 2007-2015

rok	IKE (ogółem)	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane przez PTE
Wskaźnik IKE, na które dokonano wpłaty (w %)						
2007	39,8	29,3	63,6	85,8	88,9	-
2008	36,0	30,4	46,9	91,2	65,9	-
2009	33,9	29,0	43,0	67	63,5	-
2010	31,8	26,5	41,3	62,1	64,8	-
2011	33,8	24,8	52,1	62,7	65,0	-
2012	31,7	24,6	41,1	67,8	63,1	66,8
2013	31,8	25,6	38,7	61,6	63,3	63,3
2014	32,0	26,2	36,2	58,7	70,1	54,8
2015	31,4	25,2	35,9	56,1	70,8	51,5

Źródło: na podstawie informacji przekazywanych przez organy nadzoru, a od 2008 r. przez UKNF

3.2.9. Wypłaty z IKE

Wypłata środków zgromadzonych na IKE następuje:

- 1) na wniosek oszczędzającego, jednorazowo lub w ratach po nabyciu uprawnień emerytalnych,
- 2) na wniosek osób uprawnionych do środków zgromadzonych na IKE zmarłego oszczędzającego.

Wypłata jest zwolniona z podatku dochodowego od zysków osiągniętych w związku z gromadzeniem oszczędności na IKE. W pierwszych latach funkcjonowania IKE możliwa była tylko wypłata całości zgromadzonych na IKE środków. Natomiast od 2009 r. wprowadzono również opcję wypłaty w ratach. Ustawa nie określa ilości rat, pozostawiając to ustaleniom stron umowy o prowadzenie IKE, tak więc wypłata może być dokonana w np. 2 ratach. Zdecydowana większość oszczędzających wybiera jednorazową formę wypłaty. Z ogólnej liczby oszczędzających dokonujących wypłaty z IKE z możliwości wypłaty w ratach skorzystało – w 2009 r. – 4 osoby, w 2010 r. – 36 osób, w 2011 r. – 72 osoby, w 2012 r. – 47 osób, w 2013 r. – 86 osób, w 2014 – 129 osób, a w 2015 r. – 200 osób.

Biorąc pod uwagę dane dotyczące 2015 r., a więc ogólną wartość dokonanych w tym roku wypłat w poszczególnych instytucjach finansowych i dzieląc ją odpowiednio przez liczbę dokonanych wypłat, można oszacować iż średnia wartość wypłaty jednorazowej w 2015 r. wyniosła 13,4 tys. zł, w tym w:

- zakładach ubezpieczeń – ok. 13,5 tys. zł;
- funduszach inwestycyjnych – 9,4 tys. zł;
- podmiotach prowadzących działalność maklerską – 37,7 tys. zł;
- bankach – 20,4 tys. zł;
- dobrowolnych funduszach emerytalnych – 22,0 tys. zł (zrealizowano tylko 1 wypłatę).

Natomiast w przypadku wypłaty ratalnej średnia wartość raty wypłaty w 2015 r. wyniosła 8,2 tys. zł, a w poszczególnych instytucjach:

- zakładach ubezpieczeń – 1,6 tys. zł;
- funduszach inwestycyjnych – 6,5 tys. zł;
- podmiotach prowadzących działalność maklerską – 17,5 tys. zł;
- bankach – 9,5 tys. zł.

W dobrowolnych funduszach emerytalnych nie odnotowano żadnej wypłaty w ratach.

Tabela 50. Liczba wypłat z IKE w latach 2005-2015 i wartość wypłat (w latach 2009-2015 podana liczba wypłat ogółem obejmuje wypłaty jednorazowe i ratalne)

rok	Liczba wypłat ogółem	w tym: liczba wypłat w ratach ogółem	Wartość wypłat ogółem	Wartość wypłat w ratach ogółem
	(w szt.)	(w szt.)	(w tys. zł)	(w tys. zł)
2005	484	-	1 254	-
2006	2050	-	3 738	-
2007	2 852	-	9 614	-
2008	6 835	-	39 643	-
2009	5 644	4	35 608	46
2010	6 309	36	44 051	135
2011	7 688	72	58 048	347
2012	8 503	68	73 970	661
2013	7 242	86	70 760	948
2014	7 736	129	89 825	1 370
2015	8 458	200	112 962	1 649

Źródło: na podstawie informacji przekazywanych przez organy nadzoru, a od 2008 r. przez UKNF

3.2.10. Wypłaty transferowe

Oszczędzanie w systemie IKE charakteryzuje się dużą elastycznością zarówno w zakresie formy oszczędzania (umowa ubezpieczenia na życie zawarta z zakładem ubezpieczeń, lokaty w banku, rachunek maklerski itp.), jak i wyboru konkretnej instytucji finansowej, w której prowadzone jest IKE. W przypadku braku satysfakcji z efektów inwestowania oszczędzający może w każdym czasie dokonać zmiany instytucji finansowej i przetransferować zgromadzone oszczędności do innej instytucji finansowej lub do pracowniczego programu emerytalnego. Również ustawa dopuszcza, w przypadku rezygnacji z dalszego uczestnictwa w PPE i zakończenia pracy u pracodawcy prowadzącego ten program lub w przypadku likwidacji programu, przyjęcie na IKE środków zgromadzonych w ramach pracowniczego programu emerytalnego. W przypadku śmierci oszczędzającego takiego transferu może dokonać osoba uprawniona, jeżeli nie zdecyduje się na wypłatę. Wypłata transferowa zarówno dla oszczędzającego, jak i osoby uprawnionej jest zwolniona z podatku dochodowego.

W okresie funkcjonowania kont IKE dominują transfery z pracowniczego programu emerytalnego do IKE. Można przypuszczać, iż część transferów z PPE do IKE, mimo pomniejszenia wycofywanych środków o przekazaną do ZUS kwotę równą 30% składek podstawowych wpłaconych przez pracodawcę do programu, jest związana z uzyskaniem dostępu do środków zgromadzonych w PPE, z których, oprócz przypadku likwidacji programu, nie można dokonać zwrotu. Natomiast w sytuacji, gdy osoba zakończyła pracę

u pracodawcy prowadzącego program, transferując środki z PPE do IKE może aktywnie oszczędzać, dokonując wpłat na IKE.

Drugą pozycję pod względem liczby dokonywanych operacji transferu zajmują przepływy środków między kontami IKE. Natomiast przelewy środków z kont IKE do PPE mają charakter marginalny.

Tabela 51. Liczba wypłat transferowych przyjętych z innego IKE

rok	IKE	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne
	Liczba wypłat transferowych przyjętych z IKE ogółem (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z IKE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z IKE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z IKE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z IKE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z IKE (w szt.)
2005	1 089	22	784	26	257	-
2006	1 771	134	1 528	33	76	-
2007	2 812	189	2 011	91	521	-
2008	1 186	183	499	193	311	-
2009	999	229	293	207	270	-
2010	1 744	286	568	296	594	-
2011	2 238	155	481	289	1 313	-
2012	2 067	148	399	348	1 157	15
2013	1 501	208	481	267	1 883	29
2014	2 110	239	618	235	983	35
2015	1 550	193	742	158	419	38

Źródło: Obliczenia własne, na podstawie informacji przekazywanych przez organy nadzoru, a od 2008 r. przez Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, sprawujący nadzór na wszystkich instytucjami prowadzącymi IKE.

Tabela 52. Liczba wypłat transferowych przyjętych na IKE z pracowniczego programu emerytalnego w kolejnych latach

rok	IKE	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne
	Liczba wypłat transferowych przyjętych z PPE ogółem (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z PPE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z PPE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z PPE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z PPE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z PPE (w szt.)
2005	1 628	408	530	3	687	-
2006	2 688	1 468	659	15	546	-
2007	3 219	1 774	958	27	460	-
2008	3 697	1 388	1 277	126	906	-
2009	5 118	2 250	1 622	122	1 124	-
2010	6 478	2 744	2 292	151	1 291	-
2011	8 927	4 174	3 024	281	1 448	-
2012	10 131	6 003	2 297	230	1 590	11
2013	9 090	4 509	2 448	221	66	2
2014	9 996	3 021	3 868	204	2 856	47
2015	8 307	2 638	3 661	209	1 725	74

Źródło: Obliczenia własne, na podstawie informacji przekazywanych przez organy nadzoru, a od 2008 r. przez Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, sprawujący nadzór na wszystkich instytucjami prowadzącymi IKE.

Tabela 53. Liczba wypłat transferowych dokonanych do pracowniczego programu emerytalnego w kolejnych latach

rok	IKE	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne
	Liczba wypłat transferowych dokonanych do PPE ogółem (w szt.)	Liczba wypłat transferowych dokonanych do PPE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych dokonanych do PPE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych dokonanych do PPE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych dokonanych do PPE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych dokonanych do PPE (w szt.)
2005	1	0	0	0	1	-
2006	34	4	0	1	29	-
2007	34	3	1	0	30	-
2008	8	2	3	2	1	-
2009	4	1	2	0	1	-
2010	104	1	8	0	95	-
2011	34	2	3	0	29	-
2012	15	2	10	0	3	0
2013	33	1	20	7	5	0
2014	16	4	8	0	4	0
2015	11	0	5	0	6	0

Źródło: Obliczenia własne, na podstawie informacji przekazywanych przez organy nadzoru, a od 2008 r. przez Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, sprawujący nadzór na wszystkich instytucjami prowadzącymi IKE.

3.2.11. Zwroty z IKE

Oszczędzający może w każdym czasie zakończyć oszczędzanie i wycofać zgromadzone na IKE oszczędności. Równoznacznie ze zwrotem traktuje się pozostawienie środków zgromadzonych na IKE, jeżeli umowa o prowadzenie IKE wygasła, a nie zostały spełnione warunki do wypłaty lub wypłaty transferowej.

Relacja liczby zwrotów do ogólnej liczby IKE prowadzonych na koniec danego roku wyniosła w 2005 r. – 3,49%, w 2006 r. – 3,49%, w 2007 r. – ok. 4%, w 2008 r. – 12,89%, w 2009 r. – 9,96%, w 2010 r. – 5,96%, w 2011 r. – 5,86%, w 2012 r. – 6,5%, w 2013 r. – 5,2%, w 2014 r. – 4,5 %, a w 2015 r. – 3,43%.

Tabela 54. Liczba zwrotów z IKE i wartość w tys. zł

rok	Liczba zwrotów całkowitych połączonych z likwidacją IKE	Wartość zwrotów z IKE ogółem (w tys. zł)
2005	14 969	30 992
2006	29 388	100 940
2007	36 610	102 609
2008	110 075	204 195
2009	80 576	209 396
2010	47 238	191 190
2011	47 752	252 455
2012	52 907	247 588
2013	42 732	250 082
2014	37 257	264 188
2015	29 366	253 911

Źródło: na podstawie informacji przekazywanych przez organy nadzoru, a od 2008 r. przez UKNF

Aby zahamować likwidację IKE, od 1 stycznia 2009 r. możliwe jest wycofanie części zgromadzonych środków, tzw. częściowy zwrot, pod warunkiem, że środki pochodziły z wpłat na IKE. Mimo tej zmiany liczbę zwrotów całkowitych z IKE i w konsekwencji liczbę likwidowanych kont nie uległa zasadniczej zmianie. Z drugiej strony dający się zaobserwować coroczny wzrost liczby zwrotów częściowych może sugerować, że w przypadku gdyby nie było możliwości wycofania części zgromadzonych środków to część oszczędzających, w razie potrzeby sfinansowania wydatków, mogłaby wycofać całość zgromadzonych środków, co wpłynęłoby na wzrost liczby kont zlikwidowanych.

Tabela 55. Liczba częściowych zwrotów z IKE i wartość w tys. zł

rok	Liczba częściowych zwrotów ogółem	Wartość częściowych zwrotów ogółem (w tys. zł)
2009	992	4 594
2010	2 400	14 981
2011	3 406	16 544
2012	4 493	21 284
2013	4 955	27 216
2014	5 854	35 727
2015	5 718	35 191

Źródło: Urząd Komisji Nadzoru Finansowego

Tabela 56. Udział częściowych zwrotów w ogólnej liczbie zwrotów.

rok	Liczba zwrotów ogółem (szt.)	Udział częściowych zwrotów w ogólnej liczbie zwrotów (w %)
2009	81 568	1,21
2010	49 638	2,83
2011	51 158	6,66
2012	57 400	7,82
2013	47 687	10,39
2014	43 111	13,58
2015	35 084	16,30

Źródło: Urząd Komisji Nadzoru Finansowego

Z powyższego zestawienia wyraźnie widoczny jest stały wzrost liczby częściowych zwrotów z IKE.

3.2.12. Liczba IKE, z których przeniesiono środki na IKZE oraz wartość tych środków

W związku z wprowadzeniem nowej formy oszczędzania na dodatkową emeryturę, czyli kont IKZE i z możliwością przeniesienia w 2012 r. zgromadzonych środków z IKE na IKZE (część środków została przeniesiona w 2013 r. na skutek realizacji dyspozycji składanych przez oszczędzających w ostatnich dniach grudnia 2012 r.), w wyniku tej operacji przeniesiono na IKZE środki z 3 460 kont IKE. Wartość przeniesionych środków wyniosła 56,1 mln zł. W przeważającej większości przeniesienia dotyczyły kont IKE prowadzonych przez zakłady ubezpieczeń - 90,7% liczby IKE, z których przeniesiono środki na IKZE.

Tabela 57. Liczba IKE z których przeniesiono środki na IKZE oraz wartość tych środków

IKE	Ogółem	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	Banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane przez PTE
liczba (w szt.)	3 460	3 139	145	3	0	173
wartość (w tys. zł)	56 052	50 608	2 768	76	0	2 600

Źródło: Urząd Komisji Nadzoru Finansowego

3.2.13. Aktywa IKE

Wartość aktywów zgromadzonych na rachunkach IKE na koniec 2015 r. wyniosła 5 644 982 tys. zł. W okresie pierwszy trzech lat funkcjonowania IKE najwyższe aktywa zgromadzone były w funduszach inwestycyjnych. Stan ten uległ zmianie po wystąpieniu kryzysu finansowego i od 2008 r. niezmiennie pierwszą pozycję pod względem wartości zgromadzonych aktywów IKE zajmują zakłady ubezpieczeń.

Tabela 58. Wartość aktywów IKE według stanu na dzień 31 grudnia danego roku

rok	IKE	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane przez PTE
Wartość (aktywa w tys. zł)						
2005	689 632	234 988	307 150	43 858	103 626	-----
2006	1 298 545	491 406	578 106	67 081	161 952	-----
2007	1 864 570	722 646	846 458	96 157	199 309	-----
2008	1 613 789	716 738	564 263	121 060	211 728	-----
2009	2 199 421	964 146	800 436	190 659	244 180	-----
2010	2 726 395	1 167 642	972 295	293 762	292 696	-----
2011	2 763 980	1 146 788	894 559	384 046	338 587	-----
2012	3 541 995	1 397 176	1 128 873	535 936	477 896	2 114
2013	4 271 150	1 618 173	1 337 534	676 461	627 587	11 395
2014	5 030 537	1 903 628	1 513 289	790 231	804 440	18 949
2015	5 644 982	2 060 309	1 695 828	902 974	960 453	25 418

Źródło: na podstawie informacji przekazywanych przez organy nadzoru, a od 2008 r. przez UKNF

3.3. Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego

3.3.1. Podstawowe informacje o indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego (IKZE)

Ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych wprowadziła zmiany do ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych, umożliwiające założenie, obok funkcjonującego już indywidualnego konta emerytalnego (IKE), dodatkowego indywidualnego konta zabezpieczenia emerytalnego (IKZE).

Regulacje dotyczące IKZE w dużej mierze oparte są na rozwiązaniach przyjętych w funkcjonujących już IKE. Zasadnicze różnice występują w rozwiązaniach dotyczących limitu wpłat oraz opodatkowania. W IKZE zastosowano preferencję podatkową polegającą na odliczaniu od podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych wpłat na to konto. Początkowo, tj. w latach 2012 i 2013 opodatkowaniu podatkiem dochodowym, według skali podatkowej podlegały: wypłata z IKZE po zakończeniu okresu oszczędzania, zwrot środków zgromadzonych na tym koncie oraz wypłata środków osobie uprawnionej, po śmierci oszczędzającego. Obecnie podatkiem dochodowym wg skali obciążony jest tylko zwrot, a wypłata oszczędzającym i osobom uprawnionym od 2014 r. opodatkowana jest podatkiem zryczałtowanym w stawce 10%.

Jest to inne rozwiązanie niż przyjęte przy IKE, gdzie na to konto wpłacane są środki już po opodatkowaniu a wypłata zarówno dla oszczędzających jak i uprawnionych jest zwolniona z podatku dochodowego.

W pierwszych dwóch latach funkcjonowania kont IKZE wysokość limitu wpłat na to konto nie była jednakowa dla wszystkich oszczędzających, gdyż zależała od wysokości kwoty stanowiącej podstawę wymiaru składki na ubezpieczenie emerytalne, ustalonej dla oszczędzającego za rok poprzedni. Wpłaty dokonywane na IKZE w roku kalendarzowym nie mogły przekroczyć kwoty odpowiadającej równowartości 4% podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie emerytalne, ustalonej dla oszczędzającego za rok poprzedni, nie więcej jednak niż 4% kwoty ograniczenia rocznej podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe. Od 2014 r. limit jest ustalany kwotowo na dany rok w jednakowej wysokości dla wszystkich oszczędzających.

Prawo do wpłat na IKZE przysługuje osobie, która ukończyła 16 lat. Osoba małoletnia może dokonywać wpłat na IKZE tylko w roku kalendarzowym, w którym uzyskuje dochody z pracy wykonywanej na podstawie umowy o pracę. Na IKZE może gromadzić oszczędności wyłącznie jeden oszczędzający. Również w przypadku IKZE nie ma możliwości prowadzenia wspólnego konta np. dla małżonków. IKZE można założyć bez względu na to, czy posiada się już IKE i czy jest się uczestnikiem pracowniczego programu emerytalnego.

Oszczędzający ma prawo do odliczenia od podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych wpłat na konto IKZE. Warunkiem skorzystania z odliczenia podatkowego jest posiadanie tylko jednego IKZE.

IKZE może być prowadzone przez zawarcie umowy z:

- 1) funduszem inwestycyjnym;
- 2) podmiotem prowadzącym działalność maklerską o świadczenie usług polegających na wykonywaniu zleceń nabycia lub zbycia instrumentów finansowych i prowadzenie rachunku papierów wartościowych oraz rachunku pieniężnego;
- 3) zakładem ubezpieczeń – ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym;
- 4) bankiem o prowadzenie rachunku bankowego;
- 5) dobrowolnym funduszem emerytalnym prowadzonym przez powszechne towarzystwo emerytalne.

Przeniesienie środków zgromadzonych na IKZE możliwe jest tylko do innej instytucji prowadzącej IKZE, z którą oszczędzający zawarł umowę o prowadzenie IKZE. Ustawa nie przewiduje możliwości dokonania wypłaty transferowej na IKE lub do PPE. Wypłaty transferowe środków zgromadzonych przez oszczędzającego między instytucjami prowadzącymi IKZE, a także wypłaty transferowe dokonane na IKZE osoby uprawnionej na wypadek śmierci oszczędzającego, są zwolnione z opodatkowania. Ponadto w 2012 r. istniała możliwość przeniesienia środków zgromadzonych przez oszczędzającego na IKE do IKZE. Przeniesienie to stanowiło wpłatę środków na IKZE, która podlegała odliczeniu od podatku dochodowego. Nadwyżka tej wpłaty ponad limit wpłat przypadający w danym roku podatkowym podlega odliczeniu w kolejnych latach, z tym, że w okresie odliczeń od dochodu środków przeniesionych z IKE na IKZE, oszczędzającemu nie przysługuje prawo do wpłat na IKZE.

Z konta IKZE nie można wycofać części zgromadzonych środków, tak jak z konta IKE. Z IKZE możliwy jest zwrot wszystkich środków zgromadzonych na tym koncie. Zwrot środków podlega opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych, wg skali podatkowej. Wypłata środków zgromadzonych na IKZE następuje wyłącznie:

- 1) na wniosek oszczędzającego, po osiągnięciu przez niego wieku 65 lat oraz pod warunkiem dokonywania wpłat na IKZE co najmniej w 5 latach kalendarzowych;
- 2) w przypadku śmierci oszczędzającego - na wniosek osoby uprawnionej.

Środki zgromadzone przez oszczędzającego na IKZE mogą być, w zależności od wniosku oszczędzającego, wypłacone jednorazowo lub w ratach. Wypłata w ratach następować będzie przez co najmniej 10 lat, chyba że okres oszczędzania w ramach IKZE był krótszy (jednak nie mniej niż 5 lat). W takim przypadku wypłata środków będzie mogła być pobierana przez okres równy okresowi oszczędzania, tj. okresowi, w jakim dokonywane były wpłaty. Środki wypłacane po zakończeniu oszczędzania na IKZE, niezależnie od formy wypłaty (jednorazowa albo w ratach) są opodatkowane podatkiem zryczałtowanym w stawce 10%.

Oszczędzający może w umowie o prowadzenie IKZE wskazać osobę uprawnioną do środków zgromadzonych na IKZE, w przypadku jego śmierci. W takim przypadku, wypłata środków zgromadzonych na IKZE zmarłego oszczędzającego na IKZE następuje na wniosek osoby uprawnionej. Wypłata środków zgromadzonych na IKZE zmarłego

oszczędzającego na rzecz osoby uprawnionej również podlega opodatkowaniu podatkiem zryczałtowanym w stawce 10%.

3.3.2. Struktura wiekowa oszczędzających na IKZE

W 2012 r. 50,7% wszystkich IKZE należało do kobiet a 49,3% do mężczyzn. Biorąc pod uwagę liczbę osób posiadających IKZE według płci i wieku, zarówno w grupie wiekowej do 30 lat jak i ponad 60 lat, dominują mężczyźni. W grupie osób najmłodszych mężczyźni byli posiadaczami 57,4 tys. IKZE, tj. o prawie 15,8 tys. (tj. o 38%) kont więcej niż kobiety. W grupie najstarszej mężczyźni mieli 4,2 tys. IKZE, tj. ponad dwukrotnie więcej niż kobiety. Natomiast w kategoriach wiekowych od 41 lat do 60 lat więcej IKZE posiadają kobiety. W grupie wiekowej od 41 lat do 50 lat kobiety miały 74,8 tys. IKZE, tj. o jedną czwartą więcej niż mężczyźni, a w grupie wiekowej od 51 lat do 60 lat dla kobiet miały 66,4 tys. IKZE, tj. o prawie jedną piątą kont więcej niż dla mężczyzn. Natomiast w grupie wiekowej od 31 lat do 40 lat udział w IKZE dla obu płci kształtował się na poziomie ok. 50% z lekką przewagą mężczyzn. W 2012 r. ponad 27% IKZE było prowadzone zarówno dla grupy osób w wieku od 31 lat do 40 lat oraz dla grupy osób w wieku od 41 lat do 50 lat. W tym samym czasie 24,5% wszystkich oszczędzających w IKZE stanowiła zarówno grupa osób w wieku od 51 lat do 60 lat. 19,9 % oszczędzających w IKZE stanowiły osoby w wieku do 30 lat. Resztę, tj. 1,3 % IKZE było założone przez osoby powyżej 60 roku życia.

Przez okres 4 lat struktura wiekowa oszczędzających na IKZE nie uległa przebudowie. Na koniec 2015 r., podobnie jak na koniec 2012 r., z 597 259 funkcjonujących IKZE do kobiet należało 302 879 kont (50,7%) a do mężczyzn 294 380 (49,3%). Największy udział w liczbie funkcjonujących IKZE ze względu na wiek miały osoby z przedziałów wiekowych: od 31 do 40 lat (26,3%), od 41 do 50 lat (27%), od 51 do 60 lat (27,8%).

Tabela 59. Liczba osób posiadających IKZE według płci i wieku

Liczba oszczędzających w IKZE ogółem w tys., w tym:	2012	2013	2014	2015
Kobiety, w tym:	252 129	252 361	268 564	302 879
do 30 lat	41 590	34 058	29 936	27 997
31-40 lat	67 362	66 657	68 859	73 645
41-50 lat	74 765	73 674	78 715	86 896
51-60 lat	66 405	73 474	81 127	93 062
61-65 lat	1 681	4 080	8 717	16 797
ponad 65 lat	326	418	1 212	4 482
Mężczyźni, w tym:	244 692	244 075	259 577	294 380
do 30 lat	57 394	48 296	42 640	40 731
31-40 lat	67 819	71 056	75 238	83 318
41-50 lat	59 724	59 641	65 454	74 659
51-60 lat	55 515	58 241	63 824	72 936
61- 5 lat	3 713	6 340	11 091	18 283
ponad 65 lat0	527	501	1 330	4 453

Źródło: Urząd Komisji Nadzoru Finansowego

3.3.3. Limity wpłat na IKZE

W latach 2012 i 2013 limit wpłat dokonywanych na IKZE w roku kalendarzowym nie mógł przekroczyć kwoty odpowiadającej równowartości 4% podstawy wymiaru składki

na ubezpieczenie emerytalne, ustalonej dla oszczędzającego za rok poprzedni, nie więcej jednak niż 4% kwoty ograniczenia rocznej podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe tj. 30-krotności przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce na rok poprzedni. Od 2014 r. wpłaty dokonywane na IKZE w roku kalendarzowym nie mogą przekroczyć kwoty odpowiadającej 120% prognozowanego na dany rok przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej.

Tabela 60. Maksymalny limit wpłat na IKZE w latach 2012 – 2016

Rok	2012	2013	2014	2015	2016
Kwota limitu	4 030,80	4 231,20	4 495,20	4 750,80	4 866,00

Źródło: Obwieszczenia MRPiPS

3.3.4. Średnia wysokość wpłaty na IKZE

W całym okresie funkcjonowania średnia wysokość wpłaty na IKZE była zróżnicowana i zależała od rodzaju instytucji finansowej prowadzącej to konto. Najwyższe wpłaty wnoszono do podmiotów prowadzących działalność maklerską, średnia wysokość wpłaty na IKE była najbardziej zbliżona do kwoty ustalonego na dany rok limitu. W pierwszych trzech latach drugą pod względem średniej wysokości wnoszonych wpłat były fundusze inwestycyjne, ale po załamaniu się rynku finansowego, miejsce to straciły na rzecz banków, do których począwszy od 2008 r. średnio wnoszone są wyższe wpłaty, niż do funduszy inwestycyjnych i zakładów ubezpieczeń.

Tabela 61. Średnia wysokość wpłaty na IKZE w kolejnych latach

Rok	IKZE (ogółem)	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane przez PTE
Średnia wpłata na IKZE w zł						
2012	798	604	1 662	3 298	2 500	664
2013	1 131	950	2 149	3 320	2 000	859
2014	2 333	2 079	3 212	4 170	2 980	1 923
2015	2 600	1 900	3 300	4 300	4 500	2 800

Źródło: na podstawie informacji przekazywanych przez UKNF

Średnia wysokość wpłaty na IKZE jest w ostatnich latach prawie dwukrotnie niższa niż ustawowy limit. W związku z powyższym zmiany idące w kierunku ewentualnego zwiększenia limitów nie znajdują uzasadnienia.

3.3.5. Średnia wartość rachunku IKZE

Biorąc pod uwagę kwoty możliwe do wpłacenia od początku funkcjonowania IKZE należy stwierdzić, że przeciętny stan konta jest daleki od stanu, jaki by osiągnięto, wpłacając maksymalne kwoty. Suma możliwych do wpłacenia kwot w latach 2012-2015 wyniosła 17,5 tys. zł, podczas gdy najwyższe kwoty zgromadzili prowadzący IKZE w podmiotach prowadzących działalność maklerską i w funduszach inwestycyjnych, w których średni stan

konta na koniec 2015 r. odpowiednio wynosił 7 tys. zł i 3,6 tys. zł. Najniższy stan konta odnotowano w zakładach ubezpieczeń, w których średnia wartość rachunku IKZE na koniec 2015 r. wyniosła 0,6 tys. zł i w dobrowolnych funduszach emerytalnych – 962 zł.

Również niski jest ogólny średni stan rachunku IKZE odnotowany na koniec 2015 r. – 1 tys. zł.

Tabela 62. Średni stan konta IKZE w kolejnych latach

Rok	IKZE (ogółem)	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane przez PTE
Średnia stan konta w zł						
2012	106	100	1 533	2 993	2 105	53
2013	240	193	2 443	4 758	2 970	163
2014	559	400	3 630	5 233	1 434	468
2015	1 037	637	3564	6998	2554	962

Źródło: na podstawie informacji przekazywanych przez UKNF

3.3.6. Liczba aktywnych IKZE

Z poniższego zestawienia wynika, że duża liczba otwartych IKZE nie jest zasilona żadną wpłatą w danym roku. Kont aktywnych było w 2012 r. – 6,6%, w 2013 – 11,0%, w 2014 r. – 16,4%, a w 2015 r. – 23,9%. Mimo, że wskaźnik kont aktywnych jest stosunkowo niewielki, to można zaobserwować, że cechuje go tendencja wzrostowa.

Najwyższy udział liczby kont zasilanych wpłatami w stosunku do funkcjonujących IKZE, biorąc pod uwagę rodzaj instytucji finansowej, zanotowano w podmiotach prowadzących działalność maklerską, w których w całym okresie funkcjonowania IKZE ponad 80% kont było kontami aktywnymi i w funduszach inwestycyjnych, w których udział ten mieścił się w przedziale 74% - 84%. W całym okresie funkcjonowania IKZE najniższy udział aktywnych kont występuje w zakładach ubezpieczeń (od 5,7% w 2012 r. do 16,7% w 2015 r.) i w dobrowolnych funduszach emerytalnych (od 5,7% w 2012 r. do 18,8% w 2015 r.).

Natomiast w bankach w dwóch pierwszych latach funkcjonowania IKZE udział aktywnych kont mieścił się w przedziale 84% - 91%, a w kolejnych dwóch latach tj. w 2014 r. i 2015 r. udział ten spadł do poziomu 47,5% - 54,6%.

Tabela 63. Liczba aktywnych IKZE

rok	IKZE (ogółem)	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane przez PTE
na które dokonano wpłaty (w szt.)						
2012	32 837	20 704	4 347	490	16	7 280
2013	54 431	37 694	7 128	871	30	8 708
2014	86 521	54 550	13 414	2 499	3 853	12 205
2015	142755	73 960	42 093	3 776	7 494	15 432

Źródło: MRPIPS na podstawie danych Urząd Komisji Nadzoru Finansowego

Tabela 64. Wskaźnik aktywnych IKZE

rok	Wskaźnik aktywnych IKZE (ogółem)	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane przez PTE
		(w %)				
2012	6,6	5,7	83,6	87,7	84,2	5,7
2013	11	9,7	74,5	86,1	90,9	9,0
2014	16,4	13,0	76,6	89,3	47,5	15,1
2015	23,9	16,7	77,7	87,3	54,6	18,8

Źródło: MRPiPS na podstawie danych Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego

3.3.7. Liczba oraz wartość aktywów IKZE

Na dzień 31 grudnia 2015 r. IKZE prowadziło 37 instytucji finansowych: 7 zakładów ubezpieczeń na życie, fundusze inwestycyjne zarządzane przez 13 towarzystw funduszy inwestycyjnych, 5 podmiotów prowadzących działalność maklerską, 1 bank komercyjny oraz banki spółdzielcze zrzeszone w 2 bankach zrzeszających oraz dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane przez 9 powszechnych towarzystw emerytalnych.

Instytucje finansowe prowadziły 597 259 IKZE. Łączna wartość zgromadzonych aktywów na tych kontach wyniosła 619 592 tys. zł.

Tabela 65. Liczba oraz wartość aktywów IKZE wg stanu na dzień 31 grudnia danego roku

		Ogółem	w tym prowadzone przez:				
			zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane PTE
liczba IKZE (w szt.)	2012	496 821	363 399	5 202	559	19	127 642
	2013	496 436	388 699	9 565	1012	33	97 127
	2014	528 142	418 935	17 510	2 797	8 106	80 795
	2015	597 259	442 735	54 170	4 325	13 735	82 294
wartość aktywów IKZE (w tys. zł)	2012	52 882	36 393	7 973	1 673	40	6 803
	2013	119 206	75 117	23 371	4 815	98	15 805
	2014	295 350	167 737	63 559	14 638	11 624	37 792
	2015	619 592	281 946	193 099	30 268	35 081	79 198

Źródło: Urząd Komisji Nadzoru Finansowego

W pierwszym roku funkcjonowania IKZE otwarto 504 072 konta, z czego ok. 7,2 tys. IKZE zostało zamkniętych w wyniku podejmowanych przez oszczędzających decyzji o odstąpieniu od umowy o prowadzenie IKZE przed dokonaniem pierwszej wpłaty na konto. Po uwzględnieniu odstąpienia od umowy o prowadzenie IKZE, zrealizowanych wypłat oraz dokonanych zwrotów z IKZE, na dzień 31 grudnia 2012 r. funkcjonowało 496 621 IKZE. Jednocześnie, w związku z możliwością przeniesienia w 2012 r. zgromadzonych środków z IKE na IKZE (część środków została przeniesiona w 2013 r. na skutek realizacji dyspozycji składanych przez oszczędzających w ostatnich dniach grudnia 2012 r.), w wyniku tej operacji przeniesiono na IKZE środki z 3 460 kont IKE. Wartość przeniesionych środków wyniosła 56,1 mln zł.

Liczba prowadzonych IKZE minimalnie spadła, bo o 0,08% w drugim roku funkcjonowania. Natomiast w następnych dwóch latach następował wzrost liczby prowadzonych IKZE o 6,4% w 2014 r. i 13,1% w 2015 r.

W całym okresie funkcjonowania IKZE najwięcej tych kont prowadzonych jest przez zakłady ubezpieczeń i dobrowolne fundusze emerytalne, chociaż udział tych ostatnich stale się zmniejsza. Natomiast udział kont prowadzonych przez fundusze inwestycyjne uległ istotnemu zwiększeniu – zaobserwowano dziewięciokrotny wzrost udziału na przestrzeni 4 lat. Udział pozostałych dwóch instytucji finansowych, tj. podmiotów prowadzących działalność maklerską i banków jest niewielki.

Tabela 66. Liczba IKZE oraz udział w liczbie ogółem wg stanu na dzień 31 grudnia danego roku

rok	IKZE liczba (w szt.) ogółem	Udział w liczbie ogółem w %:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane PTE
2012	496 821	73,1	1,0	0,1	0,0	25,7
2013	496 436	78,3	1,9	0,2	0,01	19,6
2014	528 142	79,3	3,3	0,5	1,5	15,3
2015	597 259	74,1	9,1	0,7	2,3	13,8

Źródło: MRPiPS na podstawie danych Urząd Komisji Nadzoru Finansowego

Podobnie jak w przypadku udziału w ogólnej liczbie IKZE, również pod względem udziału w wartości aktywów udział zakładów ubezpieczeń jest najwyższy od początku funkcjonowania systemu IKZE. Jednakże w przypadku tej instytucji finansowej zaobserwować można tendencję spadkową udziału wartości aktywów w aktywach ogółem z 68,8% w 2012 r. do 45,3% na koniec 2015 r. Natomiast w przypadku funduszy inwestycyjnych odnotowano stałą tendencję wzrostu udziału aktywów IKZE, a w bankach od 2014 r. Mniej więcej stały poziom pod względem udziału w wartości aktywów w całym okresie funkcjonowania IKZE utrzymują dobrowolne fundusze emerytalne i podmioty prowadzące działalność maklerską.

Tabela 67. Wartość aktywów IKZE oraz udział w wartości ogółem wg stanu na dzień 31 grudnia danego roku

rok	IKZE wartość aktywów (w tys. zł) Ogółem	Udział w wartości ogółem w %:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane PTE
2012	52 882	68,8	15,1	3,2	0,1	12,9
2013	119 206	63,0	19,6	4,0	0,1	13,3
2014	295 350	56,8	21,5	5,0	3,9	12,8
2015	619 592	45,3	31,2	4,9	5,6	12,7

Źródło: MRPiPS na podstawie danych Urząd Komisji Nadzoru Finansowego

3.3.8. Wyплаты transferowe

W latach 2012-2015 zanotowano niewiele transferów pomiędzy instytucjami prowadzącymi IKZE. Tak jak w 2012 r. odnotowano 11 przyjętych wypłat transferowych, o łącznej wartości 29 tys. zł, a dokonanych wypłat transferowych było 17, o łącznej wartości 166 tys. zł, tak w 2015 r. przyjętych wypłat transferowych było 286, o łącznej wartości 1 353 tys. zł, a dokonanych 267, o łącznej wartości 1 433 tys. zł.

Tabela 68. Liczba wypłat transferowych przyjętych z innego IKZE

rok	IKZE	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne
	Liczba wypłat transferowych przyjętych z IKZE ogółem (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z IKZE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z IKZE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z IKZE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z IKZE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych przyjętych z IKZE (w szt.)
2012	11	8	3	-	-	-
2013	30	8	12	4	-	6
2014	70	6	33	12	1	18
2015	286	51	155	38	1	41

Źródło: MRPiPS na podstawie danych Urząd Komisji Nadzoru Finansowego

Tabela 69. Liczba wypłat transferowych dokonanych na IKZE

rok	IKZE	w tym prowadzone przez:				
		zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne
	Liczba wypłat transferowych dokonanych na IKZE ogółem (w szt.)	Liczba wypłat transferowych dokonanych na IKZE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych dokonanych na IKZE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych dokonanych na IKZE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych dokonanych na IKZE (w szt.)	Liczba wypłat transferowych dokonanych na IKZE (w szt.)
2012	17	2	8	0	0	7
2013	25	12	8	1	0	4
2014	751	33	25	3	0	14
2015	267	117	61	20	27	42

Źródło: MRPiPS na podstawie danych Urząd Komisji Nadzoru Finansowego

3.3.9. Wyплаты i zwroty z IKZE

Ponieważ od początku funkcjonowania IKZE minęło 4 lata, a więc oszczędzający nie mieli możliwości spełnienia jednego z warunków wypłaty jakim jest dokonywanie wpłat w dowolnych pięciu latach, stąd wypłaty w latach 2012-2015 były kierowane do osób uprawnionych w przypadku śmierci oszczędzającego. Najwyższe przeciętne wypłaty dla uprawnionych odnotowano 2014 r. w funduszach inwestycyjnych – 2,5 tys. zł a w 2015 r. w bankach – 4,5 tys. zł. Wszystkie wypłaty dla uprawnionych były realizowane w formie jednorazowej.

Tabela 70. Liczba i wartość wypłat z IKZE wg stanu na dzień 31 grudnia danego roku

	rok	w tym prowadzone przez:					
		Ogółem	zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane PTE
Liczba wypłat z IKZE (w szt.)	2012	17	15	1	0	0	1
	2013	37	30	2	0	2	3
	2014	80	63	10	0	0	7
	2015	185	122	45	0	2	16
Wartość wypłat z IKZE (w tys. zł)	2012	2	1	1	0	0	0
	2013	124	110	1	0	4	9
	2014	132	102	25	0	0	5
	2015	401	272	86	0	9	34

Źródło: MRPiPS na podstawie danych Urząd Komisji Nadzoru Finansowego

Dyspozycje zwrotu środków z IKZE są głównie realizowane przez zakłady ubezpieczeń (np. w 2015 r. 79,9% wszystkich zwrotów). W 2015 r. najwyższe przeciętne kwoty wypłacono rezygnującym z IKZE w podmiotach prowadzących działalność maklerską, gdzie przeciętny zwrot wyniósł 5,7 tys. zł (dla porównania: ogółem przeciętny zwrot to kwota 1,4 tys. zł).

Tabela 71. Liczba i wartość zwrotów z IKZE wg stanu na dzień 31 grudnia danego roku

	rok	w tym prowadzone przez:					
		Ogółem	zakłady ubezpieczeń	towarzystwa funduszy inwestycyjnych	podmioty prowadzące działalność maklerską	banki	dobrowolne fundusze emerytalne zarządzane PTE
Liczba zwrotów z IKZE (w szt.)	2012	5 043	4 969	35	0	0	39
	2013	7 680	6 837	554	5	0	284
	2014	8 679	6 793	958	7	0	921
	2015	11 826	9 455	1 019	16	495	481
Wartość zwrotów z IKZE (w tys. zł)	2012	5 287	4 703	429	0	0	155
	2013	23 464	20 022	1 931	16	0	1 495
	2014	18 424	15 989	1 614	24	0	797
	2015	16 703	13 148	2 140	91	568	756

Źródło: Urząd Komisji Nadzoru Finansowego

Analizując wzrost uczestnictwa w formach dobrowolnego oszczędzania i porównując dane na koniec 2012 r. i 2015 r. dotyczące liczby osób oszczędzających w IKE i IKZE najwyższy wzrost zaobserwowano w przypadku kont IKZE, tj. o 20%. Na kontach IKE na koniec 2015 r. oszczędzało o 5 % więcej osób, niż na koniec 2012 r. Liczba IKE z 813 292 kont wg stanu na koniec 2012 r. wzrosła w ciągu trzech lat tylko o 41 928 kont, osiągając na koniec 2015 r. stan 855 220 kont. Natomiast w omawianym okresie wystąpił wyższy wzrost liczby IKZE, gdyż zwiększyła się ona o 100 438 kont (z 496 821 IKZE funkcjonujących na koniec 2012 r. do 597 259 na koniec 2015 r.). Z przedstawionych danych wynika, że na koniec 2015 r. IKE posiadało 5,3% liczby osób pracujących a IKZE 3,7% ogółu pracujących. Także wartość

aktywów zgromadzonych w formach dobrowolnego oszczędzania nie napawa optymizmem, gdyż na IKE zgromadzono – 5,64 mld zł, a na IKZE – 0,6 mld zł, co nie wpłynie w zasadniczy sposób na zwiększenie dochodów po przejściu na emeryturę.

Również o zainteresowaniu formami dobrowolnego oszczędzania nie świadczą wpłacane kwoty składek.

Średnia wartość rachunku IKE na koniec 2015 r. wyniosła 6,6 tys. zł; przy czym suma możliwych do wpłacenia kwot w latach 2004 – 2015 wyniosła 92,4 tys. zł. Natomiast średnia wysokość wpłaty na IKZE jest w ostatnich latach prawie dwukrotnie niższa niż ustawowy limit. W 2015 r. przy limicie wynoszącym 4750,80 zł średnia wpłata na IKZE wyniosła 2600 zł. Mimo, że suma możliwych do wpłacenia kwot w latach 2012 – 2015 wyniosła 17,5 tys. zł średni stan rachunku IKZE na koniec 2015 r. wyniósł 1 tys. zł.

4. Podsumowanie.

Zamierzeniem reformy emerytalnej z 1998 r. nie była prywatyzacja części systemu emerytalnego i ograniczenie odpowiedzialności państwa za wypłatę świadczeń.

Przekazanie części składki do otwartych funduszy emerytalnych miało prowadzić do takiego wykorzystania infrastruktury i potencjału podmiotów prywatnych, który poprzez ponadprzeciętnie efektywne pomnażanie środków przeznaczonych na wypłatę świadczeń przynajmniej w pewnym zakresie zamortyzuje przewidywane obniżenie wysokości emerytur.

Należy pamiętać, że system emerytalny ma charakter powszechny i jego celem jest urzeczywistnienie zawartego w art. 67 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej prawa każdego obywatela do zabezpieczenia społecznego na wypadek osiągnięcia wieku emerytalnego. Nie został on skonstruowany przez ustawodawcę dla indywidualnych ubezpieczonych, ale dla ogółu osób objętych ubezpieczeniem, które w przyszłości staną się beneficjentami systemu emerytalnego. Środki gromadzone w OFE pochodzą z podziału środków o charakterze publicznym, to jest z podziału składki na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i stąd też stanowią formę realizacji zadań w zakresie zabezpieczenia społecznego, wynikających z art. 67 ust. 1 Konstytucji RP. Przepis art. 67 ust. 1 Konstytucji RP, deklarujący prawo do zabezpieczenia społecznego wskazuje jednocześnie, że zakres i formy zabezpieczenia społecznego określa ustawa.

W uzasadnieniu do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2008 r. (sygn. akt II UK 12/08) stwierdzono, że składki na ubezpieczenie emerytalne odprowadzane do OFE nie są prywatną własnością poszczególnych członków OFE, a pochodzą z podziału składki przekazanej ZUS i przeliczone na jednostki rozrachunkowe stanowią podstawę nabycia przez członków OFE uprawnień częściowych do przyszłych emerytur. Jednocześnie Sąd Najwyższy podkreślił tezę o publicznym charakterze środków gromadzonych w OFE zaznaczając, iż składka emerytalna zachowuje swój publicznoprawny ubezpieczeniowy charakter po przekazaniu przez ZUS jej części do OFE, z uwagi na jej przeznaczenie na utworzenie ogólnego funduszu emerytalnego, z którego prawo do świadczeń czerpią ci ubezpieczeni, którym ziści się określone ryzyko socjalne, w pewnej proporcji do wcześniej opłacanych składek.

W 1999 r. wprowadzono obowiązek przystąpienia do otwartego funduszu emerytalnego ubezpieczonych urodzonych po 31 grudnia 1968 r., zaś osobom urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r. a przed 1 stycznia 1969 r. kwestię przynależności do części kapitałowej pozostawiono ich dobrowolnej decyzji.

Ubezpieczeni urodzeni po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed dniem 1 stycznia 1969 r., z wyjątkiem osób pobierających emeryturę, mogli na swój wniosek przystąpić - poprzez zawarcie umowy - do wybranego otwartego funduszu emerytalnego. Przy czym oświadczeniu woli dotyczącemu przystąpienia do otwartego funduszu emerytalnego ustawodawca nadał szczególną wagę (przystąpienie jest nieodwołalnym oświadczeniem woli o wyborze ubezpieczenia emerytalnego na zasadach określonych dla osób urodzonych po dniu 31 grudnia 1968 r.). Osoby te stawały się więc członkami otwartych funduszy emerytalnych nie z mocy samego prawa, lecz na podstawie własnego, świadomego aktu woli. W ten sposób

osoby te realizowały swoje "prawo do wolności" rozumiane jako swoboda decydowania o własnym postępowaniu.

Począwszy od 2014 r. wprowadzona została dla członków OFE dobrowolność wyboru między odprowadzaniem całości składki emerytalnej do ZUS, a pozostaniem w OFE (członkowie OFE mogli po raz pierwszy w okresie od kwietnia do lipca 2014 r. złożyć oświadczenia o kontynuowaniu przekazywania składki do OFE, począwszy od składki za lipiec 2014 r., a następnie od 2016 r. – co cztery lata). Dobrowolność wyboru dotyczy również osób podejmujących pierwszą aktywność zawodową. Tak więc możemy stwierdzić, że OFE mają obecnie charakter dobrowolny a nie obowiązkowy.

Potwierdzeniem wymienionej tezy o dobrowolności OFE są zarówno: wyniki drugiego okienka transferowego jak i brak zainteresowania przystępowaniem do OFE przez osoby dopiero rozpoczynające aktywność zawodową¹².

W dłuższej perspektywie spadek liczby członków OFE, w tym przede wszystkim spadek liczby osób, za które są przekazywane składki, spowoduje brak zasadności funkcjonowania OFE, a niepewność co do kształtu regulacji doprowadziła już obecnie do zamrożenia fuzji i przejęć na rynku.

Wobec powyższego rozważenia wymaga zmiana systemu. Proponuje się rozważyć przekazanie środków z OFE do Funduszu Rezerwy Demograficznej a kwoty środków wynikających z wysokości aktywów zgromadzonych na rachunkach w OFE zapisać na subkontach w ZUS. Propozycja ta realizuje zarówno potrzeby rynku finansowego: aktywa będą inwestowane nadal na giełdzie jak i ubezpieczonych, których aktywa zgromadzone w OFE zostaną zapisane na subkontach w ZUS.

Rozwiązanie to zachowując publiczny charakter środków zapewni ciągłość i spójność inwestowania na GPW, stanowiąc „koło zamachowe” dla polskiej gospodarki. Zewidencjonowanie na subkoncie zdejmie zaś z każdego ubezpieczonego ryzyko istnienia bessy i zmniejszenia wartości aktywów, zachowując adekwatność świadczeń do włożonego do systemu wkładu. Ryzyko przejmie państwo, inwestując aktywa w najbardziej potrzebujące wsparcia sektory gospodarki.

Podkreślenia wymaga, iż wszelkie decyzje związane ze środkami zgromadzonymi w OFE powinny opierać się na zasadzie zachowania ekwiwalentności pobranej składki i zobowiązań systemu emerytalnego. Adekwatność i wysokość przyszłych świadczeń z systemu emerytalnego stanowić winno podstawę dalszego przebudowywania systemu emerytalnego. Należy mieć również na uwadze, że proponowane rozwiązania nie mogą doprowadzić do deprecjacji emerytalnej ekspektatywy (wierzytelności) członka OFE. Powinny natomiast zapewniać należyłą ochronę interesów ubezpieczonych, w szczególności przed potencjalnymi kryzysami finansowymi.

Proponowane rozwiązanie, sprzyjając rozwojowi społeczno-gospodarczemu, zapewnia bezpieczeństwo finansowe Polaków.

¹² patrz: Informacja Rady Ministrów dla Sejmu RP..... str. 11-12

Osobną kwestię stanowi rozwój dobrowolnych ubezpieczeń emerytalnych w ramach tzw. III filaru. Ich rozwój ma charakter stosunkowo powolny, ewolucyjny, będący pochodną rosnącej zamożności obywateli. Oszczędzanie na emeryturę nie jest jednak traktowane jak potrzeba podstawowa i nie prowadzi do dostosowań na poziomie budżetów gospodarstw domowych. Trwająca już prawie 20 lat kampania informująca o oczekiwanym spadku poziomu emerytur nie powoduje zmiany tego stanu rzeczy.

Z informacji przedstawionych w niniejszym przeglądzie wynika, że stan oszczędności emerytalnych zgromadzonych dotychczas w III filarze systemu emerytalnego, to jest w Pracowniczych Programach Emerytalnych (PPE), na Indywidualnych Kontach Emerytalnych (IKE) oraz Indywidualnych Kontach Zabezpieczenia Emerytalnego (IKZE) nie uległ zasadniczej poprawie, w porównaniu ze stanem tych oszczędności zgromadzonych na koniec 2012 r., a więc na koniec ostatniego okresu, który obejmował poprzedni przegląd systemu emerytalnego, który odbył się w 2013 r.

Również przedstawione w niniejszym dokumencie zestawienia dotyczące uczestnictwa wskazują, że liczba osób korzystających czy to ze zbiorowych czy indywidualnych form oszczędzania na emeryturę jest stosunkowo niska i znacząco odbiega od oczekiwań projektodawców zmian w III filarze. Dodatkowo, profil oszczędzających (najczęściej osoby stosunkowo zamożne) nie rozwiązuje podstawowego problemu, czyli niskich świadczeń emerytalnych dla dużej grupy uczestników obowiązkowej części systemu emerytalnego.